

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Avtor: Robert Urukalo
Mentor: izr. prof. dr. Marjan Malešič
Somentor: mag. Iztok Prezelj

**JEDRSKE DRŽAVE V SODOBNEM
MEDNARODNEM VARNOSTNEM OKOLJU**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2003

KAZALO VSEBINE

SEZNAM KRATIC	<i>V</i>
1 UVOD	<i>1</i>
1.1 METODOLOŠKO – HIPOTETIČNI DEL	<i>3</i>
1.1.1 OPREDELITEV PREDMETA ANALIZE	<i>3</i>
1.1.2 CILJI ANALIZE	<i>4</i>
1.1.3 HIPOTEZE	<i>4</i>
1.1.4 METODOLOŠKI PRISTOP IN UPORABLJENE METODE	<i>4</i>
1.2 OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV	<i>6</i>
1.2.1 VARNOST	<i>6</i>
1.2.2 SODOBNO MEDNARODNO VARNOSTNO OKOLJE	<i>7</i>
1.2.3 JEDRSKA DRŽAVA IN JEDRSKO OROŽJE	<i>10</i>
2.1 VLOGA IN POMEN JEDRSKEGA OROŽJA PRI ZAGOTAVLJANJU NACIONALNE VARNOSTI IZBRANIH JEDRSKIH DRŽAV V ČASU HLADNE VOJNE	<i>11</i>
2.2 NACIONALNOVARNOSTNE STRATEGIJE IN JEDRSKE POLITIKE IZBRANIH DRŽAV	<i>20</i>
2.2.1 ZDRUŽENE DRŽAVE AMERIKE	<i>20</i>
2.2.2 NACIONALNOVARNOSTNA POLITIKA IN STRATEGIJA ZDRUŽENIH DRŽAV AMERIKE	<i>20</i>
2.2.3 JEDRSKA POLITIKA KOT ELEMENT NACIONALNOVARNOSTNE POLITIKE IN STRATEGIJE ZDRUŽENIH DRŽAV AMERIKE	<i>24</i>
2.3.1 RUSKA FEDERACIJA	<i>29</i>

2.3.2 NACIONALNOVARNOSTNA POLITIKA IN STRATEGIJA RUSKE FEDERACIJE	30
2.3.3 JEDRSKA POLITIKA KOT ELEMENT NACIONALNOVARNOSTNE POLITIKE IN STRATEGIJE RUSKE FEDERACIJE	34
2.4.1 VELIKA BRITANIJA	38
2.4.2 NACIONALNOVARNOSTNA POLITIKA IN STRATEGIJA VELIKE BRITANIJE	38
2.4.3 JEDRSKA POLITIKA KOT ELEMENT NACIONALNOVARNOSTNE POLITIKE IN STRATEGIJE VELIKE BRITANIJE	42
2.5.1 FRANCIJA	45
2.5.2 NACIONALNOVARNOSTNA POLITIKA IN STRATEGIJA FRANCIJE	45
2.5.3 JEDRSKA POLITIKA KOT ELEMENT NACIONALNOVARNOSTNE POLITIKE IN STRATEGIJE FRANCIJE	48
2.6.1 KITAJSKA	51
2.6.2 NACIONALNOVARNOSTNA POLITIKA IN STRATEGIJA KITAJSKE	51
2.6.3 JEDRSKA POLITIKA KOT ELEMENT NACIONALNOVARNOSTNE POLITIKE IN STRATEGIJE KITAJSKE	55
3.1 PRIMERJAVA IN VREDNOTENJE JEDRSKIH POLITIK IZBRANIH DRŽAV	58
4.1 VPLIV SODOBNEGA VARNOSTNEGA OKOLJA	64
4.1.1 VPLIV SODOBNEGA VARNOSTNEGA OKOLJA NA SPREMEMBE V V NACIONALNOVARNOSTNIH POLITIKAH IN STRATEGIJAH IZBRANIH DRŽAV	64
4.1.2 VPLIV SODOBNEGA VARNOSTNEGA OKOLJA NA VLOGO JEDRSKEGA OROŽJA	68
5 SKLEP IN VERIFIKACIJA HIPOTEZ	71

6 LITERATURA	75
6.1 Knjige	75
6.2 Članki	76
6.3 Raziskovalna poročila	76
6.4 Medmrežni viri	77
6.5 Dokumenti	79

KAZALO GRAFOV

GRAF 1: Ilustrativni prikaz zanašanja na elemente odvrčanja	25
---	----

KAZALO TABEL

TABELA 1: Primerjava jedrskih politik proučevanih držav	58
TABELA 2: Spreminjajoče se jedrsko okolje	60
TABELA 3: Znani jedrski poskusi v letih 1945 – 1996	61
TABELA 4: Največje grožnje opredeljene v nacionalnovarnostnih politikah/ strategijah izbranih jedrskih držav	67

SEZNAM KRATIC

ABM – Anti-Ballistic Missile Treaty
BDP – bruto družbeni produkt
CEA – Commissariat a l'Energie Atomique
CTBT – Comprehensive Test Ban Treaty
EU – Evropska unija
ICBM – intercontinental ballistic missile
IMF – International Monetary Fond
JAR – Južnoafriška republika
MAD – Mutual Assured Destruction
NATO – North Atlantic Treaty Organisation
NPT – Non-Proliferation Treaty
OVSE – Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi
OZN – Organizacija združenih narodov
RF – Ruska federacija
RKBNO – radiološko, kemično, biološko in jedrsko orožje
SALT – Strategic Arms Limitation Talks
SDI – Strategic Defense Initiative
SSM – surface-to-surface missile
START – Strategic Arms Reduction Talks
SZ – Sovjetska zveza
USD – United States dollar, ameriški dolar
VB – Velika Britanija
ZDA – Združene države Amerike

1 UVOD

V sicer korenito spremenjenem mednarodnem varnostnem okolju, ki trenutno še vedno doživlja velike pretese, ohranjajo odločilno vlogo največje vojaške, gospodarske in politične sile. Varnostno okolje se je v začetku 90-ih najprej soočilo s prehodom iz očitne dvopolnosti hladne vojne v svetovno porazdelitev moči, ki se nagiba k večpolnosti v obliki omenjenih sil ZDA, Ruske federacije, EU ter Kitajske, Japonske in Indije, da bi se z medsebojnim sodelovanjem zagotavljala mednarodna varnost. Kasneje so v ospredje stopile še t.i. nove grožnje varnosti, ki so bile v preteklosti zaradi ključne vojaške grožnje jedrskega spopada svetovnih razsežnosti v našem dojetanju potisnjene v ozadje. Danes te nevojaške grožnje, ki z redkimi izjemami torej niso nove grožnje, ampak le bolj zaznavane grožnje, intenzivno spreminjajo mednarodno varnostno okolje in predstavljajo največje grožnje varnosti.

Konec hladne vojne pa ni prinesel jedrske razorožitve, kljub temu da vse države označujejo možnost jedrskega spopada kot minimalno. Prišlo je do znatnega količinskega zmanjšanja količin jedrskega orožja ZDA, Rusije, Velike Britanije in Francije, obenem pa obstajajo določeni negativni trendi širjenja tehnologije in znanja za proizvodnjo orožja za množično uničevanje. Prav zaradi negotove prihodnosti ostaja tudi v sodobnem varnostnem okolju jedrsko orožje temelj za zagotavljanje varnosti državam, ki z izvajanjem politike jedrskega odvracanja skušajo ohranjati svojo suverenost, neodvisnost in vitalne interese. Izmed zgoraj naštetih sil in med državami imetnicami jedrskega orožja sem si za svoj proučevani vzorec izbral pet držav, ki po mojem mnenju glede na vojaške, gospodarske, politične in kulturne potencialne oblikujejo klub velikih sil: ZDA, Ruska federacija, Velika Britanija, Francija in Kitajska (v nadaljevanju jih bom imenoval tudi kot izbrane jedrske države). Eden izmed ključev pri izbiri proučevanih držav je bila tudi njihova moč in vpliv v mednarodnih odnosih, še bolj izpostavljena zaradi posebnega mesta, ki jih te države zasedajo v OZN kot stalne članice Varnostnega sveta OZN s pravico do uporabe veta. Ta položaj je v mnogočem zaviral hitrejše širjenje jedrskega orožja, tako da se niso uresničile nekatere pesimistične napovedi, ki so napovedovale soočenje dvajsetih ali celo petindvajsetih držav, ki bodo posedovale jedrsko orožje. Med državami dejanskimi imetnicami jedrskega orožja, ki poleg proučevanih petih držav vključuje še Indijo, Pakistan, Izrael in JAR, najbolj skrbi slab varnostni položaj zaradi izraelsko-arabskega spora in indijsko-pakistanskega

'ročljanja' z jedrskim orožjem in tudi dejstvo, da nekatere države (Irak, Iran, Sirija, Libija, Severna Koreja) skušajo pridobiti tehnologijo za izdelavo tega orožja.

Diplomsko delo govori o novostih, ki so jih proučevane države uvedle na področju nacionalnovarnostnih strategij in politik, kar je posledica sprememb v sodobnem mednarodnem varnostnem okolju. Hkratne spremembe v jedrskem okolju sem vključil za analizo jedrskih politik, med glavnimi cilji proučevanja pa je opredelitev vloge jedrskega orožja v spopadu z današnjimi grožnjami. Diplomsko delo se začne s poglavjem o vlogi in pomenu jedrskega orožja pri zagotavljanju nacionalne varnosti v času hladne vojne in se nato nadaljuje s poglavji o nacionalnovarnostnih politikah in strategijah, znotraj katerih so posebej predstavljene jedrske politike, ki jih izvajajo posamezne jedrske države. S primerjalno metodo sem v naslednjem poglavju opredelil spremembe in skupna stičišča vseh izbranih proučevanih držav. Zadnji del je namenjen analizi vpliva sodobnega varnostnega okolja, ki ga je to imelo zlasti na oblikovanje nacionalnovarnostnih politik in strategij. Grožnje v sodobnem varnostnem okolju, ki trenutno najbolj ogrožajo varnost izbranih jedrskih držav, so po svoji vsebini drugačne od groženj iz preteklosti, saj gre za nevojaške grožnje, ki s svojo intenzivnostjo in razširjenostjo dobivajo vse obsegajoč značaj. V skladu s tem sem pred sklepnim delom ugotavljal, kakšna je sploh vloga jedrskega orožja kot sredstva za spopad z današnjimi grožnjami in katere so tiste aktivnosti in rešitve, ki zaznamujejo boj izbranih proučevanih držav proti tem grožnjam. Sklepni del zaključuje diplomsko delo z verifikacijo hipotez in zaključno mislijo.

Trenutni položaj in medsebojni odnosi izbranih jedrskih držav se danes zdijo tako dobri, kot še nikoli. Toda niti konec hladne vojne, oboroževalne tekme ali jedrskega soočanja niso zgladila nekaterih starih nesoglasij, obremenjenih z dediščino preteklosti. To se najbolj kaže v medsebojnem nezaupanju in pričakovanju negotove prihodnosti, obenem pa tudi v nesoglasjih, kako nastopiti v boju proti grožnjam 21. stoletja.

1.1 METODOLOŠKO – HIPOTETIČNI DEL

1.1.1 OPREDELITEV PREDMETA ANALIZE

Celotna analiza je vsebinsko povezana s tremi deli proučevanja. Prvi širši del predstavlja mednarodno varnostno okolje, kjer so se starim varnostnim problemom iz hladne vojne danes pridružili novi, ki jih mnogi imenujejo nove grožnje varnosti. Ta del je osredotočen na spremembe, ki jih je pogojeval prehod iz obdobja hladne vojne v današnje zapleteno in nepredvidljivo varnostno okolje; in sicer ožje predvsem na spremembe jedrskega okolja in vloge jedrskega orožja v sodobnem varnostnem okolju. Za pomoč pri izvedeni primerjalni analizi je vključeno tudi varnostno okolje hladne vojne, tedanje jedrsko okolje in poglavje o pomenu jedrskega orožja pri zagotavljanju nacionalne varnosti v času hladne vojne, torej analiza takratnih jedrskih politik.

Analiza se nanaša na posamične izbrane jedrske države. Za vsako izmed njih so najprej opredeljene značilnosti, spremembe in novosti nacionalnovarnostnih politik in strategij, ter tako predstavljene njihove prioritete in glavne usmeritve za zagotovitev njihove nacionalne varnosti. Posebej pomembna je analiza jedrskih politik, ki se kot del širše nacionalnovarnostne politike oblikuje v skladu s spremembami v jedrskem in varnostnem okolju nasploh. Tudi to služi primerjalni analizi, torej primerjavi sprememb jedrskega okolja danes in v času hladne vojne ter odgovori na vprašanje o vlogi jedrskega orožja. Del, ki vključuje čas hladne vojne, je (glede na to, da je to zgodovinskih del) umeščen pred novosti in služi za kasnejšo primerjavo, identifikacijo sprememb in usmeritev v sodobnem mednarodnem varnostnem okolju.

Tretja značilnost analize so izbrane države. Zajema pet držav imetnic jedrskega orožja, ki so v diplomskem delu imenovane krajše: *izbrane jedrske države* in imajo največji vpliv v mednarodni skupnosti zaradi svoje vojaške, gospodarske in politične moči. Kot je pojasnjeno že v uvodu je na svetu več kot pet držav imetnic jedrskega orožja, toda za proučevanje so izbrane največje in najmočnejše med njimi. Predmet analize so torej: Združene države Amerike, Ruska federacija, Velika Britanija, Francija in Kitajska.

1.1.2 CILJI ANALIZE

Cilji analize so:

- predstaviti nacionalnovarnostne politike in strategije izbranih jedrskih držav v sodobnem mednarodnem varnostnem okolju,
- predstaviti jedrske politike izbranih jedrskih držav v sodobnem mednarodnem varnostnem okolju,
- ugotoviti in razčleniti spremembe nacionalnovarnostnih politik in jedrskih strategij v spremenjenem varnostnem okolju,
- opredeliti vlogo jedrskega orožja v spopadu z današnjimi grožnjami.

1.1.3 HIPOTEZE

HIPOTEZA 1: Izbrane jedrske države so se v spremenjenem varnostnem okolju odločile za spremembe v nacionalnovarnostnih politikah in strategijah ter za nove pristope in prioritete pri zagotavljanju nacionalne varnosti.

HIPOTEZA 2: Sodobno mednarodno varnostno okolje je močno zmanjšalo vlogo jedrskega orožja, ki je neprimerno sredstvo za spopad z današnjimi grožnjami varnosti.

HIPOTEZA 3: Pri vseh proučevanih državah ostaja strategija odvratanja temelj njihovih jedrskih politik.

HIPOTEZA 4: Ob pozitivnem trendu prenehanja izvajanja jedrskih poskusov po koncu hladne vojne se danes le ZDA odločajo za znanstveno in finančno pomoč razvoju novih vrst jedrskega orožja in se nagibajo k njegovi možni uporabi tudi proti nejedrskim državam.

1.1.4 METODOLOŠKI PRISTOP IN UPORABLJENE METODE

Pri izdelavi diplomskega dela je bil uporabljen obramboslovni pristop, z analizo nacionalnovarnostnih strategij in jedrskih politik pa umeščen položaj izbranih jedrskih držav v sodobnem mednarodnem varnostnem okolju, ki ga danes sestavljajo raznolike grožnje, tako vojaške kot nevojaške.

Uporabljene metode:

- *deskriptivna metoda*, s katero sem opredelil temeljne pojme;
- *metoda analize vsebine pisnih virov*, ki vključujejo primarne (nekatere dokumente, poročila) in tudi sekundarne vire (znanstveno – strokovnih dela, knjige, članke, vire z medmrežja);
- *primerjalna metoda* za primerjavo jedrskih politik in nastalih sprememb v sodobnem varnostnem okolju izbranih petih jedrskih držav;
- *zgodovinska metoda*, ki sem jo uporabil pri opisu sprememb nacionalnovarnostnih politik in strategij od hladne vojne do danes.

Deskriptivna metoda je bila uporabljena v začetku diplomskega dela pri opredeljevanju temeljnih pojmov: varnost, sodobno mednarodno varnostno okolje, jedrska država in jedrsko orožje. V vsebinskem delu je ob proučevanju nacionalnovarnostnih politik in strategij ter jedrskih politik izbranih držav uporabljena metoda analize vsebine pisnih virov, pred tem pa tudi zgodovinska metoda, s katero je analizirana vloga jedrskega orožja ter politik in strategij v času hladne vojne. Ob koncu vsebinskega dela sta vključeni primerjava in vrednotenje jedrskih politik izbranih držav, za kar je uporabljena primerjalna metoda.

1.2 OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV

1. 2. 1 VARNOST

Varnost je prvina različnih pojavnih oblik človekovega bivanja od davne preteklosti do danes. Pojav varnosti je predvsem povezan z vprašanji obstoja (kakovosti življenja in smrti) posameznika ter višjimi ravnmi družbenega organiziranja (družba/država, meddržavna skupnost, svet kot celota). V prepletanju in razvoju različnih razsežnosti sodobnega družbenega življenja se varnost posameznika nenehno vzpostavlja kot stanje, v katerem so mu zagotovljeni življenje, zdravje, lastnina, svoboda in obenem kot zavestna aktivnost za vzpostavitev stanja varnosti. Pogosto prihaja do nasprotujočih zaznav in tudi delovanj posameznika nasproti nekemu širšemu sistemskemu zagotavljanju varnosti. Varnost je strukturna prvina obstoja in delovanja posameznika, družbe/države in mednarodne skupnosti oziroma sveta kot celote, ki zajema tako stanje uravnoteženega fizičnega, duhovnega in duševnega ter gmotnega obstoja omenjenih entitet kot tudi njihovo občutenje ter zavestno prizadevanje po nenehni vzpostavitvi tega stanja. Zavestno prizadevanje za vzpostavitev stanja varnosti je kulturnocivilizacijska kategorija, ki zajema vse vidike sodobne varnosti, t.j. gospodarsko, socialno, kulturno, politično, pravno, ekološko, obrambno itd., se pravi tiste pojavnne oblike družbenega življenja, ki se štejejo za družbene vrednote (Grizold, 1994: 39, 1996: 109, 1998: 2). Tako opredeljen pojem varnosti je del teoretično metodološkega okvira, v katerem je varnost ene entitete pogoj za varnost vseh. Uporabo celovitega, systemskega pristopa pri obravnavi pojava sodobne varnosti najbolj jasno zagovarja Buzan, ki izhaja iz ideje, da si tri temeljne entitete – posameznik, družba/država in mednarodna skupnost prizadevajo zagotoviti stanje varnosti oz. uravnoteženega medsebojnega obstoja v ožjem ali širšem okviru (Buzan, 1991: 26).

Nacionalna varnost je danes politična in osebna dobrina, ki se v razvitih industrijskih državah uresničuje kot temeljna človekova pravica. Za slednje skrbi država ne samo s sprejemanjem ustrezne zakonodaje, npr. kazenske, ampak tudi z angažiranjem celotne nacionalno-varnostne strukture. Ta nacionalnovarnostna struktura izraža sposobnost države, da zavaruje vrednote svoje družbe pred zunanjim in notranjim ogrožanjem ter zagotovi splošne pogoje družbenogospodarskega razvoja, socialne, ekološke idr. blaginje svojih državljanov (Grizold, 1999: 3). Anžič (2002: 456) o tem piše, da »vsaka pravna država daje s svojo regulativno dejavnostjo državljanom sporočilo, da pričakuje in zahteva spoštovanje z normo

sprejetih pravil ravnanj. Ključno je, da se vzpostavi družbeno ravnovesje in soglasje, kar daje pravni in politični pomen tudi varnosti, ki je ni mogoče doseči le z grožnjo sankcije, temveč tudi s preventivno funkcijo sistemske zaščite«. Ob razjasnitvi pojma nacionalne varnosti je ključno obenem dejstvo, da danes države delujejo v dokaj močno povezanem mednarodnem političnem, gospodarskem in kulturnem okolju, kar pa seveda vpliva na njihovo varnost. Tako določena oblika soodvisnosti povzroči tudi, da nacionalna varnost postaja del mednarodne varnosti.

Mednarodna varnost ni zgolj seštevek posameznih nacionalnih varnosti, ampak je celota ukrepov, norm, vrednot, ki se uresničujejo preko skupno sprejetih mednarodnih mehanizmov in instrumentov, ki zagotavljajo obstoj in razvoj vseh držav na ravni mednarodnega sistema. Razvoju sodobne nacionalne države je sledilo tudi prizadevanje držav, da bi s kolektivnim delovanjem zagotavljale mednarodno varnost. Tovrstno prizadevanje držav je postopno preraslo v proces institucionalizacije zagotavljanja mednarodne varnosti. Ta proces zajema tako oblikovanje varnostnih sistemov kot skupke načel, po katerih sodobne države v medsebojnem sodelovanju vzpostavljajo in ohranjajo stanje mednarodne varnosti (Grizold, 1998: 4).

1. 2. 2 SODOBNO MEDNARODNO VARNOSTNO OKOLJE

Že pri oblikovanju naslova tega diplomskega dela se je ob obravnavani tematiki pojavila dilema: ali govoriti o novih virih ogrožanja (ki resda obstajajo in nastajajo zlasti v kontekstu hitro razvijajoče se informacijske tehnologije) ali o spremenjenem, sodobnem varnostnem okolju?

Današnje varnostno okolje se v mnogočem razlikuje od varnostnega okolja v času hladne vojne. Značilna blokovska razdelitev sveta, ki jo je spremljala nenehna nevarnost jedrske vojne, je ključno vplivala na zaznavanje groženj v celotni družbi. Kot piše Prezelj (2001b: 849) je »očitno intenzivna eskalacija enega vidika ogrožanja varnosti v družbenem zaznavanju možna le na račun zmanjšanja drugih vidikov« in pomeni ustrezno oceno hladnovojnega varnostnega okolja, kjer je poudarek na vojaški grožnji zmanjševal občutek ogrožanja s strani ostalih groženj, ki so obstajale istočasno. Prezelj v svojih razpravah govori o »večdimenzionalnem pojmovanju varnosti, ki zajema tako vojaške kot tudi nevojaške vidike. Nekoč ključna vojaška dimenzija (ogrožanja) varnosti, je danes le ena od mnogih. Williams in Moskos sta ponazorila prehod od vojaških k nevojaškim grožnjam v treh stopnjah: (1) V času pred hladno vojno je namreč ključno vlogo igrala grožnja konvencionalnega napada, (2) v času hladne vojne je to vlogo prevzel jedrski

napad, (3) po njej pa subnacionalne in nevojaške grožnje, kot so npr. trgovanje z mamili, nenadzirane migracije, socialne patologije, gospodarska stagnacija, degradacija okolja itn« (Prezelj, 2001b: 848-849). Torej danes po velikih družbeno-političnih spremembah in zmanjšanju potencialnega jedrskega spopada na minimum ob postopnem zmanjševanju jedrskega arzenala, zaznavamo t.i. nove grožnje, ki pa to po svoji vsebini niso, saj obstajajo že dolgo časa in jih poznamo iz zgodovine, a so zaradi novih razmer v svetu prišle v ospredje. Izjemi sta dve področji - hiter razvoj informacijske tehnologije in ogromen napredek na področju raziskovanja dednosti, kar lahko označimo za neznanko, ki se pojavlja v današnjih varnostnih okvirih. Nenadzorovan razvoj na teh področjih in dostop do novih tehnologij ali posledičnih odkritij lahko privede do groženj varnosti na več ravneh, saj današnja družba temelji, deluje in si hkrati zagotavlja varnost na podlagi teh tehnologij. Nekatere države so se resno zavedle problema dostopa novih tehnologij širšemu okolju in kot se bo videlo v naslednjih poglavjih, to tudi vključile v svoje nacionalnovarnostne strategije.

In če je bilo v varnostnem okolju hladne vojne najbolj intenzivno zaznavano vojaško ogrožanje varnosti, se nam danes zdi, da kot posamezniki reagiramo na množico raznolikih nevojaških groženj varnosti, enako pa velja tudi za državo in družbo v celoti.¹ Da pa raznovrstne nevarnosti (ki vsaka posamično ne more predstavljati tudi grožnjo varnosti) ne bi pomenile 'poplave' le-teh v splošnem smislu, je model kopenhagenske šole uveljavil pregled groženj varnosti sodobne družbe², med katere spadajo: **vojaške grožnje**, ki vključujejo uporabo vojaške sile, ki je namerna, usmerjena in ogroža vse pridobitve katerekoli družbe, strah pred drastičnimi posledicami pa najverjetneje pojasnjuje tradicionalno večji poudarek, ki ga pripisujejo vojaški varnosti v primerjavi z drugimi razsežnostmi, zlasti na državni in meddržavni ravni; **politične grožnje** so po tradicionalnem konceptu grožnja varnosti države in njenim temeljnim prvinam, zakonitim političnim institucijam in grožnja njeni samostojnosti, brez katere ne bi mogla obstajati; **gospodarske grožnje** so opredeljene kot grožnje stalnemu dostopu do sredstev za zadovoljevanje osnovnih človekovih potreb na ravni posameznika, na ravni države pa kot dostop

¹ Nujno potrebno je opredeliti referenčni objekt varnosti, torej tisti objekt, ki je ogrožen, obenem pa lahko predstavlja tudi vir ogrožanja. Omenil sem posameznika, državo in družbo - nasploh je značilno, piše Prezelj (2001a:128-129), da v znanosti ni konsenza o tem, kateri so referenčni objekti varnosti. Še več, referenčni objekti se prepletajo, saj lahko govorimo o hkratni povezavi varnosti posameznika, družbe, države in mednarodne skupnosti. V določenih trenutkih je izredno težko razlikovati med grožnjami posamezniku, družbi, državi in mednarodni skupnosti, da ne bi prihajalo do nekonsistentnosti v nalogi, bo v skladu s cilji vedno predstavljen kot referenčni objekt širše mednarodno okolje, ki vključuje več ravni: od posameznika, družbenih skupin, naroda, družbe, mednarodne skupnosti do okolja kot takega.

² Tako kot omenjeni avtor, tudi sam ugotavljam, da kopenhagenski pristop pozablja na vsaj dve ključni grožnji oz. razsežnosti, povezani z zdravstveno varnostjo in z danes najpomembnejšima grožnjama varnosti - terorizmom in kriminalom, ki jih vzorčne države v moji nalogi uvrščajo tudi v nacionalnovarnostne strategije.

države do potrebnih sredstev za njeno preživetje; **grožnje družbi** so grožnje 'družbeni varnosti', ki pomeni trajnost v zvezi z ohranjanjem tradicionalnih jezikovnih, kulturnih in verskih vzorcev, nacionalne identitete in običajev; **okoljske grožnje** kopengahenska šola deli v tri skupine: v prvo sodijo grožnje s strani naravnega okolja, ki niso povzročene s človekovo aktivnostjo (potresi, vulkanski izbruhi, padec meteorja,...), v drugo skupino sodijo grožnje človeka naravi, ki povratno negativno vplivajo nanj (toplogredni plini, tanjšanje ozona,...) in v zadnjo grožnje človeka naravi, ki povratno ne povzročajo eksistencialnih groženj človeku; **zdravstvene grožnje** temeljijo predvsem na eni ključni grožnji, t.j. bolezni, ki v mnogih primerih povzroči tudi smrt; **kriminal in droge** nikakor nista nov pojav, a v današnjem varnostnem okolju zaradi večjega obsega in moči predstavljata veliko grožnjo. Predvsem globalna povezanost sveta in razvoj tehnologije omogočata razraščanje kriminalne dejavnosti in večje mednarodno povezovanje kriminalnih združb v strateška zaveznitva, preko katerih zmanjšujejo tveganja in povečujejo dobičke; **terorizem** predstavlja grožnjo z ekstremnim nasiljem, da bi se dosegli določeni politični cilji. Sredstva, s katerimi se poslužuje terorizem, vključujejo prekomerno nasilje, usmerjeno na nedolžne civiliste, ki niso v neposredni povezavi s političnim procesom, na katerega želijo vplivati (Prezelj, 2000: 51-92). Po Donnellyju (2000/2001: 32) so se tradicionalne grožnje varnosti umaknile v ozadje, druge nevojaške grožnje pa postale bolj silovite in uničujoče. Danes niso napadena ozemlja posameznih držav, ampak njihova sestava in narava družbe, delovanje njihovih institucij in dobrobiti državljanov. Grožnje kot so korupcija, organiziran kriminal in terorizem je težje določiti kot čiste vojaške grožnje in zato se je toliko težje boriti proti njim. Tudi druga področja, ki jim v preteklosti nismo posvečali pozornosti so naenkrat postala vir našega ogrožanja. Okoljske grožnje so zaradi znanih procesov tanjšanja ozona, toplogrednih učinkov, onesnaževanja, odlaganja jedrskih odpadkov, naraščanja prebivalstva in posledične revščine, lakote in bolezni zelo resne. Naraščajo spori zaradi naravnih virov, zlasti vode (npr. med Nepalom, Indijo in Bangladešem za reko Ganges), kar nekateri označujejo kot glavni vir konfliktov v prihajajočem stoletju (Gunaratna, 2001: 46-50).

1. 2. 3 JEDRSKA DRŽAVA IN JEDRSKO OROŽJE

Jedrska država je pojem, ki v nalogi opredeljuje državo, ki je imetnica jedrskega orožja. Država, ki se odloči izdelati preprosto jedrsko orožje (prve generacije) ali osvojiti nesporno materialno-tehnično zmogljivost za njegovo izdelavo, si mora zagotoviti predvsem naslednje (ne nujno v navedenem vrstnem redu): 1. zadostno količino primerne (orožnega) cepljivega materiala – urana ali plutonija; 2. konstrukcijski načrt jedrskega orožja; 3. nejedrske sestavine jedrskega orožja ter sposobnost jedrske in nejedrske sestavine tega orožja povezati v delujočo celoto; 4. primerni strokovni kader in 5. zadostna finančna sredstva (Lubi, 1999: 22). Med države dejanske imetnice jedrskega orožja štejejo: ZDA, Rusija, Velika Britanija, Francija, Kitajska, Indija, Pakistan, Izrael, JAR; obstajajo pa določene klasifikacije, ki nekatere države uvrščajo med države prikritega, negotovega (Irak, Severna Koreja) in možnega jedrskega širjenja (Argentina, Brazilija, Južna Koreja, Tajvan in Libija)³. Ob opredelitvi predmeta analize v uvodu so opredeljene tiste jedrske države, ki jih zajema naloga in so glede na stopnjo razvoja jedrskih sistemov največje in namočnejše. **Jedrsko orožje** se terminološko v različnih strokovnih delih opredeljuje dokaj podobno. V ožjem smislu je jedrsko orožje tisto, katerega delovanje je zasnovano na ogromni energiji verižnih reakcij fizije (delitev jeder atoma) jedrskega eksploziva, v širšem smislu pa zajema še termonuklearno orožje. Skupne značilnosti so velika moč uničenja, toplotni efekti in radioaktivno sevanje, ki se pokažejo kot udarno, toplotno in radioaktivno delovanje jedrske eksplozije. Namenjeno je množičnemu uničevanju žive sile, tehnike in objektov (Vojni leksikon, 1981: 333). Podobno Tehnička enciklopedija (1984: 530) opredeljuje jedrsko orožje kot »skupino orožij za množično uničevanje ljudi in ostalih živih bitij, vojnih in nevojnih tehničnih sredstev, za rušenje vojnih objektov v nasprotnikovih conah, za uničevanje vitalnih industrijskih in energetskih kompleksov, komunikacijskih mrež nasploh, za uničevanje delovanja telekomunikacij in začasno paraliziranje sistema zvez, upravljanja in poveljevanja,...«. V Vojni enciklopediji (1973: 191) je zapisano, da je »jedrsko orožje ubojno sredstvo, katerega delovanje temelji na hitri sprostitvi ogromne količine energije, ki jo vsebujejo jedra atoma materije, s katero so napolnjena«.⁴

³ Glej več v Lubi, 1999: 50-60.

⁴ Za podrobnejšo tehnično analizo, delitev in delovanje jedrskega orožja glej: (1973) Vojna enciklopedija, str: 168. 196; (1981) Vojni leksikon, str: 329 - 334, 489 - 490; (1984) Tehnička enciklopedija, str: 431 - 535; (1993) International Military And Defence Encyclopedia, str: 1975 - 2008.

2.1 VLOGA IN POMEN JEDRSKEGA OROŽJA PRI ZAGOTAVLJANJU NACIONALNE VARNOSTI IZBRANIH JEDRSKIH DRŽAV V ČASU HLADNE VOJNE

Obstoj jedrskega orožja je v času hladne vojne spremenil razmišljanje vojaških strategov iz obdobja do 2. svetovne vojne, katerih cilj je bila brezpogojna zmaga v vojni. Zavedajoč se moči in posledic uporabe tega orožja je bila pred strategiji največja naloga – izogniti se taki jedrski vojni in glavni namen jedrskega orožja je postalo preprečevanje njegove uporabe. To je tudi bistvo jedrske politike, ki je zaznamovala hladno vojno, in elemente katere poznajo tudi sodobne jedrske politike izbranih držav. Gre seveda za **jedrsko odvračanje**, ki temelji na grožnji po povračilnih ukrepih z jedrskim orožjem, posledice bi utegnile biti katastrofalne in koristi premajhne. Da bi jedrsko odvračanje uspelo, mora država, ki se poslužuje te politike, biti zmožna in pripravljena uporabiti jedrsko orožje in svoj namen jasno izraziti možnim sovražnikom. Ker v času hladne vojne (od 2. svetovne vojne naprej) ni bilo vojne velikih razsežnosti, zagovorniki jedrskega orožja označujejo jedrsko odvračanje kot obliko jedrske politike, ki je uspešno preprečila konflikt Vzhoda in Zahoda. V resnici je učinkovitost odvračanja izredno težko izmeriti, prispevek jedrskega orožja k miru v hladni vojni pa komajda viden (Nuclear Deterrence, 16.05.2003). Jedrsko odvračanje je spremljalo⁵ več dilem in nevarnosti. Ena od njih trdi, da »bo uspelo le, če obstajajo kredibilni načrti za primer neuspeha, toda vzpostavljanje tovrstnih načrtov je bilo vedno izredno težko. To je bilo vzrok napetostim, oboroževalni tekmi in večji možnosti za jedrski spopad ob krizah ali nesreči« (Weapons Policy, 1997).

Učinkovitost jedrskega orožja kot sredstva za odvračanje je bila sprejeta kot dejstvo s strani večine analitikov in oblikovalcev politike. Toda v času hladne vojne bi bilo sprejetje vojnih načrtov (v primeru da odvračanje ne bi uspelo) prepuščeno organizacijam, ki so delovale po okornih, po naprej načrtovanih in natančno določenih parametrih, ki se niso ozirali na nadzor v krizi in politiko. Ameriškim vojaškim načrtom je velikokrat primanjkovalo jasnih smernic trenutne politike, ki bi predstavljale več kot le stališča, da je potrebno vojno dobiti ali doseči prevlado v njej. Tako so bili načrtovalci ciljev v Strateškem letalskem poveljstvu, Omaha,

⁵ In ga spremlja še danes.

Nebraska, velikokrat prisiljeni usmeriti orožje na cilje zgolj na podlagi namigov, zelo malo ameriških predsednikov pa se je natančneje poglobilo v vojaške načrte vodenja jedrske vojne (Sarkesian, Williams in Cimbala, 2002: 283, 284).

Eden od problemov, oziroma vzrokov za to, da je temeljna paradigma jedrskega odvračanja ves čas hladne vojne stopnjevala napetost med blokoma, je po Midgleyu (1985: 74) »dejstvo, da odvračanje grozi grožnji sami, proizvaja strah in določen namen se ne udejani. Toda, grožnja ne proizvaja le strahu, pač pa lahko tudi izziva določene reakcije. In razmerje med odvračanjem in provokacijo lahko v različnih situacijah zelo niha«. Odsotnost reakcije (jedrskega spopada) v položaju, ko sta se obe strani posluževali jedrskega odvračanja, kaže na uspešnost tovrstne politike, a je stanje napetosti in negotovosti vseskozi spremljalo obdobje v času hladne vojne. Tudi vlogo jedrskega orožja bi se dalo 'črno-belo' oceniti kot 'dobro ali slabo'. Po Gaddisu (1993: 13) se je razumevanje vloge jedrskega orožja razvijalo od instrumenta groze do sredstva odvračanja, metode pomiritve, kasneje pa tudi kot objekta pogajanj. Jedrsko orožje je bilo slabo, ker je močno okrepilo strahove, ki so jih čutile strani v hladni vojni ena do druge, in dobro, ker je prisililo velesile, da se izogonejo neodgovornim dejanjem, h katerim so se zatekala v preteklosti. Bilo je slabo, ker je bil znotraj danes absurdnega stanja vzajemnega uničenja celoten svet kot talec, dobro pa, ker je ovekovečil ZDA in SZ kot supersili, ki vodita svet in ki bi v mnogih pogledih bil verjetno manj predvidljiv in bolj nevaren.

Za ZDA je jedro velike povojne strategije (nacionalne varnosti) predstavljala politika zadrževanja (»the policy of containment«) tedanje Sovjetske zveze v mejah njenega interesnega območja in zunaj območja ameriških vitalnih interesov. Za ameriške nacionalne interese so bile posebej pomembne vojaške in industrijske sile, kot npr. Velika Britanija, Nemčija in Japonska. V prvih letih po vojni, ko so imele ZDA še monopol nad jedrskim orožjem, je bilo to ključno orodje politike zadrževanja. V času Trumana so ZDA načrtno razvile veliko vojaško zmogljivost, katere namen je bil predvsem odvračanje. To je bil začetek strategije odvračanja (»the strategy of deterrence«). V času Eisenhowerjevega predsednikovanja so razvili dva močna obrambna koncepta. V skladu s prvim so se ZDA pripravljale za obrambo svojega ozemlja pred morebitnim strateškim bombardiranjem. V skladu z drugim pa so razvijale vojaške zmogljivosti za množično

povračilo («massive retaliation») ob kakršnemkoli agresivnem obnašanju tedanje SZ (Grizold, Ferfila, 2000: 41-44). Toda grožnja s povračilnimi ukrepi ni preprečila 'omejenih kriz' in ni predstavljala neke učinkovite zunanje politike za reševanje vsakdanjih problemov⁶. Medtem je SZ dosegla jedrsko ravnotežje in Kennedyjeva administracija je v začetku 60-ih sprejela novo strategijo prilagodljivega odziva (flexible response). Osnova je bila realistična domneva, da jedrskega orožja ni mogoče uporabiti, zagovarjala je različne možnosti za reševanje kriz, predvsem pa se je povečal pomen konvencionalnih sil. Jedrsko ravnotežje in spoznanje, da imata obe strani dovolj orožja za njuno večkratno uničenje, je vodilo v vojaško doktrino vzajemnega uničenja («mutual assured destruction»)⁷, ki je še potrdila stanje ranljivosti obeh strani (Massive Retaliation, Flexible Response, Mutual Assured Destruction, 16.05.2003).

V International Military and Defence Encyclopedia (1993: 1998-2003) je ameriška jedrska politika hladne vojne razdeljena na 7 ključnih obdobj. Za leta 1945-57 je bilo značilno *zaupanje v ameriško jedrsko moč*, v letih 1957-61 postanejo kljub trdni politiki *množičnih povračilnih ukrepov* zaskrbljeni, saj so Sovjeti s Sputnikom nakazali tehnološko zmožnost izstrelitve jedrskih raket na medcelinske razdalje. Naslednja leta (1961-67) so prinesla *preoblikovanje* jedrske politike z zamenjavo politike odvracanja ob množičnih povračilnih ukrepih za bolj selektivno izbiro ciljev, ta doba pa se konča s sprejetjem NATO-ve doktrine *prilagodljivega odziva*. Čas 1967-74 je zaznamovala *nestabilnost in nadzor oboroževanja* (SALT I, SALT II, ABM pogodba), v letih 1974-81 pa se je pojavila ponovna zaskrbljenost zaradi doseženega *strateškega ravnotežja*, ki je dajala Sovjetom možnost povračilnih ukrepov po preživetju prvega jedrskega udara. V obdobju 1981-85 je potekalo *preoblikovanje ameriških jedrskih sil*, povečal se je obrambni proračun in število jedrskih podmornic, začela se je gradnja novega bombnika B-1 ter kontraverzna *strateška obrambna iniciativa (SDI)*. Zadnje obdobje 1985-91 je ponovno prineslo *nadzor oboroževanja in zmanjšanje* števila jedrskega orožja.

⁶ Med te omejene krize bi lahko uvrstili aktivnosti takratne SZ pri zatiranju antikomunističnega upora v vzhodnem Berlinu leta 1953 in pri narodni vstaji na Madžarskem leta 1956.

⁷ Stanje MAD je postalo uradna ameriška politika v času obrambnega ministra Roberta McNamare ter Kennedyjeve in Johnsonove administracije, bilo pa je mnogo kritik tako znotraj kot zunaj vlade. Predvsem naj ne bi bila v določenih primerih dovolj uspešna pri odvracanju sovjetskega napada. Pod predsedstvom Carterja so se smernice omenjenega prilagodljivega odziva razširile na zahtevo po vzpostavitvi takih jedrskih sil za odvracanje, ki bodo dovolj prilagodljive in vzdržljive za vodenje omejene vojne ali popolne jedrske vojne v različnih fazah, da se prepreči doseg ciljev SZ. Kritiki slednjega pa so menili, da je opravičevanje tega koncepta le zakrivanje namena za izgradnjo velikega jedrskega arzenala, ki je daleč presegal zahteve odvracanja. Sovjetska vojaška doktrina in njeni politično-vojaški vidiki (velika strategija) so ostali v svoji osnovi obrambni in tudi potencialna odprtost konceptu vodenja omejene vojne ni spodbujala k tolikšni zavezanosti prilagodljivemu odzivu.

V SZ so tradicionalno koncept jedrskega odvrčanja delili na dve kategoriji in ga opisovali z dvema različnima besedama. *Ustrahnenie* je bil zahodnjaški koncept, ki je pomenil odvrčanje z grožnjo po nesprejemljivih posledicah ob povračilni sili. *Sderzhivanie*, ki pomeni zadrževanje, je sovjetski koncept in je pomenil odvrčanje z grožnjo po onemogočanju sovražnikovega doseganja vojaških ciljev - nasprotnika bodo odvrnili od načrtov, ker ne more ob nobenih pogojih in z nobeno silo računati na uspeh v spopadu (International Military and Defence Encyclopedia, 1993: 2003). Sama jedrska politika je od leta 1945 prehajala skozi tri obdobja. Za prvo od 1945 do poznih 50-ih je bilo značilno spoznanje SZ, da je na tem področju v zelo podrejenem položaju nasproti ZDA. Moskva je zato z t.i. operacijo *maskirovka* zakrivala svojo šibkost in z dezinformacijami povečevala moč njenih konvencionalnih sil. Posledično je to vodilo v legitimnost še bolj razširjenih vojaških programov Zahoda in odložilo sovjetski priključek k ZDA. Toda ocenili so, da so nevarnosti, ki jih sproža *maskirovka*, manjše, kot tiste, ki bi jih prineslo razkritje dejanskega stanja v SZ⁸. Ameriško politiko pa je obenem skrbelo Stalinova odločenost in prednostna naloga, da razvije jedrsko bombo (ki se je uresničila že avgusta 1949, op. R.U.) in kasneje vodikovo bombo⁹. Dejstvo je bilo, da je SZ imela težave pri gradnji bombnikov dolgega dosega, prvi so prišli v uporabo šele sredi 50-ih in še ti niso mogli doseči obale ZDA. Toda že leta 1957 so z izstrelitvijo *Sputnika* dosegli velik uspeh na področju medcelinskih balističnih izstrelkov (ICBM), ki je za Stalinove naslednike pomenila dolgo iskano protitež nasproti ZDA. Sledilo je zmanjšanje mornarice in nadaljnje zmanjšanje števila vojakov. Hruščov je kmalu spoznal, da so novi izstrelki tehnološko nepopolni, pogoste so bile okvare, vzdrževanje stalne pripravljenosti predrago, natančnost pa majhna. Sprva je zavračal mnenje G. Malenkova, da ves jedrski arzenal in ranljivost ne omogočata vojne kot političnega sredstva, a je njegovo trdno stališče o vojni nekako prepričalo ZDA, da se morata supersili odpovedati vzajemnemu uničenju (Mutual Assured Destruction ali MAD), sam pa se je tudi zaradi omenjenih težav zadovoljil z omejenim številom izstrelkov, ki so zagotavljali minimalno odvrčanje nasprotnika. V drugem obdobju (1961-67) je prišlo do ponovnega preobrata, saj je SZ

⁸ Realno stanje je bilo tako, da je po 2. svetovni vojni sledila obsežna demobilizacija, predvsem v funkciji ponovne izgradnje domačega gospodarstva. Med vojno je bilo uničeno 70 % industrijske infrastrukture in šele leta 1949 so dosegli stanje razvitosti iz leta 1939 – vse to pa je bila v tistem času strogo varovana državna skrivnost.

⁹ Tudi teza o velikem ameriškem jedrskem monopolu, piše Jacobsen (1990: 108), je bila močno zavajajoča. Med strateškim dojemanjem in strateškim dejstvom je bil velik odklon, saj je bila zaloga ameriških jedrskih bomb po Hirošimi in Nagasakiju močno okrnjena, resna proizvodnja pa se je začela šele po odločitvi predsednika Trumana za intervencijo v grški državljanski vojni, leta 1947. V obdobju korejske vojne je bil eden glavnih vzrokov proti uporabi jedrskega orožja prav zavedanje ZDA, da imajo pre malo teh bomb, da bi se spustili v vojno s SZ. Šele po koncu tega konflikta je število jedrskih bomb začelo naraščati eksponentno.

skušala doseči prevlado in začela s povečano produkcijo izstrelkov, gradnjo silosov in modernizacijo mornarice, obenem pa začela z vzpostavljanjem civilne obrambe in zaščite za prebivalstvo. Želja po prevladi se je kazala tudi v iskanju tehnoloških prednosti, med katere spada nepopoln razvoj obrambe pred balističnimi izstrelki - prvi prototip z antibalističnimi izstrelki (ABM) je bil postavljen 1961 v okolico Leningrada, celoten sistem pa 1964 okoli Moskve. Toda sledilo je spoznanje, da preživetje ob spopadu obeh strani ni mogoče, in stanje MAD je postalo dejstvo politike in življenja obeh velesil. Sledili so pogovori in podpis pogodb o omejevanju strateškega orožja, preobrati v strategiji. V zadnjem obdobju (po letu 1977) se je SZ usmerila v iskanje bolj oddaljenih možnosti nejedrske, konvencionalne in drugačne tehnologije ter alternativnih možnosti (Jacobsen, 1990: 106-120).

Velika Britanija je v času hladne vojne iskala ravnotežje med lastnimi željami po neodvisni jedrski sili in nadaljnjim zanašanjem na jedrsko zagotovilo, ki so ga ZDA dale Zahodni Evropi v primeru napada nanjo. Odločili so se za razvoj lastnih jedrskih zmogljivosti in tako je Velika Britanija leta 1952 izvedla prvo samostojno jedrsko testiranje. Preteklo je še nekaj let, da je britanska vlada leta 1955 pridobila lasten operativno zmogljiv sistem jedrskega orožja, ki je slonel na bombnikih tipa Vulcan. Tako je Velika Britanija, oziroma njene jedrske sile za odvracanje (U.K. nuclear deterrent force) postala »drugi center« NATA za odločanje o ustreznih odgovorih z jedrskim orožjem v primeru napada Sovjetske zveze in obenem postala nosilec strategije odvracanja v časih, ko se je postavila pod vprašaj kredibilnost ameriškega zagotovila z njihovim jedrskim orožjem. To se je zgodilo na primer leta 1962, ko je takratni ameriški minister za obrambo Robert McNamara zaradi prevelikih stroškov enostransko prekinil načrte za posodobitev britanskih bombnikov Vulcan, ki so bili oboroženi z izstrelki z jedrsko konico srednjega dosega. Britanska vlada je bila ogorčena, francoski predsednik Charles De Gaulle pa je izkoristil priložnost in še povečal napetost, ko je označil to kot razlog za nezaupanje ameriškim jedrskim zagotovitom, ki so jih dajali.

Vlada Velike Britanije je skušala doseči legitimnost lastnih strateških jedrskih sil v okviru NATA s tem, ko je zagotovila »drugi center« odločanja o jedrskih zadevah te severnoatlantske zveze, kar je pomenilo, da so takratnemu sovražniku še bolj otežili načrtovanje vojne, povečali negotovost in omogočili (če v določenih kritičnih trenutkih uporaba ameriških jedrskih sil ne bi bila mogoča) uporabo lastnih jedrskih sil. Prav tako so bile te sile načrtovane za odvracanje

sovjetskega napada na samo ozemlje Velike Britanije. Njihov koncept pa je bil zelo podoben francoski jedrski doktrini in je imel namen izolirati britansko ozemlje pred sovjetskimi napadi z jedrskim, kemičnim ali konvencionalnim orožjem. V sodelovanju z ameriškimi strateškimi jedrskimi silami so predstavljale britanske jedrske sile nekakšen 'par', katerih skupno delovanje je bilo izboljšano do te mere, da v primeru vojne sovražnikovi strategji verjetno ne bi ločili napada britanskih sil od napada ameriških. Sama izbira ciljev, ki bi jih napadli v Sovjetski zvezi, je bila izbrana na podlagi njihovih takratnih zmogljivosti, ki so bile manjše od zmogljivosti ZDA, in natančnosti jedrskega orožja. Leta 1980 je britansko ministrstvo za obrambo sprejelo dokument o prihodnosti jedrskih sil za odvracanje Velike Britanije, v katerem je, če bi prišlo do napada Sovjetske zveze, opredelilo politiko izbire ciljev ob povračilnem napadu. S svojimi napadi bi ogrozili le 'ključne vire sovjetske državne moči', saj bi bil napad natančnejši, cilji izbrani in drugačni kot pri množičnih povračilnih ukrepih, ki bi zadeli sovjetska mesta (International Military And Defence Encyclopedia, 1993: 1988-1990).

Francija si je vse od zgodnjih 50-ih let prizadevala izgraditi in vzdrževati jedrsko silo kot nekakšen »tretji center« evropskega jedrskega ravnotežja (med NATOm in bivšo Sovjetsko Zvezo). Takratni predsednik Chales De Gaulle je formalno razkril francoske načrte, da postane neodvisna jedrska sila, v svojem znanem govoru 3. novembra 1958. Toda v resnici se je francoski jedrski program začel že mnogo prej, preden je Charles De Gaulle prišel na oblast. 18. oktobra leta 1945 je bil ustanovljen Commissariat a l'Energie Atomique (CEA) in v letu 1952 je francoski parlament odobril prvi petletni načrt za francoski jedrski razvoj. Francija je uresničila želje in testirala svoje prvo jedrsko orožje v Sahari, 13. februarja leta 1960. Francija je bila ena izmed ustanoviteljic in podpisnic Severnoatlantske pogodbe, a se je v času hladne vojne postopoma (v letih od 1959 do 1967) umaknila iz vojaške strukture NATA. Od časa De Gaulla in z vsem sledečimi vladami je obstajal širok dogovor znotraj Francije, da neizogibno potrebuje strateško jedrsko orožje in da to obstaja predvsem zato, da zagotovi nedotakljivost francoskega nacionalnega ozemlja. Francoske strateške jedrske sile so bile pripravljene na obrambo francoskega ozemlja pred jedrskim napadom in tudi drugimi možnimi oblikami napada. De Gaullova vizija o francoski jedrski doktrini ima svoje korenine v delih Pierra Galloisa v 50-ih letih. Ta je pisal o nujnosti »ravnovesja terorja«, da bi se z odvracanjem preprečila vojna. Francosko jedrsko odvracanje naj bi slonelo na principu »proporcionalnega odvracanja«, da bi se

potencialnega sovražnika odvrnilo od napada, saj je bila grožnja z uničenjem večja od njegovih koristi, ki bi jih imel ob napadu¹⁰. Značilno za skoraj vse francoske voditelje je bilo, da so se kritično odzivali na ameriške in zavezniške poskuse, da razvijejo neko skupno jedrsko strategijo in zmogljivosti, ki bi jim služila v primeru vojne, prav tako so nasprotovali NATOvi strategiji prilagodljivega odziva in vsakršni gradnji strateške obrambe (International Military And Defence Encyclopedia, 1993: 1900-1992).

Kitajski oborožitveni program se je začel leta 1953, po sklenitvi sodelovanja pri jedrskih raziskavah s Sovjetsko zvezo. V letu 1957 je Sovjetska zveza kot del sporazuma o vojaški pomoči sklenila oskrbeti Kitajsko s primerkom atomske bombe in ji ponudila tehnično pomoč pri izdelavi jedrskega orožja – v zameno je Nikita Hruščov zahteval priznanje Mao Zedonga o vodilni vlogi Sovjetske zveze med vsemi socialističnimi državami. Ti poskusi sodelovanja so bili prekinjeni, ko sta zaveznici zaradi ideoloških nesoglasij spore še poglobili po letu 1958. Tako je Sovjetska zveza junija 1959 enostransko prekinila sporazum o vojaški pomoči in tako zavrla načrte Maoja o kitajski bombi. V letu 1964 pa je Kitajska sprožila svoje prvo atomsko orožje. Od takrat je Kitajska počasi, a trdno gradila tisto, kar se je izkazalo za veliko in sposobno jedrsko silo (International Military and Defence Encyclopedia, 1993: 1985).

V 60-ih je komunistični režim kot nasprotovanje obema velesilama (ZDA in SZ, op. R.U.) sprejel varnostno strategijo popolne neodvisnosti. To se je pojavilo kljub nadaljujoči se relativni vojaški podrejenosti kitajske države in jasnim znakom naraščajočih groženj¹¹ s strani Sovjetske zveze in ZDA, predvsem pa tudi zaradi prevladujočega vpliva politike Mao Zedonga. Logika trenutnega položaja je ponujala sprejetje zavezništva (nekateri kitajski voditelji so sredi 60-ih celo želeli izboljšati odnose s Sovjeti, zlasti po Nikiti Hruščovu leta 1964, da bi okrepili kitajske strateške vzvode in razbremenili ekonomijo), a je Kitajska namesto tega najprej sprejela pristop »dvojne sovražnosti« ali t.i. »dual adversary«¹² in končno, za časa kulturne revolucije v poznih 60-ih, zunanjo politiko izključevanja. Predstavnik in zagovornik te strategije popolne neodvisnosti družbenega in ekonomskega razvoja ter vojaške obrambe je bil zlasti Mao Zedong,

¹⁰ To »proporcionalno odvrčanje« je pomenilo, da tudi Francija s svojim relativno majhnim jedrskim arzenalom lahko z uporabo jedrskih ali konvencionalnih sil ali združeno, uspešno odvrne sovjetski napad.

¹¹ Ko govorimo o naraščajočih grožnjah je za tisti čas značilno: pojav velikega spora s Sovjetsko zvezo, zaradi razpada kitajsko-sovjetskega pakta konca 50-ih, pojav velike ameriške grožnje z njeno intervencijo v Vietnamu, širitev ameriških sil z medcelinskimi balističnimi raketami in bombniki dolgega dosega in ameriška nepripravljenost za sprejetje jedrske doktrine »no first use« (torej ni bilo zagotovila, da Američani ne bodo jedrsko orožje uporabili prvi).

¹² O politiki »dvojne sovražnosti« ali »dual adversary« podrobneje v Barnett (1977) in Gittings (1974).

ki je ponudil politiko samozadostnosti in ideološko motivirano množično mobilizacijo, ki sta podpirali teorijo o prirojenih »revolucionarnih« kvalitetah kitajskega naroda za prilagajanje, sodelovanje in premagovanje materialnih ovir na poti k napredku. Ta pristop je zelo oslabil kitajsko varnost in je vodil v nasprotovanja z obema supersilama, končno pa privedel tudi do vojaškega spopada s Sovjetsko zvezo leta 1969 (Swaine, Tellis, 2000: 79 – 95).

Razlogi oziroma želje po razvoju tega orožja izhajajo iz več ali manj jasnih razmer tistega časa. Vojaški strategji in kitajsko politično vodstvo so predvideli, da jim bo jedrsko orožje zagotovilo mednarodni ugled in moč, zavedali pa so se tudi dejstva, da je to orožje zelo uporabno v vojni. Sicer je značilno, da Kitajska nikoli ni kakovostno, količinsko in razvojno dosegala ZDA in SZ, toda tudi ta omejena jedrska moč ima odvračalni učinek na velesili¹³. Uradno je kitajska politika kot razloge za razvoj lastnega jedrskega orožja vedno navajala obranitev neodvisnosti, ohranjanje svetovnega miru in zrušitev monopola samo dveh držav imetnic tega orožja. V času vlade Mao Zedonga je znano, da je manjkala povezana jedrska doktrina, saj njegov koncept »ljudske vojne«, ki se naslanja na ljudi bolj kot na orožje in tehnologijo, ni povsem povezan z jedrskim orožjem. V zgodnjih 80-ih pa se je doktrina ljudske vojne spremenila in osredotočila bolj na obrambo industrijskih območij in orožja za morebitni protinapad. Kitajska jedrska politika je temeljila na minimalnem odvračanju in zavzela jasno stališče, da Kitajska ne bo prva uporabila jedrskega orožja (»no first use«).

Ves čas hladne vojne so se vlagala ogromna finančna sredstva za razvoj, proizvodnjo in testiranje jedrskega orožja. Po uradnih podatkih so ZDA »od 16. julija 1945 do 23. septembra 1992 izvedle 1054 jedrskih testov in dva napada z jedrskim orožjem« (Gallery of U.S. Nuclear Tests, 2001), po drugih podatkih (Bulletin of the Atomic Scientists: Known Nuclear Tests Worldwide, 1996 in Table of Known Nuclear Tests Worldwide, 2002) pa 1030 jedrskih testov, 24 preostalih pa je bilo izvedeno v sodelovanju z Veliko Britanijo. Število testiranih jedrskih bomb in jedrskih eksplozij je večje od slednjih števil, a je popolnoma natančno to težko ugotoviti, saj nekatere naprave niso zabeležile močnejših eksplozij, nekatera testiranja pa so bila sestavljena iz večkratnih detonacij

¹³ Zlasti v kontekstu razmišljanja, da bi bilo Kitajsko nemogoče uničiti s prvim jedrskim udarom: število prebivalcev je največje na svetu, od tega jih zelo veliko živi geografsko razseljenih po podeželju, kitajsko gospodarstvo in industrija je bolj osnovana na kmetijstvu in slabši tehnološki razvitosti kot v državah možnih napadalk in vse to nakazuje, da je Kitajska primerljivo manj ranljiva na jedrski udar.

jedrske bombe. Jedrski poskusi so se delili na atmosferske (ti so potekali do leta 1962/63) in podzemne, ki jih je bilo (do leta 1992) 815. O atmosferskih poskusih je na voljo največ podatkov, s selitvijo testiranja pod zemljo pa so poniknile tudi informacije o testiranih bombah. SZ je med leti 1949 in 1990 izvedla 715 jedrskih poskusov, od tega 216 v atmosferi, 3 pod vodo in 496 pod zemljo. Kar 496 poskusov je potekalo na ozemlju današnjega Kazahstana (od tega 456 v Semipalatinsku in sicer 340 podzemnih, 116 atmosferskih; ostalih 40 poskusov pa drugje po republiki), 214 v Rusiji sami (130 v Novi Zemlji) in 5 v treh drugih republikah nekdanje SZ. Tako kot Los Alamos in Lawrence Livermore National Laboratory v ZDA, sta tudi v SZ med seboj tekmovali dve raziskovalni ustanovi, laboratorija Arzamas-16 in Chelyabinsk-70, kjer so izvajali jedrske poskuse. Celotna sproščena energija oziroma moč jedrskih eksplozij je ocenjena na 285,4 megaton, od tega samo v letih 1961/62 220 megaton ali 77% vse sproščene energije. Po letu 1963 meri celotna moč jedrskih eksplozij 38 megaton, točno enako kot s strani ZDA. Od vseh poskusov je bilo 453 z močjo manjšo od 20 kiloton, kar predstavlja odstotek primerljiv s testiranjem ZDA in Francije. Velika Britanija je svoj prvi jedrski poskus izvedla leta 1952 in do leta 1991 se jih je zvrstilo 45. Od tega jih je bilo 21 izvršenih v atmosferi, 24 pa pod zemljo. Pomembno je dejstvo, da so bili vsi podzemni jedrski poskusi Velike Britanije, torej vseh 24, sproženi na ozemlju ZDA in v sodelovanju z njimi. Z atmosferskimi poskusi so Britanci prenehali že leta 1958, po triletnem 'status quo' pa so leta 1962 v omenjenem sodelovanju izvedli svoja prva dva podzemna poskusa. Francija je v času hladne vojne, od leta 1960 do 1991 izvedla 204 jedrske poskuse, po protislovni odločitvi predsednika Chiraca, pa je sledilo še 5 poskusov leta 1995 in zadnji v letu 1996. V 36-letni zgodovini francoskega jedrskega programa je bilo sproženo skupno 14 megaton eksplozivne energije in 90% vseh atmosferskih testiranj je bilo v letih 1968, 1970/71 in 1974. Od leta 1976 do 1991 je sledilo 132 podzemnih poskusov, od tega jih je bila večina (88 ali 67%) manjših od moči 20 kiloton. Poskusi v letih 1995/96 so bili moči 100 kiloton in najverjetneje test zmogljivosti za novo bojno jedrsko glavo izstrelka M45 (Bulletin of the Atomic Scientists: Known Nuclear Tests Worldwide, 1996). Kitajska je od leta 1964 (izvedla prvi atmosferski jedrski poskus, leta 1969 prvi podzemni), do leta 1996 izvedla 45 jedrskih poskusov. Poleg Francije je bila edina izmed proučevanih držav, ki je nadaljevala s testi v letu 1995 in 1996, ko je izvedla po dva poskusa; skupno pa 23 atmosferskih in 22 podzemnih (Table of Known Nuclear Tests Worldwide, 2002).

2.2 NACIONALNOVARNOSTNE STRATEGIJE IN JEDRSKE POLITIKE IZBRANIH DRŽAV

2.2.1 ZDRUŽENE DRŽAVE AMERIKE

V ZDA živi 285.900.000 ljudi, ki so v letu 2001 ustvarili 10.2 bilijona ameriških dolarjev BDP-a, kar pomeni več kot 35.500 USD na prebivalca. Letna gospodarska rast je sicer močno padla, iz 4.1% v letu 2000 na 1.2% v lanskem letu; a so znižali inflacijo s 3.4% na 2.8% v letu 2001. Obrambni proračun se je povečal in sicer v dveh letih za več kot 46 milijard USD, saj je le-ta v letu 2000 znašal 304.1 milijard USD, lansko leto pa že 350.7 milijard USD. Predlog višine obrambnega proračuna v letu 2003 znaša kar 396.8 milijard USD (The Military Balance, 2002/2003: 243). ZDA so največja gospodarska sila na svetu, visoko razvita z ogromnimi finančnimi, kadrovske in tehnološkimi zmogljivostmi. Osnova njihove gospodarske moči so naravna bogastva, liberalno tržno gospodarstvo, veliko notranje tržišče in podjetništvo (69% delovne sile je zaposleno v terciarni in kvartarni dejavnosti). Sestavljajo jo 50 zveznih držav.¹⁴ Vsaka država ima svojo ustavo¹⁵, zakonodajno telo (dvodomno), guvernerja¹⁶ in druge uslužbence v izvršilni oblasti, ter sodstvo (Grizold, Tatalović, Cvrtila, 1999: 15, 16).

2.2.2 NACIONALNOVARNOSTNA POLITIKA IN STRATEGIJA ZDRUŽENIH DRŽAV AMERIKE

Nacionalnovarnostna politika ZDA danes predstavlja pomemben del njihove celotne državne politike. Praksa kaže na to, da ima daleč največjo moč odločanja administracija, kamor spadajo: predsednik ZDA, svet za nacionalno varnost, ministrstvo za obrambo, ministrstvo za zunanje zadeve, kongres in obveščevalna skupnost.¹⁷ Ameriški predsednik George W. Bush je 17. septembra 2002, približno eno leto po terorističnih napadih v New Yorku in Washingtonu, v Beli hiši predstavil novo nacionalnovarnostno strategijo, ki naj bi bila po njegovih besedah zasnovana

¹⁴ Znotraj posamezne države so kot enote lokalne oblasti oblikovana okrožja ali t.i. *county*.

¹⁵ ZDA so v bistvu zvezna republika. Celotna oblast je razdeljena med zvezne države, ki predstavljajo zaokroženo zvezo. Temeljni okvir politične oblasti je bil oblikovan že leta 1787 z Ustavo, ki je bila potrjena s strani 9 držav naslednje leto, torej 1788.

¹⁶ Guverner posamezne države se voli na neposrednih volitvah, od države do države pa je odvisna dolžina njegovega mandata (od 2 do 4 let).

¹⁷ Več o tem glej v: Grizold, Tatalović, Cvrtila, 1999: 19 – 35, The National Security Council, <http://www.whitehouse.gov/nsc/>, Members of the Intelligence Community, <http://www.intelligence.gov/1-members.shtml>.

na značilnem ameriškem internacionalizmu, ki izraža njihove skupne vrednote in nacionalne interese. Zajema štiri sklope, ki zaokrožajo ameriško strategijo na področjih: terorizma, orožja za množično uničevanje, spodbud mednarodne gospodarske rasti s prostim trgom in prosto trgovino ter spodbud v razvoju družb in demokracije. Ta strateški dokument ne omenja jedrske politike, oziroma strategije uporabe jedrskega orožja, kot najbolj kritično grožnjo ameriškemu narodu predstavlja stičišče radikalizma in sovražnikov, ki odkrito priznavajo, da skušajo pridobiti orožje za množično uničevanje.

Glavni cilj ZDA v boju proti terorizmu je najprej onemogočiti in uničiti teroristične organizacije na globalni ravni in napasti njihovo vodstvo; poveljstvo, nadzor in komunikacije, materialno pomoč in finance. S tem bo onemogočeno obsežno načrtovanje in operativno delovanje teroristov. ZDA bodo tudi v prihodnje nadaljevale skupno delo zaveznikov pri onemogočanju financiranja terorističnih dejavnosti, tako da bodo skušale najti in zapreti vire, ki denarno podpirajo terorizem, zamrznili imetje tudi tistim, ki terorizmu nudijo pomoč, nadzirali bodo prenose imetja teroristov preko alternativne finančne mreže ter s tem preprečili vstop v mednarodni finančni sistem. Druge naloge oz. cilji so še: pomagati zmernim in modernim vladam, zlasti v muslimanskem svetu, da bi s tem onemogočili nadaljnje pogoje in ideološke vzvode za razvoj terorizma, ter omogočati prost pretok informacij in idej v družbah, kjer vladajo podporniki terorizma. Na področju notranje varnosti, je ameriška administracija predlagala največjo vladno reorganizacijo¹⁸ z ustanovitvijo Ministrstva za domovinsko varnost¹⁹, z bolj poenotenim vojaškim poveljstvom in preobrazbo FBI-ja pa skušajo doseči, da trenutni težavni

¹⁸ Od časa Trumanove administracije, ko je ta ustanovila Svet za nacionalno varnost in Ministrstvo za obrambo (*The National Security Council* in *The Department of Defence*).

¹⁹ Predsednik Bush je 25.11.2002 podpisal zakon o domovinski varnosti, ki obenem predvideva ustanovitev omenjenega ministrstva. Za novega ministra za domovinsko varnost je imenoval dosedanjšega direktorja Urada za domovinsko varnost Toma Ridgea, novo orjaško ministrstvo pa bo združevalo 170.000 vladnih uslužbencev iz dosedanjih 22 ministrstev in vladnih agencij in ima v proračunu za prvo leto delovanja zagotovljenih 40 milijard USD, namenjeno pa je učinkovitejši zaščiti ozemlja ZDA pred terorističnimi napadi. Sicer naj bi ta reorganizacija zvezne administracije trajala tudi do 7 let preden bo dokončno oblikovano ministrstvo, ki bo združevalo celotne ali dele zveznih agencij, kot so obalna straža, tajna služba, carina ali Služba za priseljevanje in naturalizacijo (INS), medtem ko CIA in FBI ne sodita v okvir novega ministrstva. Ustanovitev ministrstva je že mesec dni po napadih 11.9.2001 prvi predlagal demokratični senator Joseph Lieberman iz Connecticuta, vendar je bila Busheva administracija takrat odločno proti, saj je bila za zmanjšanje vladnih služb. Po podatkih o nesposobnosti in pomanjkanju sodelovanja med FBI in CIA pri preprečevanju terorističnih napadov, pa je Bush naenkrat predstavil zamisel o ministrstvu, ki bo izboljšalo usklajevanje dela različnih agencij, kot za svojo in pobudo iztrgal iz rok demokratov (Bush podpisal zakon o domovinski varnosti, 2002). Glede stroškov Reavesova (*Homeland Security: A Primer*, 2002) piše, da predstavljenih 37.5 milijarde USD s stani vlade ni dokončna številka, saj naj bi dodatni 2 milijardi USD predstavljali samo stroški ob ustanovitvi novega ministrstva. Zaskrbljeni pa so tudi zaradi dejstva, da bo zakon omogočal vladi praktično nemoten dostop do informacij, ki si jih izmenjujejo državljani. Gre za računalniški sistem imenovan »Total Information Awareness«, ki ga upravlja zvezna agencija Defense Advanced Research Projects Agency ali DARPA in z njim lahko vlada nadzoruje elektronsko pošto, kreditne kartice, bančne izpise in potovalne dokumente.

položaj obrnejo v svojo korist - npr. da bo bolje deloval krizni management, ne samo v okolju terorizma, pač pa tudi ob drugih tveganjih. Predsednik Bush je v letošnjem letu izdal tudi posebno strategijo boja proti terorizmu (The National Strategy for Combating Terrorism, 2003), ki v bistvu vključuje vse omenjeno - združuje pomembne elemente nacionalnovarnostne strategije in različnih nacionalnih strategij²⁰. Med cilje te strategije se uvrščajo: premagati teroriste in teroristične organizacije, onemogočiti sponzorstvo, pomoč in dajanje zavetja teroristom, obramba državljanov ZDA in njenih interesov doma in v tujini; med naloge pa: določiti, razvrstiti in uničiti teroriste in teroristične organizacije, onemogočiti zlasti pomoč držav različnim teroristom, vzpostaviti in obdržati mednarodne standarde boja proti terorizmu, prekiniti materialno pomoč za pridobivanje orožja množičnega uničevanja, uničiti zavetišča teroristov, preprečiti ponoven vzpon terorističnih organizacij, vzpostavitev Ministrstva za domovinsko varnost, povezati ukrepe za zaščito državljanov ZDA v tujini ter vzpostavitev zmogljivosti za delovanje kriznega managementa

Na področju orožja za množično uničevanje zajema celotna strategija boja proti temu orožju: aktivne napore proti širitvi tega orožja – potrebno je zagotoviti ključne zmogljivosti za odkrivanje, aktivno in pasivno obrambo ter za protiukrepe, ki bodo vključeni v obrambno preoblikovanje in sisteme za zagotavljanje domovinske varnosti, povečati protiširitveni pritisk na države in teroriste, da bi pridobile materialne zmožnosti, tehnologijo in znanje za pridobitev orožja za množično uničevanje – kar pomeni stopnjevat i diplomacijo, nadzor oboroževanja, nadzor večstranske izmenjave in izvoza ter omogočiti pomoč pri preprečevanju, da bi države in teroristi pridobili to orožje, hkrati pa bodo ZDA še naprej gradile na skupnih zavezništvi h, politični in finančni podpori za neširjenje orožja za množično uničevanje²¹, učinkovit krizni management – ki se bo odzval na uporabo orožja za množično uničevanje, zmanjšal učinke tega orožja na državljan e ZDA in sile v tujini ter nudil pomoč zaveznikom, če bodo napadeni. V preteklih desetih leti je bila Severna Koreja glavni nabavljaec balističnih izstrelkov, testirala je povečano zmogljive izstrelke in obenem razvijala svoje orožje za množično uničevanje. Tudi drugi režimi skušajo pridobiti jedrsko, biološko in kemično orožje, kar je skupaj z mednarodno trgovino v povezavi s temi orožji največja grožnja vsem državam.

²⁰ Strategies for Homeland Security, to Combat Weapons of Mass Destruction, to Secure Cyberspace, for the Physical Protection of Critical Infrastructure and Key Assets, and the National Drug Control Strategy.

²¹ Nedaven dogovor na vrhu G-8 je dal prispevek 20 milijard USD mednarodnih partnerjev, ki denar namenjajo protiširitvenim naporom orožja za množično uničevanje in pomeni velik korak naprej na tem področju.

Tretji del nacionalnovarnostne strategije se osredotoča k spodbujanju mednarodne gospodarske rasti s prostim trgom in prosto trgovino, saj močno svetovno gospodarstvo povečuje nacionalno varnost ZDA ter blaginjo in svobodo tudi drugod po svetu. Zato se bodo ZDA zavzemale za: 1) zakonsko in regulativno politiko, ki bo pospeševala rast, spodbujala poslovne investicije in inovacije; 2) davčno politiko, ki izboljšuje spodbude za delo in investicije; 3) vladavino prava in netolerantnost do korupcije; 4) močan finančni sistem, ki bo zagotovil učinkovito izrabo vloženega kapitala; 5) trdno fiskalno politiko kot dobra podpora poslovnim aktivnostim; 6) investicije v zdravstvo in izobraževanje in 7) prosto trgovino, ki omogoča nadaljnjo rast in širjenje tehnologije in idej, ki povečujejo produktivnost in priložnosti. Vitalnega pomena za nacionalnovarnostne interese ZDA je ponovna gospodarska rast v Evropi in na Japonskem, saj ima močna ekonomija zaveznikov pozitiven vpliv na globalno gospodarstvo in varnost, a se hkrati zavzemajo za izdatnejšo *pomoč pri prilagajanju domače industrije in delavcev*; t.j. za pomoč delavcem pri spremembah in dinamiki današnjega trga²². Ekonomsko rast morajo spremljati tudi napor za uravnoteženje koncentracij emisij toplogrednih plinov, saj jih je potrebno zadržati na ravni, ki preprečuje nevarno človekovo poseganje v podnebje. Splošni cilj ZDA je zmanjšati emisije toplogrednih plinov relativno glede na obseg ameriškega gospodarstva, in to pomeni zmanjšanje emisij glede na enoto gospodarske aktivnosti za 18% v naslednjih desetih letih²³. Povečali so se tudi izdatki za raziskave o novih tehnoloških rešitvah²⁴ in sicer na 4.5 milijarde USD (največ med vsemi raziskavami o spremembah v okolju), kar pomeni povečanje 700 milijonov USD glede na postavko v lanskem proračunu.

Zadnji del nacionalnovarnostne strategije predstavljajo spodbude, ki bodo pripomogle k nadaljnjemu razvoju družb in demokracije. Velik cilj, t.j. podvojiti velikost današnjih

²² Ob podrobnejši analizi tega dela strategije odkrijemo za kakšno pomoč naj bi šlo – Busheva administracija je mnenja, da je prednost proste trgovine odvisna od načel pravične menjave in ne bodo dopustili, da bodo prednosti proste trgovine sloneli na stroških ameriških delavcev. Zato so se, enako kot prej v kmetijskem sektorju, v letu 2002 odločili za zaščitne ukrepe, ki bodo pomagali ameriški jeklarski industriji – in se zapletli v nov spor z EU.

²³ Ironično si ZDA v svoji strategiji zadajajo nalogo, da bodo nudile pomoč razvijajočim državam, še posebno največjim onesnaževalcem Kitajski in Indiji, obenem pa nočejo podpisati protokola o zmanjševanju toplogrednih plinov iz Kyota. Kot največji proizvajalec teh plinov, bodo po ocenah Ameriške agencije za zaščito okolja (EPA) emisijo do 2020 povečali za 43%, kar predstavi napovedanih 18% v povsem drugačni luči. Bush je že lani po pritisku industrijskih lobijev (zlasti energetske industrije, ki je financirala Bushevo predvolilno kampanjo) odklonil podpis in zatrdil, da ni znanstvenih dokazov, ki bi potrjevali povezanost sprememb v okolju s segrevanjem ozračja kot posledico sproščanja CO₂ in drugih toplogrednih plinov. Izpolnjevanje protokola naj bi v ZDA povzročilo gospodarsko katastrofo, še posebej zato, ker protokol ne predvideva zmanjševanja emisij v nerazvitih državah, med katerimi sta tudi Kitajska in Indija. Zato Bush ne bo podpisal kyotskega protokola, ki predvideva, da bodo razvite države do leta 2012 zmanjšale emisijo toplogrednih plinov za 5% glede na leto 1990.

²⁴ Bush je za vsoto 4.5 milijarde USD zaprosil kongres, glede na dejstvo da ta administracija resnično nima poslušna za ekološke probleme, najverjetneje iz dveh razlogov: ker bi dokončni podpis protokola pomenil tehnološko prilagajanje in večje proizvodne stroške, z raziskavami in možnimi novimi rešitvami pa skušajo pomiriti kritične znanstvenike ter tudi zaradi jesenskih kongresnih volitev.

najrevnejših gospodarstev v 10 letih, bodo ZDA skušale doseči z: omogočanjem pomoči državam, kjer potekajo državne reforme; povečevanjem razvojne pomoči v obliki subvencij, namesto posojil – saj posojila večkrat pomenijo še večje breme zadolženih držav; odpiranjem družbe trgovini in investicijam ter s poudarkom na izobraževanju (The National Security Strategy of the United States of America, 2002).

2.2.3 JEDRSKA POLITIKA KOT ELEMENT

NACIONALNOVARNOSTNE POLITIKE IN STRATEGIJE ZDRUŽENIH DRŽAV AMERIKE

Ob novih spremembah v okolju so se pojavile zahteve po svežem, dolgoročnem pristopu k nacionalni strategiji in njenim zahtevam, to pa velja tudi za ameriško jedrsko politiko. Zato je skupina strokovnjakov²⁵ z izkušnjami na področju nacionalne varnosti in na vojaškem področju, skušala oblikovati temelje za dolgoročno jedrsko dimenzijo znotraj ameriške varnostne politike. Spremenjeni odnosi z Rusijo in Kitajsko, naraščajoče nevarnosti na področjih, ki predstavljajo vitalne ameriške interese in kjer napredujejo konvencionalne in nekonvencionalne zmožnosti (tudi orožje za množično uničevanje), so faktorji, ki so ob procesu razvoja vojaške tehnologije zahtevali večje spremembe v ameriški nacionalnovarnostni politiki, strategiji in oboroženih silah, ki podpirajo ameriške vitalne interese.

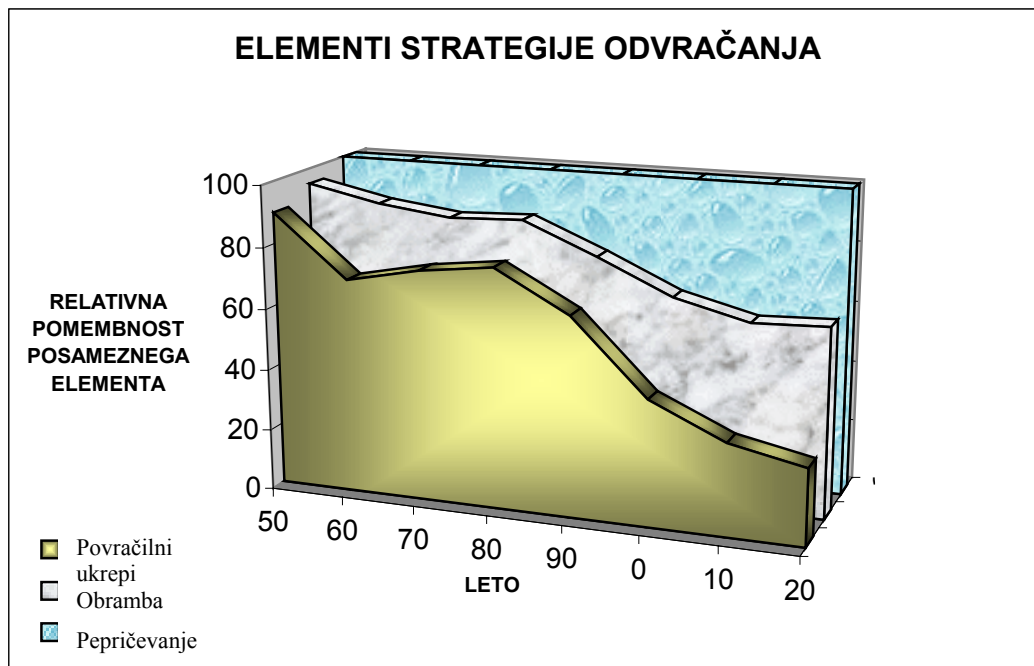
Strokovnjaki so se v tem delu ameriške politike in strategije strinjali, da se osnova jedrskega odvrčanja ni spremenila: učinkovito odvrčanje bo tudi v prihodnje slonelo na realnih zmožnostih in pripravljenosti, da država odgovori na agresijo. Novo pa je, da bodo ZDA morale odkriti države, ki ne reagirajo na odvrčanje enako kot nekdanja Sovjetska zveza. Tako se morajo pripraviti na prilagoditve v sami strukturi odvrčanja, kar pomeni, da se bodo manj zanašali na grožnjo s povračilnimi ukrepi in bolj na druga dva elementa politike odvrčanja: strateško obrambo, ki negira učinkovitost nasprotnikovih sil, ter odvrčanje z nevojaškimi ukrepi.²⁶ Prav

²⁵ Gre za strokovnjake s področja politike, vojaške častnike, znanstvenike in akademike, ki sta jih združila Center for Counterproliferation Research (National Defense University) in Center for Global Security Research (Lawrence Livermore National Laboratory).

²⁶ Elementi odvrčanja so sestavljeni iz: povračilnih ukrepov ali *retaliation*, ter iz omenjenih dveh *denial* in *dissuasion*. Denial omogoča zmanjšanje učinkovitosti nasprotnika, tudi v povezavi s pasivno obrambo v obliki obrambno-civilnih ukrepov. Ker so bile zaradi podpisanih pogodb v preteklosti podane velike omejitve pri vzpostavljanju strateške obrambe, je bil delež tega elementa manjši in to je pomenilo večjo ranljivost države. Danes pa ZDA močno širijo raziskave in razvoj, ki dajejo raketni obrambi (raketnemu ščit) večjo težo v konceptu odvrčanja. Dissuasion je element, ki kot podpora dejanskim vojaškim silam

slednje bo v prihodnosti predstavljalo velik izziv pri oblikovanju in povečevanju učinkovitih sredstev za prepričevanje nasprotnika o neuspehu njihovih načrtov (U.S. Nuclear Policy in the 21st Century – A Fresh Look at National Strategy and Requirements, 1998: 3-9).

Graf 1: Ilustrativni prikaz zanašanja na elemente odvracanja

Vir: U.S. Nuclear Policy in the 21st Century – A Fresh Look at National Strategy and Requirements, 1998: 7.

Torej za strategijo odvracanja novi izzivi v varnostnem okolju od ZDA zahtevajo, da natančneje umestijo njegovo vlogo v nacionalnovarnostni politiki, saj soočenje z drugačnimi grožnjami pomeni tudi drugačne prednosti elementov odvracanja. Za ameriško vlado in strokovnjake še naprej ostajajo določena stališča nespremenjena, saj trenutno najbolj pereči državi (Severna Koreja in Irak) agresivno delujeta na področju pridobivanja jedrskega orožja in niti pomembni mednarodni napor za neširjenje ne zmanjšujejo možnost njunega uspeha. Za vlado ZDA je zaskrbljujoče dejstvo, da tovrstne države skušajo pridobiti to orožje ne zaradi tega, ker ga imajo

omogoča aktiviranje zmožnosti, ki prepričujejo nasprotnika v neuspeh velike vojaške agresije. Velika gospodarska moč, viden razvoj, raziskave, daljnosežni potenciali, kaj ZDA lahko razvijejo in uporabijo v prihodnosti - vse to je podrejeno tudi zavezanosti države, da se sooči z možnimi grožnjami.

druge velesile, pač pa izhajajo iz mnogih razlogov: zaradi statusa, preživetja režima ali še slabše – kot orodje za agresijo do sosednjih držav. Tudi znotraj same Evrope, piše Yost (1999: 8-9, 11, 68-69), bodo v prihodnje ključnega pomena kredibilna ameriška zagotovila zaveznikom, ki bodo s prisotnostjo svojih jedrskih sil v Evropi bolj učinkovito izvajali politiko odvrčanja, kot bi to bilo v primeru samo ameriških sil na morju ali v Severni Ameriki. Če ameriška zagotovila ne bodo vidna, lahko v ospredje stopijo potencialne nevarnosti v prepričanju, da ZDA ne bodo tvegale jedrskega posredovanja za obrambo zaveznikov in interesov v Evropi. Transatlantska povezava in jedrske obveze do NATA se po mnenju ameriškega senata niso veliko spremenile, saj je prisotnost v evropski varnosti nujna, vloga jedrskega orožja pa ostaja bistvena pri odvrčanju nevarnosti, zlasti ob potencialni uporabi jedrskega, kemičnega ali biološkega orožja.

Ta stališča, ki obenem opredeljujejo tudi vlogo jedrskega orožja, so:

- *jedrsko orožje bo tudi v prihodnje imelo edinstveno in nenadomestljivo vlogo v ameriški varnostni politiki* – predvsem zaradi negotove prihodnosti, ko lahko pride do groženj z orožjem za množično uničevanje in zaradi ohranjanja ameriških varnostnih zagotovil svojim zaveznikom;
- *če si želimo ali ne, bo jedrsko orožje ostalo sestavni del globalne varnostne ureditve* – na kar nakazujejo nedavno izvedeni testi Indije in Pakistana, ki lahko pomenijo tudi dolgoročni trend povečevanja dejanskih držav imetnic jedrskega orožja;
- *tudi če ZDA uničijo svoj jedrski arzenal, je malo verjetno, da bi ostale države temu sledile* – po prepričanju vlade ZDA bi taka poteza pomenila resno poslabšanje razmer v mednarodnem varnostnem okolju in hkrati spodbudila močna prizadevanja za ponovno jedrsko oboroževanje;
- *nujno potrebno je vzdrževati in utrditi stike z jedrskimi državami, da se vzpostavijo trdni odnosi na nesovražnih temeljih* – v ospredju sta seveda Rusija, s katero skušajo doseči vrsto sodelovanj, ki omogočajo obojestransko zaupanje (kot na primer na področju zgodnjega opozarjanja na napad) in Kitajska, ki predstavlja še večjo negotovost kot Rusija (U.S. Nuclear Policy in the 21st Century – A Fresh Look at National Strategy and Requirements, 1998: 3-5).

Novim zahtevam v varnostnem okolju so sledile nove smernice uradne ameriške jedrske politike, ki so bile sprejete v januarju 2002 in naj bi pripravile ameriške jedrske sile za obdobje naslednjih desetih let. Po besedah obrambnega ministra Rumsfelda (Nuclear Posture Review, 2002) so s tem dokumentom pripravili velike spremembe o vlogi jedrskih sil znotraj njihove strategije odvrčanja, saj so oblikovali novo triado, ki je sestavljena iz:

- napadalnih oborožitvenih sistemov (tako jedrskih kot nejedrskih)²⁷,
- obrambe (aktivna in pasivna)²⁸ in
- preoblikovane obrambne infrastrukture, ki bo podpirala nove zmogljivosti.²⁹

Prav vzpostavitev slednjega naj bi zmanjšala odvisnost od jedrskega orožja in hkrati povečala zmogljivosti za odvracanje napadov³⁰, saj ta pristop zagotavlja dovolj kredibilno odvracanje pri najmanjši stopnji jedrskega orožja. Uradno stališče je, da strateška prepričanje, ki se naslanja le na jedrske sile, ni primerno za odvracanje groženj v 21. stoletju.

Dokument veliko težo pripisuje prav napredku v obrambni tehnologiji, saj naj bi sistemi zmožni prestrezati balistične rakete, zmanjšali omenjeno odvisnost od jedrskega orožja in odločilno prispevali k uresničitvi širših ciljev obrambne politike. Ta zajema: zagotovila (jedrske sile bodo tudi v prihodnje dajale varnostna zagotovila partnerjem, kar bo zmanjšalo tudi želje po nadaljnji širitvi jedrskega orožja), prepričevanje (z demonstracijo moči in razvoja, zmogljivostmi tehnologije in oborožitvenimi sistemi, tudi z raketnim ščitom prepričati nasprotnika, da ne pridobi ali uporabi orožja za doseg svojih ciljev), odvracanje (zmožnost in pripravljenost uporabiti orožje) in poraz (nova triada prinaša večjo prilagodljivost z nejedrskim in jedrskimi sistemi, ki so zmožni odločilno poraziti nasprotnike v morebitnem konfliktu). Današnje varnostno okolje in nepredvidljive grožnje preprosto zahtevajo združevanje obrambnih, nejedrskih in jedrskih zmogljivosti (Nuclear Posture Review, 2002). Po besedah Robinsona (A White Paper: Pursuing a New Nuclear Weapons Policy for the 21st Century, 2001) samo »jedrsko orožje ne sme postati rešitev za vse grožnje varnosti in ga ne smemo obravnavati kot običajno sredstvo vojskovanja«, torej opravljati mora predvsem vlogo preprečevanja vojne.

Kritike ob sprejetju tega dokumenta pa se pojavljajo znotraj same ameriške politike in se nanašajo na nekatere določbe znotraj dokumenta, predvsem pa na domnevo, da ZDA lahko prva uporabi jedrsko orožje in celo proti nejedrskim državam. Tako je senatorka Feinsteinova (The

²⁷ Triada hladne vojne (ICBM in SLBM izstrelki ter jedrski bombniki) bo še vedno imela vitalno vlogo, toda predstavljala bo le del nove triade, saj bo integrirana z novimi nejedrskimi strateškimi zmogljivostmi.

²⁸ Ker napadalni sistemi sami ne zagotavljajo učinkovitega odvracanja v novem varnostnem okolju, bo obrambna komponenta izničila ali zmanjšala učinkovitost posameznih napadov, prinesla nove možnosti za vodenje kriznega managementa in dala dodatno zagotovilo, če tradicionalno odvracanje odpove.

²⁹ Sem spada modernizacija jedrske infrastrukture, odpoved nepotrebnim jedrskim sistemom iz hladne vojne in zmanjšanje možnosti za tehnične okvare.

³⁰ Dodatni obrambni sistemi in nejedrske napadalne sile (zmogljivosti konvencionalnih sil in informacijskih operacij) naj bi zmanjšali odvisnost od napadalnih sil, predvsem jedrskih, za zagotovitev učinkovitega odvracanja in približujejo ameriške jedrske sile k cilju zmanjšanja števila operabilnih jedrskih glav na 1.700 - 2.200.

Danger of U.S. Nuclear Weapons Development, 2003) označila, da ta dokument in celotna jedrska politika zastopa enostransko stališče, ki je nevarno, saj se nagiba k nadaljnemu razvoju jedrskega orožja³¹ in povečuje odvisnost od tega orožja. Nadalje to pomeni novo dobo razmišljanja o uporabi jedrskega orožja in zabrisuje mejo med uporabo tega in konvencionalnega orožja, saj specifično razpravlja o položaju, ko bodo ZDA prve uporabile jedrsko orožje in to ne v okviru povračilnih ukrepov ob jedrskem napadu, ampak z namenom uničiti sovražnikove zaloge kemičnega in biološkega orožja. Pravzaprav se uradna administracija nagiba k stališču, da je tudi jedrsko orožje orožje kot vse ostalo, uporabno kot tank ali vojaško letalo in potemtakem ne služi le za odvrčanje. Obenem dokument omenja določene države kot možne tarče (Severna Koreja, Irak, Iran, Sirija in Libija), uporaba jedrskega orožja zoper njih pa je možna kot povračilni ukrepi ob nejedrskih napadih. Tudi Hitchensova (Slipping Down the Nuclear Slope: Bush Administration Nuclear Policy Lowers Bar Against Usage, 2003) označuje politiko administracije kot negativno razvojno smer pri neširjenju jedrskih aktivnosti, saj se približuje možnosti preventivne jedrske vojne. Čeprav niti nacionalnovarnostna strategija niti nove smernice jedrske politike izrecno ne predlagata teh napadov, smiselno tvorita premik ameriške politike v smeri uporabe jedrskega orožja. Prav posebej pa slednji dokument določa možno uporabo jedrskega orožja za uničenje močno in globoko utrjenih tovarn in skladišč kemičnega ali biološkega orožja. Torej se razmišljanje Busheve administracije v določenih pogledih močno razlikuje od razmišljanja jedrske politike zadnjih nekaj desetletij – zavzema se za razvoj in uporabo 'bolj uporabnega' jedrskega orožja in obstaja pripravljenost, da prvi uporabijo jedrsko orožje, četudi ni neposredne grožnje preživetju ZDA. Blair gre še dlje in označuje »novo jedrsko politiko kot korak nazaj v kameno dobo, ali vsaj v 50-ah, ko so se ukvarjali s SZ. Takrat je bila politika miselno orientirana na vodenje vojne in manj na samo jedrsko odvrčanje, to pa se dogaja tudi z današnjo ameriško administracijo« (Nuclear Time Wrap, 2002). Bushevi strategji poleg tega, da sprejemajo uporabo jedrskega orožja kot verjetno, hkrati nehoti spodbujajo sovražnike, da še bolj intenzivno skušajo pridobiti orožje za množično uničevanje. To se po mnenju Nunna, Perryja in Habigerja (Still Missing: A Nuclear Strategy, 2002) kaže v namenu nekaterih v administraciji, da razširijo možnosti za jedrski napad, povečajo število ciljnih držav in podpirajo razvoj novih različic jedrskega orožja, kar vsekakor nakazuje, da država z največjo

³¹ Dokument zajema pripravljenost za razvoj določenih novih generacij jedrskega orožja, kot so t.i. 'mini nukes' ali mini jedrske bombe in 'Robust Nuclear Earth Penetrator', za razvoj katerega so že namenili 15 milijonov USD v letu 2004 in je namenjen uničenju močno in globoko utrjenih tarč pod zemljo.

konvencionalno silo na svetu povečuje svojo oporo na jedrsko orožje. In če druge države temu sledijo, se poveča tudi njihova odvisnost od jedrskega orožja, predvsem pa se zmanjša sodelovanje v boju proti jedrskemu terorizmu in zmožnost ZDA, da se sooča s tovrstnimi grožnjami.

Danes ZDA ne izvajajo več testiranj jedrskega orožja, saj (vsaj po uradnih stališčih) po letu 1992 niso izvedle nobenega jedrskega poskusa. Tako je bilo do prelomnih dogodkov v letih 1989-1991 opravljenih večino jedrskih poskusov, katerih število je sicer nenehno upadalo s približevanjem konca hladne vojne³². Medtem, ko je bilo v »letu 1988 še 15 jedrskih poskusov, je to število upadlo na 11 v naslednjem letu, na 8 v letu 1990, 7 v letu 1991 in na končnih 6 testiranj v letu 1992« (Bulletin of the Atomic Scientists: Known Nuclear Tests Worldwide, 1996). Vsi omenjeni jedrski poskusi so bili podzemni.

2.3.1 RUSKA FEDERACIJA

V Ruski federaciji³³ živi 144.700.000 prebivalcev. Bruto domači proizvod je za leto 2001 znašal 1.522 milijard USD. Gospodarska rast se je v lanskem letu glede na leto 2001 zmanjšala z 9% na 4%, za 2% se je zmanjšala tudi inflacija. Izdatki za obrambo so v letu 2001 šteli 65 milijard USD, uradni obrambni proračun se v letošnjem letu zvišal z 8.4 milijard USD na 9.0 milijard USD in to v bistvu predstavlja dejstvo, da se znižujejo sredstva vzeta iz celotnega zveznega proračuna (iz 17.8% so padla na 14.5%), a delež BDP-a namenjenega za obrambo še vedno ostaja na ravni 2.7% (The Military Balance 2002/2003: 273). Ruska ekonomija je v kriznem stanju, še vedno zaradi nepopolnega prehoda iz sistema državnega nadzora trga v tržni nadzor – katastrofalna dediščina sovjetske ekonomije, slabega finančnega managementa, naraščajočega organiziranega kriminala in podkupovanja, toda v prihodnje se pričakuje, da bo ruska ekonomija postala ena večjih in med vodilnimi. A v kratko-srednjeročnem obdobju se pričakujejo velika nihanja v gospodarstvu. Ključni elementi za ruske načrte o gospodarski stabilizaciji so uspehi pri ponovnih

³² Skupno število znanih jedrskih poskusov glej v Tabeli 3.

³³ Država obsega 17.075.000 km² in jo sestavlja 21 republik, 1 avtonomna regija, 10 avtonomnih področij, 49 regij, 6 teritorijev in 2 federalni mesti. Je po velikosti največja država na svetu, skoraj dvakrat večja od ZDA. Težka industrija in transport v večjih mestih so povzročile veliko onesnaženje zraka. Onesnaževanje industrije in agrikulture sta slabo vplivala tudi na reke in priobalna območja, saj je prišlo do krčenja gozdov, erozije in onesnaženje tal (Jane's Sentinel: Russia and the CIS, 1999: 442).

pogajanjih o njenih dolgovih in zagotovitev pomoči IMF in Svetovne banke (Jane's Sentinel:Russia and the CIS, 1999: 418).

2.3.2 NACIONALNOVARNOSTNA POLITIKA IN STRATEGIJA

RUSKE FEDERACIJE

Pri konceptualizaciji nacionalnovarnostne politike RF se pojavlja pet koncentričnih krogov:

- V prvem krogu je jedro varnostne politike ozemlje RF, kar pomeni, da vladajoča politična elita vidi glavne vire ogrožanja varnosti RF znotraj lastne države.
- Drugi krog predstavlja »bližnja tujina«, ki v geopolitičnem smislu zajema ozemlja z veliko rusko govorečega prebivalstva iz nekdanje SZ. To območje naj bi imelo vlogo vmesnega ozemlja, s katerega RF varujejo pred zunanjim ogrožanjem.
- Tretji krog predstavlja »srednja tujina«, ki naj bi zajemala območja srednje in vzhodne Evrope, vključena v nekdanji sovjetski blok, danes pa vidi RF v njih posebne varnostne interese, o katerih naj bi se RF pogajala z zahodom.
- »Bližnja daljna tujina« predstavlja četrti krog nacionalnovarnostne politike RF in zajema države, ki bi bile lahko njene zaveznice pri oblikovanju *ad hoc* političnega zavezništva, naperjenega proti ZDA. V to skupino naj bi spadale države kot so Francija, Slovaška, Srbija, Grčija, zaveznice nekdanje SZ na srednjem vzhodu, kot so Irak, Sirija, Iran, Libija ter veliki sili Kitajska in Indija.
- »Daljna daljna tujina« kot peti krog, ki zajema ZDA in njene tesne zaveznice, predvsem NATO, naj bi si okrepila svoj vpliv v mednarodni politiki na račun ruskih nacionalnih interesov (Grizold, Ferfila, 2000: 89-91).

Nacionalnovarnostni koncept predvideva, da pri oblikovanju in realizaciji nacionalnovarnostne politike RF sodelujejo: predsednik Ruske federacije, Zvezna skupščina Ruske federacije, Vlada Ruske federacije, Varnostni svet Ruske federacije, zvezni organi izvršilne oblasti, organi izvršilne oblasti subjektov RF, obveščevalna skupnost.³⁴

Najpomembnejša usmeritev države na področju nacionalne varnosti predstavlja Koncept nacionalne varnosti Ruske federacije. Ta dokument je bil objavljen 17.12.1997, z ukazom št. 24

³⁴ Podrobneje o tem v Galeotti, 2001: 8-9 in Grizold, Ferfila, 2000: 108, 131-134.

pa je predsednik Vladimir Putin 10.1.2000 določil še spremembe in dopolnitve tega dokumenta³⁵. Zajema tri sklope, ki opredeljujejo položaj RF v svetovni skupnosti, nacionalne interese RF in oblike ogrožanja nacionalne varnosti RF.

Temeljno izhodišče je, da je RF ena večjih držav sveta, ki ima poleg bogate zgodovine in kulturne tradicije tudi pomembno vlogo v današnjih globalnih procesih zaradi svojih ekonomskih, znanstvenih, tehnoloških in vojaških potencialov ter edinstvene lege na Evrazijski celini. Razmere v današnjem svetu zaznamuje dinamično preoblikovanje sistema mednarodnih odnosov, ko se oblikujeta dva medsebojno izključujoča trenda. Prvi se odraža v krepitvi ekonomskih in političnih položajev pomembnega števila držav, njihovega medsebojnega povezovanja in v izboljševanju mehanizmov za večstransko vodenje mednarodnih procesov, kar RF tudi spodbuja. Drugi trend pa se odraža v poskusih oblikovanja strukture mednarodnih odnosov, v kateri prevladujejo razvite države Zahoda pod vodstvom ZDA. Ta struktura je oblikovana za enostranske rešitve ključnih vprašanj svetovne politike in omogoča izogibanje bistvenim določilom mednarodnega prava. Oblikovanje mednarodnih odnosov spremljajo tekmovanja in želje nekaterih držav po krepitvi svojega vpliva na svetovno politiko, vključno z željo razvoja orožja za množično uničevanje, zato vojaška sila in nasilje ostajata pomembna vidika mednarodnih odnosov. RF išče možnosti za širšo vključitev v svetovno ekonomijo in za razširitev sodelovanja z mednarodnimi ekonomskimi in finančnimi ustanovami. Ostala skupna stičišča med RF in drugimi državami zadevajo mednarodna varnostna vprašanja, kot so: širjenje orožij za množično uničevanje, preprečevanje regionalnih konfliktov, boj proti mednarodnem terorizmu in trgovini z drogami, reševanje perečih ekoloških problemov globalne narave, vključno z jedrsko in radiacijsko varnostjo. Posebna pozornost je namenjena terorizmu, ki je v svoji naravi mednaroden in predstavlja grožnjo svetovni stabilnosti. To vprašanje se je ostro izrazilo v mnogih državah vključno z RF, zato boj zoper terorizem zahteva združitev naporov celotne mednarodne skupnosti, povečanje učinkovitosti obstoječih načinov soočanja s to grožnjo in nujne aktivnosti za njeno nevtralizacijo.

Področje ruskih nacionalnih interesov združuje uravnotežene interese posameznika, države in družbe na področju ekonomske, notranje politične, socialne, mednarodne, informacijske, vojaške, obmejne in ekološke varnosti. Interesi posameznika se kažejo v: izvajanju ustavnih pravic in svoboščin ter v določilih osebne varnosti, izboljšani kvaliteti in življenjskem

³⁵ O razvoju sedanje nacionalnovarnostne politike glej Wallander, Celeste A. (2000): Russian National Security Policy in 2000, <http://www.fas.harvard.edu/~ponars/POLICY%20MEMOS/Wallander102.html>.

standardu ter fizičnem, duhovnem in intelektualnem razvoju. Interesi družbe ležijo v: krepitvi demokracije, ustvarjanju vladavine prava in socialne države, zagotavljanju in vzdrževanju javne harmonije ter duhovni prenovi RF. Interesi države se kažejo v: nedotakljivosti ustavne ureditve, suverenosti in ozemeljski celovitosti RF, politični, ekonomski in socialni stabilnosti, brezpogojnem zagotavljanju pravnega reda, vzdrževanju reda in zakonitosti ter razvoju mednarodnega sodelovanja na enakopravnih temeljih in vzajemnih koristih. Dokument še razvršča nacionalne interese na tiste v: notranji sferi (stabilnost ustavno-pravnega reda, avtoritete države in njenih ustanov; ozemeljska celovitost; enotnost pravnega reda; javni red in mir; končanje procesa ustvarjanja demokratične družbe; odstranjevanje dejavnikov, ki povzročajo socialne, lokalne in verske konflikte, politični ekstremizem, nacionalni in verski separatizem ter terorizem), socialni sferi (zagotavljanje višje življenjske ravni), sferi duhovnosti (ohranjanje in krepitev moralnih vrednot; tradicija rodoljubja in humanizma; kulturni in znanstveni potencial), mednarodni sferi (suverenost; krepitev položaja velike sile kot enega izmed centrov moči; razvoj enakopravnih in pravičnih odnosov z državami in zvezami držav; univerzalne človekove pravice in svoboščine), na informacijskem področju (ustavne pravice in svoboščine državljanov RF pri sprejemanju in pripravljanju informacij; razvoj sodobnih telekomunikacij; zaščita informacijskih virov), na vojaškem področju (neodvisnost, suverenost in ozemeljska celovitost RF; preprečevanje vojaške agresije na RF in njene zaveznike; pogoji za miren in demokratičen razvoj države), na področju mejne politike (vzpostavitev političnih, pravnih, organizacijskih idr. pogojev za zaščito državnih meja RF), na področju ekologije (zaščita in izboljševanje okolja) ter tudi na interese, ki predstavljajo zaščito posameznika, družbe in države pred terorizmom, vključno z mednarodnim terorizmom.

Zadnji sklop opredeljuje grožnje Ruski federaciji. V gospodarstvu so grožnje obsežne in povzročene predvsem s precejšnjim krčenjem bruto družbenega proizvoda (BDP). Kažejo se v zmanjšanih vlaganjih in številu inovacij, izginulem znanstvenem in tehničnem potencialu, zastoju kmetijstva, neurejenem bančnem sistemu, rasti notranjega in zunanjega dolga države, v prevladi goriv, surovin in energentov v strukturi izvoza ter v prevladi hrane in drugih nujno potrebnih dobrin v strukturi uvoza. Grožnja kriminalizacije družbe, ki se je pojavila med reformami družbeno-političnega sistema in gospodarstva, postaja vse bolj aktualna. Resne napake, storjene na začetku gospodarskih, vojaških, notranje varnostnih in ostalih reform, oslabitev državnega nadzora, nepopolna zakonodaja, izostanek državno oblikovane socialne politike in razkroj

družbenih norm, so dejavniki, ki so prispevali k rasti kriminala, še posebej organiziranih oblik kriminala in podkupovanja. Raszlojevanje družbe v sklenjen krog bogatih, pretežni del ubogih in naraščajoče število ljudi pod ravniyo revščine skupaj z brezposelnostjo predstavljajo grožnjo RF na socialnem področju. Pojavljajo se resne grožnje nacionalni varnosti RF v inforაციjski sferi, saj obstajajo težnje določenih držav po dominaciji globalnemu informacijskemu prostoru in želja po izključitvi RF iz zunanjih in notranjih trgov. Nekatere države oblikujejo koncepte informacijskega vojskovanja, ki omogočajo oblikovanje in delovanje nevarnih učinkov na informacijske sisteme drugih držav, motenje informacijskih in telekomunikačijskih sistemov, podatkovnih baz in nedovoljen dostop do njih. Grožnja poslabševanja ekoloških razmer v državi in izraba naravnih bogastev je neposredno odvisna od državne, gospodarske in družbene pripravljenosti ceniti globalno naravo in pomen tega vprašanja. Temeljne grožnje na mednarodnem področju nastajajo zaradi: prizadevanj nekaterih držav in mednarodnih zvez po zmanjšanju vloge obstoječih mehanizmov za zagotavljanje mednarodne varnosti; slabljenja ruskega političnega, gospodarskega in vojaškega vpliva v svetu; krepitev vojaško-političnih zavezništev in njihova širitev na vzhod (NATO); povečana vojaška prisotnost v neposredni bližini ruskih meja; širjenje orožij za množično uničevanje in njihovih lansirnih sistemov; izbruh konfliktov v bližini meja RF; ozemeljske zahteve do RF. V mednarodnem področju grožnje odsevajo v poskusih držav, da ustavijo krepitev RF kot enega izmed vplivnih centrov v multipolarnem svetu in v slabitvi njenega položaja v Evropi, na Bližnjem vzhodu, v osrednji Aziji in v Azijsko-pacifiški regiji (povzeto po Grošelj, 2000: priloga A).

Vojaške grožnje so podrobneje zajete v vojaški doktrini (Russian Military Doctrine, 2000), ki ocenjuje, da se je neposredna nevarnost tradicionalne vojaške agresije na RF zmanjšala, toda še vedno obstajajo zunanje in notranje grožnje varnosti RF, ki so se na nekaterih področjih celo okrepile. Med glavne zunanje grožnje dokument uvršča: teritorialne zahteve do RF, vmešavanje v notranje zadeve RF, neupoštevanje ruskih interesov pri reševanju mednarodnih problemov, nasprotovanje krepitev RF kot enega izmed vplivnih centrov v multipolarnem svetu, mejne konflikte, širitev vojaških blokov ali zvez, ki vplivajo na vojaško varnost RF, napadi na vojaške objekte vojske RF zunaj meja, na njenih mejah, na mejah zaveznic ali na morju, mednarodni terorizem. Glavne notranje grožnje so: nasilen poskus spremembe konstitutivnega reda, nezakonite aktivnosti nacionalističnih, verskih, separatističnih gibanj in organizacij, načrtovanje,

priprava in izvedba operacij za ohromitev delovanja federalnih organov, napadi na državne, gospodarske, vojaške in vitalne objekte v RF, organiziran kriminal, terorizem, tihotapstvo in nezakonite dejavnosti, ki ogrožajo vojaško varnost RF.

V januarju letošnjega leta, je namestnik predsednika Komiteja za varnostne in obrambne zadeve RF general Valerij Manilov v Moskvi objavil, da se pripravljajo dodatki k nacionalno varnostni doktrini. Te nove spremembe so posledica opravljenih analiz o razmerah v mednarodnem okolju. Večji del bo namenjen dodatni izgradnji in povečanju učinkovitosti podsistemov, ki se soočajo z novimi grožnjami - eden izmed takih je podsistem, ki se ukvarja z informacijami in analizami (vključuje tudi izvidništvo) in bo učinkoviteje izvajal naloge zgodnjega odkrivanja groženj ter sprejemal pravočasne preventivne ukrepe. Drug podsistem predstavlja nadzor, tretji pa naj bi uredil sile, sredstva in vire za soočanje z novimi grožnjami (vsak del ima svoje specifično mesto, čas, vlogo in nalogo ter mora delovati avtomatsko pri odvrčanju groženj). Spremembe bodo podrobneje definirane ob novem sprejetju Koncepta nacionalne varnosti RF (Russia to update its national security doctrine, 2003).

2.3.3 JEDRSKA POLITIKA KOT ELEMENT

NACIONALNOVARNOSTNE POLITIKE IN STRATEGIJE RUSKE FEDERACIJE

Ruska jedrska politika je od leta 1982, ko se je tedanja SZ zavezala politiki »no first use«³⁶, doživela nekaj zasukov. Že leta 1993 so ob sprejetju nove vojaške doktrine poudarjali zastraševalno vlogo jedrskega orožja, ki pa so ga pripravljene uporabiti tudi v primeru, da sovražnik ogrozi, oziroma napade s konvencionalnimi silami jedrske sile in zmogljivosti na ruskem ozemlju. Povratek k politiki »first use« in preventivnega napada so opravičevali z resno grožnjo, ki jo konvencionalne sile Zahoda predstavljajo ruskim strateškim silam. V tem času se je ruska jedrska politika, z redkimi izjemami³⁷, še v večji meri oslanjala na jedrsko orožje. Decembra 1997 je bil sprejet nov nacionalnovarnostni koncept, ki je upravičeval uporabo jedrskega orožja v vseh primerih, ko bi bil ogrožen obstoj RF kot suverene države. V dokumentu

³⁶ Politika, ki je zagotavljala, da SZ ne bo prva uporabila jedrskega orožja za napad na drugo državo, pač pa le v primeru lastne obrambe.

³⁷ Ena izmed njih je bil sporazum predsednikov Jelcina in Clintona iz leta 1994, ki sta sklenila, da jedrski izstrelki ne bodo več usmerjeni proti ciljem v obeh državah.

je vojaška doktrina opredeljevala kot glavno vlogo oboroženih sil RF zagotavljanje jedrskega odvračanja, ki preprečuje tako jedrski kot tudi konvencionalni spopad večjih razsežnosti, obenem pa izpolnjuje obveznosti do svojih zaveznikov. Zato bodo zmogljivosti jedrskih sil take, da bodo lahko povzročile načrtovano škodo katerikoli agresorski državi ali zavezništvu. Rusko politično vodstvo je tudi v sledečih letih poudarjalo, da predstavljajo jedrske sile enega najpomembnejših dejavnikov, ki zagotavljajo varnost RF in da morajo biti in bodo te sile financirane kljub finančnim krizam³⁸. Glavna značilnost trenutne jedrske politike RF je strateška pozicija, t.i. »launch on warning«, ki nalaga svojim jedrskim silam takojšen odgovor na prvi sovražnikov napad, še preden pride do jedrskega udara na ozemlju RF. Kot glaven cilj si oblikovalci jedrske politike zastavljajo drugo strateško rešitev, t.i. »delayed second strike«, ki predpostavlja zmožnost preživetja prvega udara in močan protinapad z medcelinskimi izstrelki. Za doseg tega cilja Rusija gradi močno utrjen podzemni poveljniško-nadzorni center v južnem predelu Urala (Russian Nuclear Weapons Policy and Doctrine, 1999).

Po konceptu nacionalne varnosti RF mora ta posedovati take jedrske sile, ki bodo zmožne povzročiti neizogibno škodo posameznemu napadalcu ali zavezništvu. Ta dokument dovoljuje uporabo jedrskega orožja, ko bi bile v primeru oborožene agresije izčrpane vse druge možnosti za rešitev krize ali bi bile te druge možnosti neučinkovite. Tisto, česar dokument ne omenja, pa je zaveza RF, da se odpove uporabi jedrskega orožja proti državi neimetnici jedrskega orožja. Seveda je koncept osnovno vodilo pri uporabi različnih sredstev za doseg cilja nacionalne varnosti, zato sama vojaška doktrina natančneje pokriva jedrski del in ta še enkrat poudarja, da si RF »pridrži pravico do uporabe jedrskega orožja kot odgovor na napad z jedrskim orožjem ali orožjem za množično uničevanje na njeno ozemlje in njene zaveznice ter v primeru večje agresije s konvencionalnim orožjem in v kritičnem položaju za nacionalno varnost RF in njenih zaveznic« (The Concept Of National Security: The Nuclear Factor, 2000).

Velika opora RF na jedrsko orožje je po Sokovu (A New Old Direction in Russia's Nuclear Policy, 2000) nevarna, a ima to orožje znotraj ruske nacionalnovarnostne politike veliko širšo vlogo. V določeni meri prav prisotnost velikega varnostnega poroka omogoča politične

³⁸ Pikayev (Nuclear De-emphasizing in Russia's Military Thinking: Phantom or Reality, 2000) piše, da finančne omejitve prisiljujejo Putinovo administracijo k nadaljnjemu zmanjševanju ruskih oboroženih sil, ki naj bi se do leta 2004 zmanjšale za eno tretjino, na 850.000 tisoč mož. To predstavlja že tretje radikalno zmanjšanje, saj so se v letih 1992-97 zmanjšale z 2.8 na 1.8 milijona in so do leta 1999 padle na skupno število 1.2 milijona pripadnikov. Od omenjenih 850.000 jih bo le 170.000 v kopenskih enotah, v silah, ki naj bi se uprle tradicionalni konvencionalni agresiji. Te sile bodo premajhne za konvencionalni spopad večjih razsežnosti, zato jedrske sile postajajo še pomembnejši nadomestek konvencionalne podrejenosti zlasti nasproti državam, ki trenutno gradijo močne konvencionalne vojske.

reformo, zmanjšanje oboroženih sil in obrambnega proračuna ter tako ublaži pritiske konservativnih in nacionalističnih skupin. Že samo zaradi tega razloga bo imelo jedrsko orožje tudi v prihodnje vidno mesto v nacionalnovarnostni politiki. Dosedanje zanašanje na jedrsko orožje je bilo racionalno tudi v ekonomskem smislu - v 90. letih so lahko relativno 'poceni' zadržali veliko jedrsko zmogljivost s podaljšanjem življenjske dobe strateških izstrelkov na kopnem in podmornic (medtem ko se težkim bombnikom izteče operativna uporabnost v 20. letih tega stoletja). Danes se RF že srečuje z izbiro velike investicije v jedrsko orožje ali z znatnim zmanjšanjem arzenala. Nadaljnja velika opora na jedrsko orožje bi zahtevala pridobivanje novih virov, zlasti finančnih, ki bi zagotovili razvoj novih jedrskih orožij; sami oprezni premiki od jedrskih h konvencionalnim silam pa so prav tako razumljivi, saj so hitri in ostri zasuki z ekonomskega stališča vedno dragi, hkrati pa sedanje zunanje razmere omogočajo RF odlog nekaterih največjih odločitev.

Po podatkih vojske (Russian Nuke Defences Maintained, 2002) bo RF vsekakor obdržala kopno, morsko in zračno komponento jedrskih sil, saj naj bi kljub predvidenemu dogovoru z Washingtonom o zmanjšanju sil trenutno stanje ohranjalo interese ruske države. Čeprav je predsednik Putin podpisal nacionalni program oboroževanja za obdobje 2001-2010, še vedno potekajo pogajanja z industrijskimi združbami, ki z lobiranjem skušajo zavarovati svoje interese v vojaških strukturah³⁹. Mnenja generalov se glede pomembnosti za obrambo strateških jedrskih sil in konvencionalnih sil razlikujejo. Po omenjenem programu naj bi strateškim jedrskim silam pripadlo 16% vladnih naročil za vojsko, a ta trenutno dosegajo stopnjo 18% - predvsem nekateri bivši vojaški poveljniki so mnenja, da morajo strateške jedrske sile imeti pomembnejšo vlogo. Obrambni minister Ivanov se zavzema za več finančnih virov modernizaciji konvencionalnih sil, saj naj bi bilo to po določenih predvidevanjih cenejše in ekonomsko bolj opravičljivo, ker se bo ta vojaška tehnologija lahko v prihodnosti prodala drugim državam (What The Government's Defense Contract For 2003 Will Look Like, 2002). Felgenhauer pa omenja »veliko možnost, da bo RF že v naslednjih letih predstavila novo generacijo izboljšanih strateških in taktičnih jedrskih glav, vključujoč t.i. 'penetratorje' za uničenje podzemnih bunkerjev in jedrske bombe nizke moči. Ta razvojni program se je začel že v sovjetskem času, nekatere izmed teh jedrskih glav se bodo v prihodnosti znašle v serijski proizvodnji« (The Military Reform Card, 2003).

³⁹ Npr. več letalski podjetij skuša pridobiti pogodbe za gradnjo 5. generacije vojaških letal kljub temu, da vojaškemu vrhu največje glavobole povzroča sedanje stanje letal - ti nujno potrebujejo modernizacijo in ker grede ti zneski v milijone rubljev, razvoj novih letal pa bi zahtevalo milijarde rubljev, je modernizacija vendarle boljša rešitev.

Glede na politiko »first use« in argument degradacije ruskih konvencionalnih sil, ki je zaradi znanih političnih, ekonomskih in vojaških reform neizpodbitna, je vsekakor treba večjo (logično) podporo jedrskim silam, ki jo priznava tudi uradna vojaška doktrina, sprejeti kritično. Da bi koncept prvega jedrskega udara deloval kot podpora nezadostnemu konvencionalnemu odvrčanju, mora biti izpolnjenih več pogojev - mora obstajati potreba za tako podporo (v primeru grožnje sovražnika z močnejšimi konvencionalnimi silami), jedrska sila mora biti kot grožnja kredibilna (interes mora biti res bistven, da opraviči uporabo jedrskega orožja), pobudnik takšnega spopada pa mora posedovati očitne prednosti v jedrskih zmogljivostih (mora biti prevladujoč in preprečiti protiukrepe sovražnika, da prepreči uničenje lastne države). Ti pogoji pa po Arbatovu »niso izpolnjeni, še več, uporaba jedrskega orožja bi bila za RF samomorilska. Oklepanje politike 'first use' bi v kriznih razmerah lahko sprožila napad NATA, ki pa je glede na svoje konvencionalno, taktično in strateško jedrsko orožje v nadrejenem položaju. Toda če je jedrsko orožje le sredstvo politike (kot to poudarjajo politični in vojaški voditelji) in ne orožje v vojni, potem ta politika niti ni tako absurdna, nelogična in nevarna za varnost RF« (Russian Military Doctrine and Strategic Nuclear Forces to the Year 2000 and Beyond, 1997). Kritično rusko politiko ocenjuje Blank (Threats To Russian Security, 2000), in sicer, da strategija omejene vojne in 'first use' uporaba jedrskega orožja kot podpora politiki odvrčanja in precejšnje izključevanje ZDA in NATA predstavljata velike negativne vidike tega pristopa. V RF še ni bilo temeljite vojaške reforme in demokratizacija znotraj obrambne politike in njenih kognitivnih struktur je majhna. Odsotnost procesov demokratizacije se kažejo prav v sprejetih dokumentih, odlagajo pa prave vojaške reforme in profesionalizacijo na neznan datum. Vojaško-politična elita, ki se ne sprijazni z realnostjo skrčene ruske države, ohranja velika bremena vojaških stroškov in daje vojski nalogo, da ostane pripravljena za odvrčanje in obrambo pred vsemi vidiki ogrožanja.

Zaradi mnogih perečih problemov se danes Ruska federacija ne namerava odločiti za ponovna testiranja jedrskega orožja. Njihov zadnjih jedrski poskus je bil izveden v obdobju konca hladne vojne, in sicer »podzemni jedrski poskus v letu 1990« (Table of Known Nuclear Tests Worldwide, 2002), tako da je bila večina oziroma vsi od skupnega števila 715-ih jedrskih poskusov izvedenih v času hladne vojne (glej podrobneje v Tabeli 3).

2.4.1 VELIKA BRITANIJA

Prebivalstvo Velike Britanije⁴⁰ šteje po najnovejših podatkih iz The Military Balance (2002/2003: 255) 59.500.000, BDP je visok 1.4 bilijona ameriških dolarjev, kar pomeni glede na prejšnje leto rast 2.2 % ob stopnji inflacije 2.1 %. Značilno je, da se obrambni izdatki in obrambni proračun zvišujeta – obrambni izdatki za leto 2002 še niso znani, vendar se zaradi vključitve v vojno proti Iraku verjetno ne bodo zaustavili na 35.4 milijarde USD iz leta 2001. Načrtovani obrambni proračun za leto 2002 znaša 38.4 milijarde USD in pomeni glede na leto 2001, ko je ta znašal 33.6 milijarde USD, kar 14% povečanje.

2.4.2 NACIONALNOVARNOSTNA POLITIKA IN STRATEGIJA VELIKE BRITANIJE

Nove ocene mednarodnega varnostnega okolja so dale potrditev, da vstopamo v čas hitrih sprememb, ki prinašajo nova in raznolika tveganja, izzive in priložnosti. Na obrobju Evrope (in na Balkanu) ostajajo nestabilnosti in napetosti, ki bodo še naprej potencialni viri problemov evropske varnosti. Hkrati okoljske, demografske, gospodarske in socialne spremembe dodatno vplivajo na varnostni položaj, saj lahko pripomorejo k poslabšanju ali celo povzročijo konflikte, kar povečuje tudi pritisk na humanitarno pomoč in pomoč pri nesrečah. Britanska vlada se zavzema, da Evropa izboljša svoje obrambne zmogljivosti, izboljša prispevek k NATU in zagotovi EU instrumente za posredovanje, kjer se ta zveza ne bo odločila delovati. Potrebno bo tudi pospešiti sodelovanje z drugimi ministrstvi in nacionalnimi vladami, da bi ublažili varnostna tveganja z ukrepi, ki preprečujejo ali rešujejo konflikte. Zlasti pomembno je delo za razvoj, izgradnjo in ohranjanje konstruktivnih odnosov, ki utrjujejo evropsko varnost, obenem pa je potrebno doseči s pomembnima mednarodnima akterjema Rusijo in Kitajsko take vrste partnerstvo, ki bo omogočil hitri odziv ob regionalnih krizah. Kar se tiče vojaške komponente oz. oboroženih sil, morajo te zagotoviti mnogostranskost, prilagodljivost in možnost hitre uporabe. Vojaški koncepti in doktrine se morajo razvijati v skladu s trendi v prihodnjem okolju, kjer bodo delovale oborožene sile, saj radikalne spremembe v naravi groženj narekujejo tudi ustrezne spremembe. Oborožitveni sistemi in taktika se bo morala razvijati v skladu s pravili, ki jih določa

⁴⁰ Združeno kraljestvo Velike Britanije in Severne Irske sestavljajo večji del skupine otokov imenovane Britansko otočje, ki leži ob severozahodni obali Evrope. Največji otok, Velika Britanija, vključuje prejšnja kraljestva Anglije in Škotske ter kneževino Wales, danes vse združeno pod imenom Velika Britanija. Zavzema področje 244,820 km², od tega je 12.429 km obalnih področij (Defense and Foreign Affairs Handbook, 1999: 1523 - 1542).

domače in mednarodno javno mnenje, stališča zavezniških partnerjev in razvoj dogodkov na področju mednarodnega prava. Vitalnega pomena za uspeh bo ohranitev tehnološke nadvlade, ki pa se oslanja predvsem na nadaljnji dostop do ameriške vojaške tehnologije in te zmožnosti na ključnih tehnoloških področjih pomenijo učinkovito delovanje ob boku koalicijskih partnerjev (The Future Strategic Context for Defence, 2001).

Pri koncipiranju politike nacionalne varnosti v posthladnovojnem obdobju je izhodiščna ocena ta, da nevarnosti za veliki vojaški spopad (in s tem neposredne vojaške ogroženosti VB) ni, posebej po razpadu Sovjetske zveze in ob vzpostavitvi novih demokracij v Srednji in Vzhodni Evropi. Ob tem, pa so se pojavile nove grožnje varnosti:

- izvori nestabilnosti v Evropi (BiH, Kosovo), ki lahko predstavljajo grožnjo varnosti VB;
- izvori nestabilnosti, ki jih predstavljajo nekateri politični režimi v svetu, ki posredno ogrožajo varnost VB;
- širitev jedrskega, kemijskega in biološkega orožja ter konvencionalnega orožja; režimi, ki imajo ta orožja, predstavljajo grožnjo svetovni stabilnosti;
- pojav novih varnostnih tveganj (droge, organiziran kriminal, nove oblike terorizma, uničevanje okolice, možnost ogrožanja informacijskih mrež).

Do možnih sporov z drugimi državami bi lahko pripeljala vprašanja statusa Gibraltarja⁴¹ (s Španijo) in Falklandskih otokov (z Argentino), toda možnosti za to so danes zelo majhne. Glavni varnostni problem devetdesetih izhaja iz notranjega ogrožanja, oziroma iz vprašanja bodočega statusa Severne Irske (Ulstra). Na področju šest ulsterskih grofij živi okoli 1,5 milijona prebivalcev, ki so angleškega, škotskega in irskega porekla. Glede na versko osnovo so razdeljeni na katoliško manjšino in protestantsko večino⁴². Čeprav se bo z reševanjem spora v Severni Irski verjetno rešila ena grožnja varnosti, pa bo ta vrsta ogrožanja še dalje obstajala zaradi problemov, ki jih povzročajo mednarodni terorizem in širjenje organiziranega kriminala. V bistvu bodo prav notranje grožnje še dalj časa predstavljale glavno nevarnost za nacionalno varnost Velike Britanije (Grizold, Tatalović, Cvrtila, 1999: 155 – 157).

⁴¹ Španija je predala Gibraltar Britancem po podpisu pogodbe v Utrechtu leta 1713 in se vse od takrat trudi spet pridobiti ta majhen teritorij. Britanska vlada, oziroma britanski zunanji minister Jack Straw je uradno objavil, da bi se dolgo trajajoči pregovori o tej koloniji lahko rešili tudi z razdelitvijo suverenosti med obe državi, a le pod pogojem, da se s tem strinjajo tudi tamkajšnji prebivalci. Gibraltarski minister Peter Caruana je zato sklical referendum in 7.11.2002 je skoraj 99 odstotkov od 18.000 Gibraltarcev glasovalo proti deljeni suverenosti, le 187 jih je bilo za (Gibraltar rejects joint rule, 2002).

⁴² Spor poteka prav na verski osnovi med tema dvema skupnostima. Ko so se spori leta 1969 močno zaostri, je britanska vlada tja poslala vojsko, vendar je ta odkrito stopila na stran protestantov, kar je seveda povzročilo še hujše spore. Katoliška IRA je stopila na pot terorizma, katerega glavni cilj je vključitev Severne Irske v sestavo Republike Irske.

Najvišji organ na področju nacionalne varnosti so: ministrski kabinet, na čelu z premierom, zgornji dom parlamenta, komisija za obrambo (organ vlade, v katerem so premier, minister za obrambo, minister za finance, zunanji minister, minister za industrijo in trgovino), obveščevalna skupnost. Nacionalnovarnostna strategija je razdeljena na štiri dimenzije - politično, fizično, tehnološko, vojaško in vsaka izmed njih vključuje ključna področja za zagotavljanje nacionalne varnosti:

➤ POLITIČNA DIMENZIJA

opredeljuje mednarodno okolje in položaj VB v njem. V letih do 2030 bodo ZDA skoraj zagotovo obdržale status edine svetovne vojaške in gospodarske velesile, ki lahko (zlasti na vojaškem področju) zaradi svojih vojaških, tehnoloških, obveščevalnih in gospodarskih zmožnosti izmed vseh zaveznikov ponudijo največ Veliki Britaniji. Hkrati so vse pomembnejši evropski partnerji⁴³ in NATO, nujno pa je, da ti dve organizaciji vzpostavita tesne odnose, ki bodo dovoljevali posvetovanja, sodelovanja in transparentnost na področjih skupnega interesa. NATO mora predvsem nadaljevati s prilagajanjem svoje vloge in svojih zmogljivosti, da upraviči svoj obstoj v času prihajajočih sprememb v varnostnem okolju⁴⁴ in ostaja še naprej odprt za nove članice. Grožnje v mednarodnem varnostnem okolju izvirajo iz nacionalizma, vere in osebnih ciljev ekstremistov, ki so vodilo terorističnih dejanj. Drug velik problem je mednarodni kriminal, vedno bolj organiziran in zapleten, ki se je razmahnil v koraku z razvijajočo se mednarodno trgovino in prostim gibanjem. V porastu je trgovanje z mamili, pranje denarja ter podkupovanje, ki sta tudi v tesni povezavi s trgovino z mamili. Posebno pereči so konflikti etničnega izvora, saj jih največkrat vodi fanatizem in namerno pobijanje civilistov s strani vpletenih. Posledica so begunci in razseljene osebe, ki kot naraščajoči pojav nalaga nove naloge vladam in humanitarnim organizacijam, da povečajo sodelovanje pri reševanju kriz⁴⁵ (The Political Dimension, 2001).

➤ FIZIČNA DIMENZIJA

pokriva področje pomembno za življenje človeka. Segrevanje ozračja je proces, ki se že intenzivno dogaja in vsi poskusi uravnovesiti ali zmanjšati količino emisij toplogrednih plinov se

⁴³ Za razvoj skupne evropske zunanje in varnostne politike ter skupne evropske obrambe.

⁴⁴ Kot poglobljena naloga, ki jo opredeljuje NATO strateški koncept, se danes ob tradicionalnima vlogama varnostnega posvetovanja in odvratanja pojavlja vodenje kriznega managementa.

⁴⁵ Geografsko največ groženj prihaja s še vedno nestanovitnega Balkana, na sami periferiji Evrope potencialno nestabilnost predstavlja področje Kavkaza in transkavkaške regije, razmere v severni Afriki lahko povzročijo več vrst problemov za evropsko varnost (npr. množično preseljevanje beguncev). Področje Srednjega Vzhoda in zlasti Irak so izvori večnih napetosti, Iran se bo verjetno v bližnji prihodnosti ukvarjal z notranjimi problemi, ni pa povsem jasno, v katero smer bodo šli iranski politični dogodki. V južni Aziji predstavlja oviro odklanjanje mednarodne arbitraže pri sporu o Kašmirju, indijska in pakistanska vojska pa si bosta tudi v prihodnje stale nasproti, kar lahko vodi tudi v konflikt večjih razsežnosti.

zdiyo zaman⁴⁶. Problem pitne vode in obdelovanja kmetijskih površin bo posebej prizadel Afriko in Srednji Vzhod - če se bo dosedanja poraba nadaljevala, lahko pričakujemo, da se bo 2/3 svetovnega prebivalstva do leta 2025 srečalo s pomanjkanjem vode⁴⁷. Na področju virov bodo zaloge fosilnih goriv do leta 2030 in še čas za tem zadoščale za vse potrebe, toda prišlo bo do večje geografske koncentracije nahajališč teh goriv⁴⁸. Nalezljive bolezni so še en velik problem za življenje ljudi - od leta 1973 se je pojavilo 30 prej neznanih nalezljivih bolezni, med katerimi najbolj izstopajo AIDS, hepatitis C in ebola (The Physical Dimension, 2001).

➤ TEHNOLOŠKA DIMENZIJA

se osredotoča na tehnološko okolje, za katerega je danes značilno, da komercialni sektor prevzema razvojna vlaganja in razvoj določenih kritičnih tehnologij v vojaškem sektorju. To je zlasti očitno na področju informacijske tehnologije, elektronike in komunikacij, katerih stopnjo tehnološkega razvoja in novosti pravzaprav narekuje današnje gospodarstvo, ki je odvisno od znanj in informacij⁴⁹. Razvoj tehnologije v prihodnosti bo vpeljeval nove tehnološke možnosti, med katere spadajo: večja računalniška procesna moč, alternativni pogonski sistemi in energija, umetna inteligenca, genetika in nanotehnologija. Sam tehnološki napredek pomeni za varnost potencialno nevarnost zato, ker bodo nove tehnologije v prihodnosti dostopne širšemu okolju kot danes in se bodo pojavljale nove nekonvencionalne oblike strategij možnih sovražnikov (The Technological Dimension, 2001).

➤ VOJAŠKA DIMENZIJA

je zadnji del nacionalnovarnostne strategije. Poudarja pomen zavezništev, zlasti v okviru NATA. Z razvojem evropske skupne varnostne in obrambne politike, pa bosta poleg VB in Francije⁵⁰ še ena ali dve državi zagotavljali take zmogljivosti, ki bodo pomembno prispevale k skupni evropski vojaški zmogljivosti, medtem ko bodo ostale države še naprej vodile manj zahtevne mirovne

⁴⁶ Pričakovati je, da se bodo povprečne temperature ozračja v tem stoletju dvignile od 2°C do 4°C, čeprav ta trend ni premočrten, posledice pa bodo dvig morske gladine, večja poplavljanja obalnih predelov (kar pomeni resne probleme pri praktičnih in varnostnih vprašanjih nekaterih ključnih obrambnih objektov VB), spremembe v flori in favni (s posledicami na tradicionalno kmetijstvo), večja geografska razpršenost določenih tipov nalezljivih bolezni ter več naravnih katastrof povezanih z ekstremnimi vremenskimi pogoji.

⁴⁷ Vse to je že ali pa lahko postane vir za nove napetosti in konflikte, večje migracije prebivalstva in to lahko vodi do nepredstavljivih pritiskov na države, ki jih sprejemajo, saj se mnoge med njimi utaplajo v gospodarskih težavah ter etničnih, kulturnih in verskih napetostih.

⁴⁸ Velika Britanija bo v naslednjih desetih letih postala v večjem delu odvisna od uvoza, do leta 2020 pa bo uvozila že okoli 90% vseh goriv, med glavnimi dobavitelji bodo Rusija, Iran in Alžirija.

⁴⁹ Čeprav ima razvojni trud civilnega sektorja velik pomen za obrambno industrijo, bodo ključne obrambne tehnologije (*stealth* tehnologija, elektronsko bojevanje, senzori zmožni učinkovitega delovanja tudi ob protizaščitnih merah, natančno vodeni izstrelki, oklepi in zaščitni sistemi) še vedno ostale in se razvijale v okviru specifičnih obrambnih raziskav.

⁵⁰ Stališče britanske vlade je, da sta Velika Britanija in Francija edini evropski državi sposobni izvajati učinkovite vojaške operacije za zaščito evropske varnosti.

operacije v regionalnem kontekstu. Glede značilnosti vojskovanja so se v zadnjih spopadih nasprotniki izogibali bojev v zraku, predvsem zaradi nadvlade zavezniških sil na tem področju in ta trend se bo zaradi nadaljnjega razvoja orožja nadaljeval⁵¹. Nujno bo zagotoviti boj na daljavo, predvsem da se zagotovi manjše število človeških žrtev⁵², za kar bodo potrebni natančni kinetični napadi z manj uničenja in informacijsko vojskovanje. Poseben problem ostaja širjenje orožja za množično uničevanje. Nekateri države bodo nadaljevale programe razvoja jedrskega, biološkega in kemičnega orožja in z njimi povezane oborožitvene sisteme, zlasti raketne sisteme in to ne glede na mednarodno obsodbo teh aktivnosti⁵³. Tudi širjenje konvencionalnega orožja in prodaja se nadaljuje v vrsti držav, zlasti s strani Rusije in nekaterih držav bivše SZ. Rusija je prodala podmornice razreda KILO v Iran, Alžirijo, Indijo in na Kitajsko⁵⁴ ter sistem raketnega topništva SMERCH dolgega dosega v Alžirijo, za katerega so zainteresirane tudi druge države. Tudi Kitajska, Izrael in Severna Koreja ne razmišljajo o omejitvi svojih izvoznih vojaških poslov, kar vsekakor vodi k zmanjšanju tehnoloških razlik med NATOM in potencialnimi nevarnostmi (The Military Dimension, 2001).

2.4.3 JEDRSKA POLITIKA KOT ELEMENT

NACIONALNOVARNOSTNE POLITIKE IN STRATEGIJE

VELIKE BRITANIJE

Čeprav vse britanske vojaške zmogljivosti sestavljajo celoto pri preprečevanju vojaškega spopada in zagotavljanju varnosti, prav jedrsko orožje, ki ga poseduje VB, predstavlja tisti zastraševalni element, ki odvrta potencialnega sovražnika od agresije. Danes je še vedno prisotno veliko število strateškega jedrskega orožja, biološkega in kemičnega orožja ter seveda velike konvencionalne vojaške zmogljivosti, ki kljub trenutnemu ugodnemu položaju, ko ni neposredne

⁵¹ Prav tako se bo nadaljevalo zmanjševanje števila podmornic, čeprav v uporabo prihajajo moderne, tihe podmornice. Na kopnem bodo osnovne zahteve po mobilnosti, zaščiti in ognjeni moči še vedno prednostna naloga. Med glavne grožnje zavezniškim silam spadajo jurišni helikopterji, neposredni ogenj na večjo daljavo, minsko in torpedno vojskovanje ter zračne obrambe, vzpostavljene na kopnem.

⁵² Zlasti pritiski javnega mnenja in medijev za minimalne žrtve, zmanjšanje škode v okolju in na infrastrukturi, posledično narekujejo netradicionalne metode doseganja vojaških ciljev.

⁵³ Relativno nizka cena in enostavnost pri razvoju biološkega in kemičnega programa bosta glavni vzrok, da jim bodo sledile ostale države, za katere se pričakuje, da bodo orožje uporabile omejeno na regionalnem področju ali ob notranjih spopadih. Glavni problem je odkrivanje in preprečevanje trgovine s tehnologijo za proizvodnjo tovrstnega orožja, saj zlasti elektronsko komuniciranje, internet in naraščajoča mednarodna trgovina preprečujejo zajezitev odtekanja tehnologije in znanja. In verjetnost, da tega orožja ne bodo pridobile le države, ampak tudi teroristične in kriminalne združbe, se bo v prihodnosti še povečala.

⁵⁴ Kitajska je največji kupec ruskega orožja, saj je njen delež pri 4 milijardah USD vredni trgovini z ruskim orožjem na letni ravni skoraj 40%. Samo lansko leto je kupila 40 letal Suhoj, posel z enajstimi podmornicami razreda KILO pa so ocenili na 1.6 milijarde USD (Cohen Ariel, 2002).

vojaške grožnje VB in Zahodni Evropi, lahko v prihodnosti predstavljajo nove grožnje nacionalni varnosti VB. Zato britanska vlada kot največje zavarovanje in zagotovilo varnosti izvaja jedrsko politiko minimalnega odvračanja.

Izvajanje jedrske politike minimalnega odvračanja sloni na enem elementu, oziroma sistemu, imenovanem Trident. Ta strateški oborožitveni sistem sestavljajo trije povezani deli:

- podmorniška komponenta, združena v štirih podmornicah razreda Vanguard, oboroženih z balističnimi izstrelki; vse štiri podmornice (HMS Vanguard, Vigilant, Victorious in Vengeance) omogočajo nenehen nadzor na in z morja ter izvajajo neprekinjeno odvračalno vlogo;
- balistični izstrelki dolgega dosega D-5 Trident, s katerimi so oborožene in ki jih lahko izstrelijo podmornice razreda Vanguard;
- zaloga lastno zasnovanih in izdelanih bojnih glav, ki jih nameščajo na izstrelke D-5.

Želja britanske vlade je ohraniti minimalne sile za doseg stopnje odvračanja, ki jim zagotavlja varnost. Zato so se po letu 1992 odpovedali določenim jedrskim sistemom: jedrskim izstrelkom Lance, taktičnim jedrskim zmogljivostim (vojne ladje britanske mornarice nimajo več zmogljivosti za uporabo jedrskega orožja) in vsemu jedrskemu orožju, ki bi ga izstreljevali v zraku. Njihovo stališče je, da so do danes edina jedrska sila, ki je bila pripravljena narediti tako velik korak v smeri jedrskega razoroževanja. Prenova koncepta strateške obrambe je določila, da lahko še nadalje zmanjšujejo število jedrskega orožja s stopnje v času hladne vojne. Zato bodo obdržali manj kot 200 jedrskih konic (zmanjšanje za eno tretjino glede na prvotni načrt), štiri podmornice Trident pa so oborožene z 48 jedrskimi konicami (kar je za polovico manj kot v preteklosti). Vlada si v okviru svoje jedrske politike prizadeva za večstranska pogajanja o skupnem in uravnoteženem zmanjšanju jedrske orožja, ki ga bo mogoče preveriti in ki bi zagotovil večjo varnost (Nuclear Deterrence, 2001).

V četrtem poglavju dokumenta o strateški obrambi (Strategic Defence Review, 1998), ki govori o odvračanju in razoroževanju, piše, da se britanska vlada zavzema za odvračanje, ker to preprečuje vojno. Čeprav si želijo varnejši svet, tudi brez jedrskega orožja, danes ostajajo veliki jedrski arzenali in tveganja širitve dejstvo, ki zahteva minimalno odvračanje kot nepogrešljiv element varnosti. Ob sprejetju tega dokumenta je takratni obrambni minister George Robertson dejal: »Ta dokument bo imel za posledico zmanjšanje velikosti našega jedrskega arzenala, poleg

tega pa bo dal dodatna zagotovila, kako pomembno je odvracanje za našo varnost. Zato bodo podmornice tipa Trident še vedno plule po ustaljenem vzorcu patroljiranja, le število bojnih glav se bo zmanjšalo na 48 z maksimuma 96 bojnih glav, ki jih je določila prejšnja vlada« (Robertson's Review: Modern Forces for Modern World, 1998).

VB kot članica NATA upošteva spremembe v celotni jedrski strategiji in silah te zveze, ki radikalno zmanjšuje svojo navezavo na jedrsko orožje. NATO-va jedrska strategija in sile so bile eno izmed prvih področjih, kjer so sprejeli nove smernice - od časa hladne vojne, ko so jedrske sile imele glavno vlogo v strategiji prilagodljivega odziva ali »flexible response«, pa do današnjega varnostnega okolja, kjer zmanjšujejo oporo na jedrsko orožje, strategija pa še vedno ostaja osredotočena na preprečevanje vojne. Njegova današnja vloga je v osnovi bolj političnega značaja in ni več tako osredotočeno na specifično grožnjo, jedrske sile pa se ohranjajo na stopnji, ki zagotavlja mir in stabilnost. Vsekakor ima torej še vedno odvracalno vlogo pred morebitnimi političnimi ali vojaškimi odločitvami za napad z jedrskim, kemičnim in biološkim orožjem na to zvezo (Nuclear Policy, 2001 in NATO's Nuclear Forces in the New Security Environment, 2001).

Nekateri analitiki, med njimi Hearst (Nato directionless on nuclear policy, 2003), kritizirajo jedrsko politiko VB in NATA, da bodo v resnici uporabili jedrsko orožje tudi proti državam, ki ne bi napadle z jedrskim orožjem. Prav VB in ZDA naj bi načrtovali uporabo jedrskega orožja v primeru, da sovražnik uporabi kemično ali biološko orožje. Znašli so se na razpotju - ali nadaljevati z jedrsko politiko, ki je po koncu hladne vojne s strategijo odvracanja in nadzora oboroževanja upočasnila širjenje jedrskega orožja in spodbudila razoroževanje ali pa se odloči oditi v smeri Washingtona, ki se nagiba k preventivnim vojaškim akcijam.

Tudi v okviru dosedanjih raziskovanj in testiranj jedrskega orožja je značilna velika navezanost na ZDA in zdi se, da bo tako tudi pri sprejemanju odločitev v prihodnosti. Toda zaenkrat ostaja dejstvo, da zadnji jedrski poskus sovпада s koncem hladne vojne, saj je bil izveden »leta 1991, v sodelovanju z ZDA in na njihovem ozemlju« (Table of Known Nuclear Tests Worldwide, 2002), po tem letu pa Velika Britanija ni več opravljala testiranj jedrskega orožja.

2.5.1 FRANCIJA

Francija je ena največjih držav v zahodni Evropi z velikostjo 547,000 km² in 58,9 milijona prebivalcev (Jane's World Armies, 2000: 228) in je razen velikosti ozemlja po ostalih značilnostih države zelo primerljiva z Veliko Britanijo. Približno enako število prebivalcev ustvari tudi podobno stopnjo BDPja, in sicer je ta za leti 2000 in 2001 dosegla 1.3 bilijona USD, ob gospodarski rasti 2.0 % in inflaciji 1.8% za leto 2001. Izdatki za obrambo so v letu 2001 znašali 33.6 milijarde USD, četudi je bilo za obrambni proračun namenjeno le 25.8 milijarde USD. Letošnji proračun se je povečal na 29.5 milijarde USD, kar predstavlja 14 % povečanje (The Military Balance, 2002/2003: 252).

2.5.2 NACIONALNOVARNOSTNA POLITIKA IN STRATEGIJA FRANCIJE

Kot ena izmed držav s ključno vlogo na področju varnosti v Evropi, Francija v zadnjih nekaj letih doživlja pomembne spremembe svoje obrambne politike in celotnega varnostnega sistema. Spremembe, ki jih narekuje položaj Evrope po hladni vojni, so usmerjene predvsem v racionalizacijo oboroženih sil, v postopno zблиževanje Francije z NATOm in večji skrbi za notranjo varnost zaradi groženj, ki jih predstavlja terorizem in mednarodni organizirani kriminal. Prihod Jacquesa Chiraca je do neke mere preoblikoval dotedanjo zunanjo in varnostno politiko Francije, toda še vedno obdržal kontinuiteto iz zgodovine:

- širjenje Evropske skupnosti, posebej na področju monetarne in ekonomsko-socialne politike,
- skušati zmanjšati sodelovanje med ZDA in Nemčijo, da bi povečali vpliv na področju Srednje in Vzhodne Evrope,
- vzpostavljanje novih odnosov z NATOm,
- reševanje položaja v Alžiriji, zaradi negativnih posledic za Francijo, če bi v tej državi zmagal islamski fundamentalizem in omogočil aktivnosti islamistov v sami Franciji,
- ohranitev francoskega vpliva v Subsaharski Afriki, posebno ob vse večjem vplivu ZDA v Afriki.

Pristojnosti na področju nacionalne varnosti se delijo na: predsednika republike, svet za obrambo (ki ga sestavljajo predsednik vlade, zunanji minister, notranji minister, obrambni minister ter minister za gospodarstvo in finance), parlament, komisijo za nacionalno obrambo in oborožene

sile, komisijo za zunanje zadeve in obrambo ter obveščevalno skupnost (Grizold, Tatalović, Cvrtila, 1999: 122-128).

Eden glavnih ciljev francoske nacionalnovarnostne politike je obramba vitalnih interesov (tudi samostojno, če bo to potrebno) pred katerokoli grožnjo in kjerkoli se pojavi. Strateški interesi so mirovne operacije znotraj meja Evrope in na bližnjih ozemljih (Sredozemlje, Srednji Vzhod) ter na območjih, pomembnih za gospodarske aktivnosti in svobodno trgovanje. Danes je grožnja preživetju Francije in francoskemu ljudstvu sicer zmanjšana na minimum, toda tveganja, ki se pojavljajo ob širjenju in razpršenosti orožja za množično uničevanje, so se podvojila. Ta negotovost močno vpliva tudi na strateško okolje Francije, ki bo tudi v prihodnje ohranila jedrske zmogljivosti, da bi odvrnila potencialne sovražnike od napada na njene vitalne interese. Istočasno pa se je število kriz, ki ogrožajo vitalne interese francoskega naroda, znatno povečalo in če te krize ne bodo ustrezno nadzorovane, lahko prej ali slej vodijo v večje konflikte z resnimi posledicami. Pod temi pogoji je jasno, da se prihodnost države ne more v celoti zanesti le na jedrsko odvračanje. Varnostna politika tako ne sme biti omejena le na vojaški in strateški vidik, pač pa mora bolj kot kdajkoli prej pokriti celotno aktivnost v državi in se oblikovati kot del francoskega življenja (The National Defence, 21.01.2003).

Med prioritete za doseg ciljev nacionalnovarnostne politike in strategije spadajo:

- SODELOVANJE IN VARNOST V EVROPI: zavzemajo se za izgradnjo evropske varnostne arhitekture, ter za demokratično povezanost in preprečevanje konfliktov v Evropi;
- NADZOR OBOROŽEVANJA: aktivno sodelovanje pri nadzoru orožja, razoroževanju in neširjenju – nadzor nad konvencionalnim orožjem, razoroževanje in neširjenje jedrskega orožja, razoroževanje kemičnega in biološkega orožja, neširjenje balističnega orožja in zahtev v vesolju;
- NOVI VARNOSTNI IZZIVI: boj proti terorizmu, boj proti kriminalu in boj proti organiziranem kriminalu (France's foreign policy in relation to security and disarmament, 2000).

Na področju sodelovanja v Evropi je Francija znana zagovornica oblikovanja skupne evropske obrambno-varnostne politike, ki naj bi dokončno pripeljala do »izgraditve Evrope« in zagotovila mednarodno stabilnost. Francija priznava NATO kot ključno povezavo Evropejcev in Američanov, vključno z misijami OZN in OVSE. Vendar Francija skuša doseči več vpliva v sami Evropi in si še vedno pridržuje pravico za ocenjevanje varnostnih pogojev in sama izbira sredstva za zagotovitev lastne varnosti. Želijo si, da bi EU razvila avtonomne zmožnosti za odločanje in

vodenje operacij v mednarodnih krizah ter tako prispevala svoj delež v mednarodni skupnosti (The National Defence, 21.01.2003).

Druga prioriteta je nadzor oboroževanja. Večina nedavnih konfliktov po hladni vojni je imela značaj znotraj državnih sporov, ki so vplivali tudi na širše regionalno področje. Lahko orožje predstavlja enega glavnih problemov pri nadzoru kovencionalnega orožja⁵⁵, saj je zelo razširjena ilegalna trgovina s tem blagom. Francija se zavzema še za nadzor pri demobilizaciji, ponovnem vključevanju aktivnih vojakov z bojišč v civilno družbo, za organizirano uničenje nakopičenega orožja, natančno sledljivost lahkega orožja in odpravo protipehotnih min, katerih zalogo je s posebnim zakonom sama do konca leta 1999 tudi uničila. V prizadevanjih za razoroževanje in neširjenje jedrskega, kemičnega in biološkega orožja se je Francija v letu 1992 pridružila pogodbi o neširjenju jedrskega orožja (NPT), ki je osnova za mednarodni sistem proti širjenju in za razorožitev. Po koncu hladne vojne so prekinili več razvojnih programov⁵⁶ in umaknili določene sisteme (npr. izstrelke Pluton). V letu 1996 so zmanjšali obseg jedrskih sil s postopnim umikom zadnjih sistemov zemlja-zemlja (izstrelke Hades in Albion) in dela strateških morskih sil, t.j. s prepolovitvijo skupnega števila plovil. Svoj aktiven prispevek k razoroževanju so uresničili tudi z razgradnjo objektov za testiranje jedrskega orožja v Pacifiku in podpisom pogodbe za vsesplošno prepoved jedrskega testiranja (CTBT) v letu 1996. Od slednje pričakujejo popolno prepoved proizvodnje materiala za jedrsko orožje, saj je Francija že samostojno ustavila to proizvodnjo. Tudi na področju kemičnega orožja se Francijo označuje kot vodilno silo za prepoved razvoja, proizvodnje, shranjevanja in uporabe tega orožja. V okviru razoroževanja na področju biološkega orožja je Francija pristopila h konvenciji o prepovedi razvoja, proizvodnje in shranjevanja šele leta 1984, čeprav je bila pogodba sestavljena že leta 1972. Vendar pa je od takrat aktivno sodelovala pri naporih za uresničenje ciljev te konvencije in bila pobudnica za ustanovitev posebne skupine strokovnjakov za znanstveni in tehnični nadzor uresničevanja te konvencije (Weapons Control, 2000).

Nove varnostne izzive v prihodnosti, ki jih francoska vlada uvršča med prednostne naloge svojega delovanja, sestavljajo terorizem, organiziran kriminal in droge. Te nevojaške grožnje so postale strateški varnostni izziv zaradi posledic globalizacije, ki jim je dala univerzalno dimenzijo. Francoska diplomacija v boju s temi novimi grožnjami deluje predvsem na področju

⁵⁵ Statistika kaže, da je na svetu okoli 500 milijonov kosov lahkega orožja in da je bilo v 46 od 49 regionalnih konfliktih v zadnjih 10 letih to orožje največkrat uporabljano. S tem orožjem je bilo vsako leto ubitih med 500.000 in 700.000 ljudi, še danes pa je 8 od 10 ubitih ljudi žrtev tega orožja.

⁵⁶ Vključno razvoj strateških izstrelkov zemlja-zemlja S45.

večje povezanosti, sodelovanja in vzpostavljanja skupnega okvira na meddržavni ravni, ki se bo sposobna soočiti z resnimi nalogami. Do danes se je Francija kljub spoštovanju človekovih pravic večkrat srečevala s fenomenom terorizma. Na državni ravni so potrdili skoraj večino enajstih posamičnih konvencij, ki predstavljajo t.i. 'zakon o terorizmu' od leta 1960. Da bi okrepili predvsem pravne poti boja proti terorizmu, je Francija konca leta 1998 ponudila osnutek konvencije o preganjanju financiranja terorističnih akcij, osredotočen na vire tovrstne finančne pomoči in na ljudi, ki stojijo v ozadju terorističnih napadov, še ne leto kasneje je to konvencijo sprejela OZN. Na področju celotnega kroga sodelujočih pri razreševanju problema terorizma, je Francija dala prednost trem multilateralnim organom: OZN je glavno prizorišče za izmenjavo mnenj, sprejetje odločitev in oblikovanje univerzalno sprejetih konvencij, EU v sklopu skupne zunanje in varnostne politike⁵⁷ in G-8, da se bolj intenzivno sooči s problemom terorizma. Organiziran kriminal je doživel radikalne spremembe z razvojem globalizacije, saj se niso spremenili le gospodarski učinki, pač pa tudi sama narava te dejavnosti, ki je v nekaterih državah glavna grožnja notranje varnosti in stabilnosti. V okviru OZN je Francija aktivno sodelovala pri oblikovanju skupne konvencije o boju proti organiziranemu kriminalu in protokolih proti trgovanju z belim blagom in prebežniki, podpisane leta 2000 v Palermu. V okviru EU Francija preverja izvajanje programa o organiziranem kriminalu znotraj multidisciplinarnе delovne skupine, ki skrbi za sodelovanje med policijo in sodnimi oblastmi. Tudi vsesplošna nevarnost in razširjenost drog zahteva močnejše mednarodne ukrepe na vseh področjih: pri proizvodnji prepovedanih substanc, trgovanju z njimi, akumulaciji dobičkov, boljši preventivi in tudi sanaciji stanja zaradi odvisnosti od mamil. Francosko stališče boja proti drogam sloni na treh principih: na skupni odgovornosti držav proizvajalk in držav uporabnic prepovedanih substanc; na solidarnosti med vsem prizadetimi državami, ki naj prevzamejo svoj delež bremena pri tem boju ter na odločnih pravnih, policijskih in carinskih ukrepih ob harmonizaciji nacionalnih zakonov zlasti med državami članicami EU (The new security challenges, 2000).

2.5.3 JEDRSKA POLITIKA KOT ELEMENT NACIONALNOVARNOSTNE POLITIKE IN STRATEGIJE FRANCIJE

Francija opredeljuje svoje jedrske sile kot ključ do svoje varnosti. Izvajanje jedrske politike Francije temelji na jedrskem odvračanju, ki je strukturno eden izmed štirih sestavnih delov

⁵⁷ V sami pogodbi o EU je terorizem ena izmed področij splošnega interesa, ki bo prešlo pod pristojnost Europolu.

njihove obrambne strategije, kamor spadajo še: prevencija, operativne sile in zaščita. Prav jedrsko odvrčanje je središče obrambne strategije in predstavlja najvišje zagotovilo za zaščito proti katerikoli grožnji francoskim interesom, vendar se francoska vlada zaveda, da se mora celotna doktrina odvrčanja prilagajati novemu strateškemu okolju. V skladu s strateškimi smernicami predsednika republike se izvajanje te politike zanaša na dve zmanjšani in modernizirani komponenti:

- podmorniška komponenta, združena v štirih jedrskih podmornicah, sposobnih izstreliti rakete nove generacije in opremljenih z balističnimi izstrelki,
- zračna komponenta, ki omogoča izstreljevanje izboljšanih raket zrak-zemlja srednjega dosega francoskih zračnih sil in letal francoske mornarice.

Samo odvrčanje oziroma celotna vojaška strategija temelji tako na jedrskih silah kot tudi njim dopolnjujočih konvencionalnih silah. Jedrske sile se bodo ohranile do te mere, da se odvrne napadalca od napada na vitalne francoske interese in da lahko povzročijo večjo škodo napadalcu od morebitnih koristi (The National Defence, 21.01.2003).

Toda bistvo izvajanja širše jedrske politike ni le opora na jedrske sile, ki jih poseduje Francija. Francoska doktrina zagovarja koncept 'neuporabe', kar pomeni, da v nobenem primeru ali konfliktu ne bo uporabila jedrskega orožja, razen če so ogroženi njeni vitalni interesi. Znotraj politike odvrčanja so glavni vidiki tehnološka, človeška in politična kredibilnost. Tehnološka kredibilnost zagotovi, da se potencialni napadalec zave, da bo ne glede na čas ali moč napada sprožen jedrski odgovor, ki bo prizadejal nesprejemljivo škodo, saj ima država s svojo podmorniško komponento zmogljivost za 'striking as a second' (napad po agresiji) in letalsko komponento, ki je prilagodljiva in raznolika. Prav kvaliteta daje tem dvem delom iskano kredibilnost. Človeško kredibilnost sestavlja profesionalno osebje, ki je odločeno in pripravljeno za delovanje znotraj strateških jedrskih sil, politična kredibilnost pa se osredotoča na jedrsko orožje kot na politično orodje in vedno obstaja zelo močna vez med predsednikom republike in jedrskim orožjem. Geste, deklaracije, odločitve so tiste, na katerih temelji politična kredibilnost (France Doctrine, 1998).

Ena prvih resnih napovedi reform predsednika Chiraca, je bila kontraverzna objava 11-mesečnega testiranja jedrskega orožja, ki se je kljub protestom začelo v letu 1995 v Južnem Pacifiku, kjer je Francija izvedla šest jedrskih poskusov. Že po šestih mesecih je Francija prenehala s testiranjem, močnim protestom pa je Chirac ugovarjal, da je njegova prva dolžnost zagotoviti Franciji zanesljivo odvračalno silo, vse dokler bo njihov varnostni položaj to zahteval⁵⁸. Po končanih testiranjih je sledila reforma obrambne politike in z njo prestrukturiranje francoskih jedrskih sil. Še vedno so ostale strateške jedrske zmogljivosti nepogrešljive, a so se zaradi novih razmer in finančnih omejitev odločili, da razpustijo en del strateške jedrske triade, in sicer zmogljivosti na zemlji. V prihodnosti lahko prav zaradi finančnih omejitev pride še do večjega zmanjšanja števila jedrskih sistemov, po besedah Chiraca pa še ni pravi čas (tudi zaradi obsega jedrskih sistemov ZDA in RF), da bi Francija sodelovala v pogajanjih za zmanjšanje strateškega jedrskega orožja (Sloan, 2001).

Skoraj vsi jedrski poskusi so bili izvedeni v času hladne vojne, omenjeno ponovno testiranje pa je bilo obnovljeno po 4-letnem premoru, ko je »leta 1991 odjeknilo 6 jedrskih bomb, nato pa je bilo v letu 1995 opravljenih še 5 in v letu 1996 pa še zadnji jedrski poskus« (Table of Known Nuclear Tests Worldwide, 2002). Tako Francija po tem letu ni izvajala novih testiranj.

Reforma jedrskih sil še vedno ohranja Francijo kot jedrsko silo, zmožno igrati odvračalno vlogo v različnih pogojih, še nekaj časa v prihodnosti in to z zmanjšanimi stroški. Nekako pa se zdi, da reforma ni odgovorila na določena vprašanja, kot je na primer specifična vloga francoskih jedrskih sil in kakšna je strategija za njihovo uporabo. Na splošno pa velja, piše Gordon (1997: 222), da v Franciji prevladuje trdno prepričanje v jedrsko odvračanje, ki - če pravilno deluje - preprečuje možnost nastanka vojne. Obenem pa se Francozi zavedajo, da kljub velikim konvencionalnim zmogljivostim nimajo na tem področju 'nadmoči' (kot jo ima na primer ZDA) in da je iluzorno in nevarno pričakovati, da bo konvencionalna tehnologija zmožna preprečiti vojno, kot to učinkovito zagotavlja jedrsko orožje. Slednje je večkrat tudi sredstvo za določeno mero nadomestila ob nezadostnosti na drugih področjih in preprečuje konvencionalno oboroževalno tekmo, ki je v nasprotju s francosko obrambno politiko in je nesprejemljiva s finančnega stališča.

⁵⁸ Francoska vlada je ocenila, da je bilo nujno, da izvedejo teste za jedrske konice TN75, ki so nameščene na balistične izstrelke M45 in se izstreljujejo s podmornic, ter tako preverijo zmogljivosti francoskega jedrskega orožja.

2.6.1 KITAJSKA

Kitajska dosega BDP na zavidljivi ravni 9.7 bilijona USD, vendar to pomeni le 918 USD na prebivalca. Gospodarska rast 7.3% v letu 2001 je ob stopnji inflacije 0.7%, izredna predvsem zaradi tega, ker Kitajska ni tako odvisna od izvoza kot ostale nove industrijske ekonomije in ocenjujejo, da bo ta rast ostala do konca leta 2002 na 7.0%. Izdatki za obrambo so se povečali z 42 na 47 milijard USD v letu 2001, uradni obrambni proračun⁵⁹ za kar 17% - na 20 milijard USD za letošnje leto (The Military Balance 2002/2003: 298). Njeno celotno ozemlje meri 9,572,900 km², kitajska populacija pa je z 1.293.239.000 prebivalci najštevilčnejša na svetu, poleg tega jih od 40-45 milijonov živi tudi v tujini. Država z restriktivno politiko omejuje število novorojencev in upa, da bo tja do leta 2040 dosegla ničelno rast prebivalstva (Jane's World Armies, 2000: 137).

2.6.2 NACIONALNOVARNOSTNA POLITIKA IN STRATEGIJA KITAJSKE

V zadnjih letih je kitajska nacionalnovarnostna politika in strategija doživljala velike spremembe zlasti s sprejetjem velike 'računske' varnostne strategije⁶⁰. Razlogi za to novo strategijo ležijo v dejstvu, da današnja Kitajska skuša doseči neprekinjeno rast na gospodarskem in tehnološkem področju ter tudi znatno geopolitično mirnost, ki bi ji zagotovila notranjo trdnost, dobrobit in učinkovito zaščito varnostnih interesov na obrobju in še dlje. Čeprav gre za naraščajočo silo, Kitajska še vedno ni dovolj močna (vsaj relativno) v primerjavi z državami njenega obrobja in posledično je zato v mnogih pogledih bolj 'porabnik' kot pa samozadostni 'proizvajalec' varnosti. Niti ni presenetljivo, da ta strategija ni kooperativna v ožjem pomenu te besede, ampak ima namen preprečiti določene kritične izgube za vsako ceno in hoče predvsem izboljšati domač socialni položaj, povečati legitimnost režima, nacionalne gospodarske in tehnološke zmožnosti in v končni fazi vojaško moč, kar bo vodilo v boljši položaj v mednarodnem redu. Med prednosti, ki jih je ta strategija že prinesla, se uvršča: 1. utrditev domačih razmer in dvig standarda z vztrajno gospodarsko rastjo; 2. dvig kitajskega vpliva na periferijo in dvig njenega statusa na regionalni in globalni ravni; 3. večja prisotnost tujega gospodarstva; 4. velik priliv tujega denarja, kar je

⁵⁹ Uradni kitajski obrambni proračun predstavlja le del dejanskih obrambnih izdatkov Kitajske – dohodki od prodaje obrambne industrije niso vključeni, nabava, raziskave in razvoj ter pokojnine upokojenega osebja se financirajo iz drugih naslovov državnega proračuna.

⁶⁰ Termin 'računska' v tem kontekstu ne pomeni neke instrumentalne racionalizacije, ki se razume kot zmožnost povezati sredstva s cilji na sistematičen in logičen način (in ki naj bi bil domnevno skupen vsem entitetam v mednarodni politiki), ampak kot ločen termin, ki s pragmatičnim pristopom poudarja pomembnost notranje gospodarske rasti in trdnosti, gojitev dobrih mednarodnih odnosov in določene omejitve pri uporabi sile v povezavi z današnjo modernizacijo vojsk.

omogočilo Kitajski nova denarna sredstva za pridobitev naprednih oborožitvenih sistemov in kritičnih tehnologij od tujih držav; 5. verjetno največji dosežek pa je kljub številnim nerešenim vprašanjem s sosedami ohranitev mirnega stanja v zunanjem varnostnem okolju, ki Kitajski omogoča izvajanje nadaljnjih ukrepov za vztrajno gospodarsko rast (Swaine, Tellis, 2000: 112-114, 141-142).

Med faktorje, ki oblikujejo to kitajsko strategijo, spadajo: gospodarske in tehnološke reforme; socialni in politični razvoj v prihodnosti; pojav institucionaliziranih in pragmatičnih oblik oblasti in vladanja, zmanjšanje zunanjih groženj.

Velike spremembe v kitajski nacionalnovarnostni strategiji so sledile, ko so ocenili, da zunanje okolje ne predstavlja več dotedanjih nevarnosti in visoke stopnje zunanjih groženj kitajski državi⁶¹. Odločili so se za zmanjšan obseg modernizacije vojske, zadnje izmed 'štirih velikih modernizacij', med katere spadajo kmetijstvo, industrija, znanost in tehnologija in kot omenjeno, nacionalna obramba. Prav po tem ključu relativnih prednostnih nalog je Kitajski uspelo sprožiti in vplivati potek tržnih reform v zadnjih 20-ih letih, ne da bi neproporcionalno dodeljevali sredstva za varnostno tekmovanje. Varnostna politika se je usmerila na dolgotrajno modernizacijo kmetijstva, industrije in znanosti, kar omogoča Kitajski, da položi osnovo za željeno pridobitev nekdanje nacionalne moči in veljave, v nasprotju s 'hitro in umazano' strategijo pospešene vojaške modernizacije, ki bi sicer na kratki rok povečala kitajsko moč, a bi dokončno zmanjšala možnosti, da postane resnično velika sila in spoštovano geopolitično središče (Swain, Tellis, 2000: 110-111). Prav Kitajsko strmenje po »širši nacionalni moči« je poskus pridobivanja vpliva, ki bo razrešil notranje razvojne probleme ter ponovno vzpostavil vojaške zmogljivosti in mednarodni politični status, ki ju je Kitajska izgubila na začetku moderne dobe. Po velikem strukturnem preoblikovanju⁶² kitajskega gospodarstva so sledili revolucionarni napredki v stopnjah rasti, načinu in obsegu proizvodnje in trgovine, osebnih in državnih dohodkih, zaslužkih pri mednarodnih menjavah ter v stopnji tehnološke razvitosti, ki so obenem povečali nacionalne zmogljivosti.⁶³ Pomen teh reform je toliko večji, saj prav kitajski varnostni strategji vidijo v gospodarskem uspehu orodje za vzpostavitev notranjega reda, dobrobiti, ponovnega statusa

⁶¹ Znane so besede Jiang Zemina o kitajskem strateškem okolju, ki ga je po padcu Sovjetske zveze ocenil kot najbolj »zadovoljivega« od časa ustanovitve republike.

⁶² Ta transformacija se je začela v poznih 70-ih v glavnem po zaslugi tržnih reform Denga Xiaopinga.

⁶³ Natančnejše podatki in pomen kitajskih gospodarskih in tehnoloških dosežkov v času teh reform najdemo v The World Bank, Sharing Rising Incomes: Disparities in China, 1997: 1-16.

geopolitičnega središča, za priključitev k vsem ključnim strukturam, ki usmerjajo globalno ureditev in vladanje ter tudi kot orodje za pridobitev kritičnih civilnih in vojaških tehnologij, ki bodo okrepile kitajsko varnost v razvijajoči se regionalni ureditvi. Pomembno je še dejstvo – da se je v zadnjih 20-ih letih dramatičnih sprememb (vsaj na gospodarskem področju) kitajske države spreminjala tudi zmogljivost in strateška naravnost sosednjih držav, ki spadajo pod t.i. 'strateško periferijo'. Pravzaprav so bile tovrstne spremembe še bolj radikalne in predvsem bolj dolgotrajne⁶⁴, medtem ko se je kitajski gospodarski razvoj začel šele s točke, ko so tradicionalno šibkejša država s periferije že povečale lastne nacionalne zmogljivosti⁶⁵. Obenem je več držav vzpostavilo močne politične in varnostne vezi ne več s Kitajsko, pač pa z drugimi svetovnimi silami, predvsem z ZDA. Na severnih in zahodnih obrobni področjih⁶⁶ Kitajske so se prav tako pojavile nove neodvisne države, ki sicer niso tako močne in trdne, kljub dobrim odnosom s Pekingom pa ostaja njihova strateška naravnost usmerjena k Rusiji in Srednjem Vzhodu, torej proč od Kitajske. Razvoj teh dogodkov nakazuje, da bo kljub priključitvi nekdanjih območij s periferije, t.j. Tibeta, Xinjianga, Mandžurije in delov Mongolije v svoje območje nadzora, danes Kitajska težko dosegla tradicionalen cilj nadzora obrobni in sosednjih ozemelj.

Tretji faktor, ki zaznamuje sedanjo kitajsko strategijo, je socialni in politični razvoj v prihodnosti. Notranje posledice komunistične vladavine so nedvomno kritične, kot nestanovitni faktor v razvoju pa enako delujejo uveljavljene in prepoznavne zunanje ovire - odvisnost od tujega kapitala, tehnologije in trgov. Te zunanje ovire so po Swainu in Tellisu (2000: 105) predvsem spodbudile namerna prizadevanja oslabiljene vodstvene strukture, da preprečijo razpad legitimnosti komunistične države s tem, ko se 'zavijajo' v plašč teritorialnega nacionalizma, skušajo upravičiti znan iredentistični vzrok za 'ponovno nacionalno združitev', kar istočasno ustvarja pogoje za nastanek novih, potencialno nevarnih, zakonitih in ideoloških teženj po zagotovitvi *lebensraum* (življenjskega prostora) za kitajsko ljudstvo. Te težnje⁶⁷ poganja zavest osnovana na 20-letni vztrajni gospodarski rasti, ki pa Kitajsko lahko pripelje v drage mednarodne spore brez možnosti rešitve nestanovitnih vodstvenih struktur doma.

Kot četrti faktor se pojavlja prav politika - notranje politične aktivnosti so vsekakor pripomogle k zadnjim obratom v nacionalnovarnostni strategiji, a so ti faktorji manj opazni

⁶⁴ Od konca II. svetovne vojne.

⁶⁵ Južna Koreja, Japonska, Tajvan, Vietnam in Indija so se razvile v neodvisne, bolj ali manj močne, stabilne države s pomembno in v nekaterih primerih tudi skokovito rastjo gospodarstva in vojaških zmogljivosti.

⁶⁶ Deli Mongolije in centralno-azijske republike iz bivše Sovjetske zveze.

⁶⁷ Ki se pojavljajo v dveh oblikah: kot koncept *haiyang guotu guan* (koncept morja kot nacionalnega ozemlja) in *shengcun kongjian* (življenjski prostor).

zaradi močne kitajske navezanosti na zunanje okolje za nadaljnji gospodarski uspeh. Med najbolj pomembne notranje spremembe spadajo bolj institucionalizirane oblike oblasti in vlade, ki so ob pomanjkanju karizmatičnih avtoritet v zadnjih letih povzročile pojav bolj pragmatične politike z raznovrstnimi tveganji⁶⁸. Trenutno kitajsko vodstvo⁶⁹ je zaradi pomanjkanja omenjene karizme in pomanjkanja izkušenj nezmožno vladati s silo in javno podporo, zato je bilo potisnjeno v nek minimalen politični dogovor, ki vključuje izmenjavo mnenj med vladajočo stranko, vladnimi uradniki in birokratskimi organi vlade. Bistvo za večino tistih, ki stojijo za sedanjim potekom pragmatičnih reform je, da se zagotovi miroljubno zunanje okolje v najširši obliki in da to okolje prinese vidne prednosti za kitajsko gospodarsko rast in tehnološki razvoj (Swaine, Tellis, 2000: 107-109). Torej trenutne spremembe, ki se dogajajo na Kitajskem, kažejo na to, da Peking podpira odvisnost od obstoječe mednarodne ureditve, saj si prizadeva ohraniti dosedanjo rast in razvoj. V zadnjih desetletjih se je kitajska vpletenost in tudi vpliv v mednarodni skupnosti stalno povečevala, prav v zadnjih letih pa je z gospodarskim »boomom«⁷⁰ in naraščajočo prisotnostjo v globalnem gospodarskem in političnem redu, postala »igralec«, ki lahko odločno vpliva na globalne in regionalne interese.

V primerjavi gospodarske in tudi vojaške moči z največjo silo ZDA in sosednjimi državami Japonsko, Rusijo in Indijo Kitajska še vedno kaže znake šibkosti. Ni pričakovati, da bodo kazalci relativne moči in nacionalne zmogljivosti šli v prid Pekingu v najbližji prihodnosti, nekje do leta 2020, ki se omenja kot najbolj optimističen datum zaključka transformacije kitajske družbe v veliko silo. Nadaljnja pot trenutno uspešne računске strategije bo zaznamovana z vedno nepredvidljivim razvojem zunanjih in notranjih razmer. Že na podlagi aktivnosti nekaterih

⁶⁸ V primerjavi s tveganji v močni, militantni in karizmatični revolucionarni dobi voditeljev kot je bil Mao.

⁶⁹ Sedanji kitajski predsednik Jiang Zemin se bo marca po 13 letih poslovil od tega položaja, na katerem naj bi ga nasledil 59-letni Hu Jintao. Po scenariju, ki si ga je pokojni predsednik Deng Xiaoping zamislil že v začetku 90. let, bo Hu nasledil Jianga najprej na čelu komunistične partije, nato pa še na položaju predsednika države. Odhod tretje generacije kitajskih voditeljev in zamenjava vodstva bo v naslednjih letih vplivala na vsa področja, od gospodarskih reform do zunanje politike. Ni pa še jasno, če namerava Jiang Huju prepustiti svoj najmočnejši položaj - položaj predsednika centralne vojaške komisije, ki poveljuje ljudski osvobodilni vojski, ki šteje 2.5 milijona mož. Hu Jintao je politik, ki se vzpenja že zadnjih 20 let - v 80-ih je vodil podmladek komunistov, 1988-1992 je bil prvi mož Tibeta, nato pa je vodil osrednjo partijsko šolo. Leta 1998 je bil izvoljen za podpredsednika države, leto kasneje pa je postal podpredsednik vplivne centralne vojaške komisije (Kitajska ima novo vodstvo, 2002).

⁷⁰ Po navedbah Swaina in Tellisove (2000: 2) se je bruto domači proizvod Kitajske potrojil v manj kot dveh dekadah, kar analitiki povezujejo s tem, da bo Kitajska s povprečno letno rastjo 8-9% v naslednjih 20 letih dohitela bruto domači proizvod ZDA v 10 do 15 letih. Po navedbah Grizolda in Ferfile (2000:312-313) pa je resnica drugačna - kitajski uradni podatki, da je bila dosežena 7,8 % gospodarska rast v letu 1998 so bili sprejeti z velikimi dvomi. Ker so bile zaloge v skladiščih velikanske, so se pojavljala mnenja, da je statistika gospodarsko rast enostavno registrirala kot proizvedeni produkt, ne glede na njegovo prodajo. Kitajski finančni sistem je zadnja leta v resnih težavah. Štiri največje banke so obremenjene z dolgovi in nedelujočimi posojili (posojiljemalci jih ne vračajo), ki bi jih v drugih državah pahnile v stečaj. Ocenjujejo, da so v letu 1998 znašali nedelujoči krediti kitajskih bank približno med 270 in 360 milijard USD, kar je predstavljalo 30-40% kitajskega kosmatega domačega proizvoda (Grizold, Ferfila, 2000: 313 citirano po Strategic Survey, 1999: 180).

držav⁷¹ je možno upravičeno sklepati, da lahko do leta 2015 pride do resnega poslabšanja varnostnih razmer tako za Kitajsko kot za celotno azijsko-pacifiško regijo.⁷²

2.6.3 JEDRSKA POLITIKA KOT ELEMENT NACIONALNOVARNOSTNE POLITIKE IN STRATEGIJE KITAJSKE

V strategiji nacionalne obrambe (China's National Defense 2002, 2002), dokumentu, ki je bil izdan lansko leto, zavzema jedrska politika splošne usmeritve. Celotna vojaška strategija sloni na aktivni obrambi, strateške smernice pa opredeljujejo to aktivno obrambo v novem varnostnem okolju, kjer bo potrebno zmago v zlasti lokalnih vojnah doseči pod modernimi pogoji in v težkih, kompleksnih okoliščinah. V delu, ki pokriva jedrsko politiko, se Kitajska zavezuje k politiki »no first use« in se brezpogojno odpoveduje stanju, da bi prva uporabila jedrsko orožje. Hkrati je njen odnos do nadaljnjega razvoja jedrskega orožja negativen in poudarja dejstvo, da Kitajska nikoli ni sodelovala v tekmi jedrskega oboroževanja niti ni širila jedrskega orožja na tuje ozemlje. Kitajske omejene zmožnosti za protiudar so zgrajene le za odvrčanje drugih držav, ki bi hotele napasti Kitajsko z jedrskim orožjem.

Kitajska že od samega začetka svoje jedrske dobe od leta 1964 ni javno govorila o svoji jedrski doktrini, tako da skoraj 30 let ni bilo neke povezane, javno predstavljene doktrine, ki bi natančneje opredeljevala kitajska stališča. Šele v 80-ih je kitajska vojska začela s strateškimi raziskavami, ki so povezale jedrsko orožje z zunanjo politiko in nacionalnovarnostnimi cilji, medtem ko so v preteklosti kitajski voditelji povezovali posest jedrskega orožja s preprečevanjem izsiljevanja drugih jedrskih držav. Tudi danes v okviru svoje jedrske politike ponavljajo, da je bila odločitev za razvoj jedrskega orožja osnovana na realni jedrski grožnji in da je trenutni jedrski potencial namenjen samoobrambi države.

⁷¹ Nerešena vprašanja Indija - Pakistan, Kitajska - Tajvan, itd.

⁷² Sedanje procese lahko upočasni ali zaustavi tudi: 1. nadaljnje *povečevanje vojaških zmogljivosti*, ki v povezavi z teritorialnimi zahtevami do Tajvana sproža nelagodje v mednarodni skupnosti, hkrati pa nihče ne ve, v kolikšni meri bodo te zmogljivosti uporabljene, da Kitajska prevlada v potencialni regionalni tekmi za zagotovitev dominantnega strateškega položaja v vzhodni Aziji; 2. *agresiven vstop v mednarodno trgovino*, ob katerem zlasti Zahod gleda na Kitajsko kot na nepoštenega gospodarskega partnerja, ki selektivno odloča o medsebojnih dogovorih, o pravičnemu dostopu do kitajskega trga in o odgovornosti partnerjev; 3. *povečana odvisnost* od tujih trgov, morskih trgovskih poti in dobaviteljev energije, ki nakazujejo strateško ranljivost Kitajske in kar posledično lahko poveča kitajske pritiske za večji vpliv na dogodke izven njenih meja; 4. *poslabšanje odnosov z ZDA*, ki se kot edina supersila v mnogočem ne strinja s kitajsko politiko (o nekaterih gospodarskih vprašanjih, o urejanju področja človekovih pravic, o statusu Tajvana); 5. *negativne posledice liberalizacije družbe in reform*, med katere se uvrščajo podkupovanje, naraščajoča stopnja kriminala, nezaposlenost, neenakomerna regionalna porazdelitev prihodkov, množično priseljevanje v mesta, potencialne stavke in demonstracije,...

Kitajska uporaba jedrskega orožja bo uresničena ob povračilnih ukrepih in kaže določene podobnosti strategiji »delayed second strike«, kar pomeni, da bodo ti povračilni ukrepi sledili potem, ko bo že napadena in bo preživela prvi udar. Ni povsem jasno, v kakšnem časovnem okviru bi Kitajska s povračilnimi ukrepi odgovorila na napad - v urah, dnevih, tednih ali mesecih. Vsekakor relativno dolga priprava, ki je potrebna za izstrelitev kitajskih jedrskih izstrelkov onemogoča (skupaj z dokaj neučinkovitimi sistemi za zgodnje opozarjanje) uporabo strategij »launch under attack« ali »launch on warning«, ki določata protiudar po napadu, a pred prvim udarom na lastno ozemlje. Zadnja poročila govorijo tudi o tem, da naj bi kitajski strategji premišljevali o obratu kitajske doktrine od *minimalnega odvracanja* k *omejenemu odvracanju*, ki bi od Kitajske zahteval boljšo strukturo jedrskih sil z zmožnostjo nadzora jedrskega spopada in njegovo usmerjanje v specifičnih okoliščinah. Vendar je zaradi stanja kitajskih jedrskih sil pričakovati, da bodo ostali pri konceptu minimalnega odvracanja. Jiang Zemin je v letu 2000 izpostavil pet zahtev, ki jih mora izpolniti Kitajska na področju jedrske politike:

- za to, da bi si zagotovila nacionalno varnost, mora Kitajska posedovati določeno količino kakovostnega jedrskega orožja,
- Kitajska mora zagotoviti varnost strateškim jedrskim bazam in preprečiti izgubo bojne učinkovitosti ob primeru napada druge države,
- zagotoviti mora visoko stopnjo pripravljenosti strateškega jedrskega orožja,
- ko agresor sproži jedrski napad na Kitajsko, mora ta biti pripravljena, da sproži jedrski protinapad in proti-protinapad,
- potrebno je s pazljivostjo opazovati položaj strateškega ravnotežja in stabilnosti v svetu in če pride do sprememb, se razvojna strateška jedrska strategija primerno prilagodi (China's Nuclear Doctrine, 28.03.2003).

V nekaterih virih pa zasledimo (China Doctrine Overview, 2000), da je Kitajska že sprejela doktrino omejenega odvracanja, nadaljnji razvoj zanesljivih in natančnih sistemov pa bo še približal kitajsko doktrino značilnostim doktrin ZDA in Rusije. Nekje do leta 1987 naj bi Kitajska doktrina slonela na minimalnem odvracanju, ki je predstavljal popoln kontrast ameriškega in sovjetskega *maksimalnega odvracanja*. Po tem letu naj bi že začela uporabljati termin omejeno

odvrčanje, ki je po svoji definiciji nekje vmes med doktrinama minimalnega in maksimalnega odvrčanja. Po mnenju Nachta in Woodrowa (Strategic Trends in China, 1998) pa Kitajska vseeno ohranja minimalno odvrčanje z manjšimi jedrskimi silami, ki so razpršene, zakrite in vzdrževane pri nizki stopnji pripravljenosti. Prav tako bo obdržala politiko 'no first use' saj se dobro vklaplja v celotno strategijo odvrčanja. Modernizacija jedrskih sil in vpeljava novih tehnologij poteka izključno z namenom izboljšati učinke odvrčanja in ne kot del nekega novega jedrskega avanturizma.

Kitajska je velikokrat kritizirala politiko jedrskega odvrčanja, ki temelji na doslednji grožnji držav, da lahko prve uporabijo jedrsko orožje, in je bila posebno kritična do politike *razširjenega jedrskega odvrčanja* v primerih, ko države imetnice jedrskega orožja vzamejo pod 'jedrski dežnik' svoje zaveznice, kot to počnejo ZDA. Prav tako je uradno proti kakršnikoli namestitvi jedrskega orožja izven nacionalnih ozemelj in sama tudi ni nikoli kršila tega načela. Ena glavnih kitajskih pobud na področju nadzora jedrskega orožja je bil predlog sporazuma štirim jedrskim državam (ZDA, RF, Franciji in VB), s katerim bi se odrekli možnosti, da država prva uporabi jedrsko orožje, a je prišlo le do sporazuma z RF.

Določena vprašanja glede Kitajske zavezanosti politiki 'no first use' izpostavljata Bates in Mulvenon (China's Nuclear Weapons Principles, 1999), saj jo označujeta kot zelo simbolično - ni preverljiva, vsakršna kršitev te zaveze pa bi bila odkrita že prepozno. Kot drugo, tovrstno zavezo označujeta za manj človekoljubno in bolj kot sliko stanja, v katerem kvalitativne in kvantitativne omejitve jedrskega arzenala določajo doktrino kitajske države - torej Kitajska se še vedno zavezuje k politiki 'no first use', ker to preprosto ustreza realnemu stanju jedrskega arzenala.

Uraden kitajski odnos do politike odvrčanja in do jedrskega orožja nasploh je, da se zavzema za popolno jedrsko razorožitev in prepoved jedrskega orožja. Kljub dejstvu, da je prenehala s testiranjem jedrskega orožja, je bila poleg Francije edina izmed proučevanih držav, ki je nadaljevala z jedrskimi poskusi po koncu hladne vojne. Tako je »po letu 1991 izvedla skupno 9 jedrskih poskusov (vsi so bili podzemni) od skupnega števila 45 in se odpovedala nadaljnji testiranjem šele v letu 1996« (Table of Known Nuclear Tests Worldwide, 2002).

3.1 PRIMERJAVA IN VREDNOTENJE JEDRSKIH POLITIK IZBRANIH DRŽAV

V sledeči tabeli so zbrane glavne značilnosti jedrskih politik izbranih držav v času hladne vojne in v današnjem varnostnem okolju. Primerjava služi kvalitativnemu vrednotenju sprememb in predstavitvi posledic ob oblikovanju spremenjenega jedrskega okolja. Nato sledi del o vlogi jedrskega orožja v povezavi z največjimi grožnjami danes, katerih posledice so podrobneje analizirane v zadnjem delu.

Tabela 1: Primerjava jedrskih politik proučevanih držav

	Hladna vojna	Po hladni vojni
ZDA	<ul style="list-style-type: none"> politika <i>zadrževanja</i> tedanje SZ v mejah njenega interesnega območja in izven območja vitalnih interesov ZDA začetni monopol nad jedrskim orožjem - ključno orodje za izvajanje te politike razvoj velike vojaške zmogljivosti, ki je začetek strategije <i>odvrčanja</i> (deterrence) pod Eisenhowerjem razvoj zmogljivosti za 'množično povračilo' in nastanek obrambnega koncepta <i>prilagodljiv odziv</i> (flexible response) 	<ul style="list-style-type: none"> boljši odnosi z jedrskimi državami težnja k dolgoročnemu oblikovanju jedrske politike sama paradigma jedrske politike se ne spremeni - ostaja <i>jedrsko odvrčanje</i>, vendar obstajajo novi dejavniki, ki ne reagirajo na odvrčanje enako kot SZ prilagoditve v strukturi odvrčanja - manj opore na grožnji s povračilnimi ukrepi in več na strateški obrambi in nevojaških ukrepih postavke so: zaradi nepredvidljive prihodnosti ima jedrsko orožje nenadomestljivo vlogo, bo sestavni del globalne ureditve, jedrska razorožitev bi prinesla poslabšanje razmer v mednarodnem varnostnem okolju
SZ/ RF	<ul style="list-style-type: none"> razvoj jedrskega orožja za razbitje monopola ZDA dolgo iskana protiutež v uspehih na področju medcelinskih izstrelkov skušajo doseči prevlado na jedrskem področju, zato so začeli s pospešeno gradnjo silosov, modernizacijo orožja, razvojem civilne zaščite in obrambe za prebivalce toda stanje MAD postane dejstvo politike v zadnjem obdobju se usmerijo tudi na razvoj drugih tehnologij 	<ul style="list-style-type: none"> politika <i>jedrskega odvrčanja</i> »no first use«, tudi sporazum s Kitajsko zaradi velikih konvencionalnih sil Zahodne Evrope in s ciljem obrambe RF sledi povratak k politiki »first use« - dovoljuje uporabo jedrskega orožja v primerih, ko je ogrožena njena suverenost ob uporabi orožja je glavna strategija »launch on warning«, glavni cilj v prihodnosti pa strateška pozicija »delayed second strike« še vedno velika opora na jedrsko orožje
VB	<ul style="list-style-type: none"> želja po neodvisnih jedrskih silah postane »drugi stebec« jedrske vojaške moči in odločanja zahodnega zavezništva eden od nosilcev <i>odvrčanja</i> SZ od napada na Zahodno Evropo in VB koncept podoben francoskemu, t.j. izolirati britansko ozemlje pred napadom SZ z jedrskim, kemičnim in konvencionalnim orožjem intenzivno sodelovanje z ZDA strategija izbire ciljev je bila selektivno natančna - napad na ključne vire sovjetske državne moči in ne množični povračilni ukrepi 	<ul style="list-style-type: none"> politika <i>minimalnega jedrskega odvrčanja</i> odprava dela jedrske strateške triade - zračnega dela in odprava taktičnih jedrskih izstrelkov politika odvrčanja temelji na sistemu Trident, jedrskih podmornicah podpora večstranskim pogajanjem o uravnoteženem zmanjšanju jedrskega orožja upošteva smernice in spremembe v NATO jedrski strategiji in silah kritike, da z ZDA načrtujejo preventivne akcije in uporabo jedrskega orožja proti nejezdski državi
Francija	<ul style="list-style-type: none"> težnje po »tretjem stebri« evropskega jedrskega ravnotežja in večji vlogi Francije v svetu zaskrbljenost, da bi postali preveč odvisni od ZDA in dvom v kredibilnost jedrskih zagotovil ZDA politika <i>jedrskega odvrčanja</i> na podlagi »proporcionalnega odvrčanja« z večjim uničenjem od morebitnih koristi zahteva po širitvi jedrske strategije odvrčanja, da se z zagotovili pokrije ZRN nasprotovanje NATOvi strategiji prilagodljivega odziva 	<ul style="list-style-type: none"> še vedno <i>jedrsko odvrčanje</i> zmanjšanje strateške jedrske triade na dve komponenti - podmorniško in zračno v prihodnosti še nadaljnje zmanjšanje jedrskih sil poudarjajo pomen komplementarnosti s konvencionalnimi silami

<p>Kitajska</p>	<ul style="list-style-type: none"> • razlogi za razvoj jedrskega orožja so bili razbitje monopola ZDA in SZ, realna grožnja jedrskega spopada, ohranitev neodvisnosti • največja grožnja je bila SZ • ni bilo koherentne in javno izražene jedrske politike, obstajali so elementi in oblike <i>jedrskega odvračanja</i> • ni bilo povezave med jedrskim orožjem in konceptom »ljudske vojne«, ki se je opirala na ljudi in manj na tehnologijo • v 80-ih se osredotočijo na obrambo industrijskih območij in njenih jedrskih zmogljivosti 	<ul style="list-style-type: none"> • politika <i>minimalnega odvračanja</i> • cilj v prihodnosti je politika <i>omejenega odvračanja</i>, ki pa zahteva boljšo strukturo in zmogljivosti kitajskih jedrskih sil • uporaba jedrskega orožja ob povračilnih ukrepih - podobnost s strategijo »delayed second strike«, ko protiudar sledi po prvem jedrskem udaru • boljša povezava jedrskega orožja z zunanjo politiko in nacionalnovarnostno strategijo • brezpogojna zavezanost k »no first use«
------------------------	---	---

Kot vidimo iz tabele 1 najdemo skupno točko jedrskih politik vseh proučevanih držav v ključni paradigmi, t.j. *jedrsko odvračanje*. Nobena od držav ne razmišlja o jedrski razorožitvi, ampak nasprotno, označujejo jedrsko komponento kot nenadomestljiv del oboroženih sil, predvsem zaradi širjenja jedrskega orožja in tehnologije, ki v negotovi prihodnosti lahko pristane v rokah ekstremistov, teroristov ali držav, ki jim nudijo zatočišče. Jedrsko orožje tako ostaja **zadnje orodje**, s katerim si bodo zavarovali prihodnost. Najbolj toga se zdi struktura jedrske politike ZDA, ki kljub zmanjšanju jedrskih sil po hladni vojni ni velika zagovornica še nadaljnega zmanjšanja in bi po njenem mnenju prineslo poslabšanje razmer v mednarodnem varnostnem okolju. Znotraj strukture politike odvračanja sicer zmanjšujejo pomen elementa, ki sloni na grožnji s povračilnimi ukrepi, a s poudarjanjem drugega elementa, t.j. strateške obrambe (jedrski ščit) povzročajo negativne odzive zlasti med jedrskimi državami. Hkrati na ZDA (vključno z VB) letijo velike kritike, da nameravajo jedrsko orožje uporabiti tudi v primeru, če jih napade država neimetnica jedrskega orožja, že iz preteklosti pa je znano, da ZDA, VB in Francija niso bile pripravljene s Kitajsko skleniti sporazuma, po katerem nobena od držav ne bi uporabila jedrskega orožja prva. Kot piše Yost (1999: 64-66) bi bilo ameriško sprejetje politike »no first use« v nasprotju z jasno izraženima politikama VB in Francije in bi obenem prižgala zeleno luč za napad s konvencionalnim, biološkim ali kemičnim orožjem. Tudi stališče britanske vlade je, da ta politika spodkopava varnost in celo povečuje tveganje jedrskega širjenja, medtem ko jo francoski analitiki označujejo kot »nekompatibilno z obstoječim konceptom odvračanja«.

To je storila edino Rusija, ki pa je politiko »no first use« opustila in v okviru svoje jedrske politike dovoljuje uporabo jedrskega orožja v vseh primerih, ko bi bila ogrožena njena suverenost. Povratek k politiki »first use« je očitna posledica še vedno velike opore na jedrsko orožje. Kar je še skupno proučevanim jedrskim državam, je **kvantitativno zmanjšanje jedrskih sil**, povezano predvsem s finančnim omejitvami. Najbolj prednjačita VB in Francija, ki sta se odpovedali vsak svojem delu jedrske triade – VB zračnemu delu, francoska jedrska moč pa

temelji le še na podmorniški in zračni komponenti. Značilno za RF je, da z zmanjšanimi stroški za jedrsko orožje skuša pospešiti razvoj gospodarstva, z veliko oporo na jedrskih zagotovilih pa skuša pomiriti kritične struje doma in obenem nadomešča določene pomanjkljivosti konvencionalnih sil. Glede na vladna stališča in uradno politiko še najbolj zmerno jedrsko politiko vodi Kitajska, ki se je brezpogojno zavezala k politiki »no first use« in je danes edina jedrska država, ki se je uradno opredelila, da v nobenem primeru ne bo uporabila jedrskega orožja prva. Njena politika minimalnega odvrčanja v večji meri sloni na relativno omejenih zmogljivostih jedrskih sil, nenehno poudarjanje obrambnega namena, ki ga ima to orožje, pa je v tesni povezavi s strategijo uporabe jedrskega orožja - potem ko preživijo prvotni napad in nato izvedejo povračilne ukrepe. Pomembna skupna značilnost proučevanih jedrskih politik (vsaj v kontekstu te naloge) je tudi v tem, da v nobeni ni omenjena **vloga jedrskega orožja** pri soočanju s sodobnimi grožnjami, ampak se večinoma pojavljajo le bojazni, da bi odtekanje znanja in trgovanje z jedrskim materialom pripeljalo do 'jedskega terorizma'.

Sprejemanje jedrskih politik in njihovo izvajanje je odvisno od značilnosti samega jedrskega okolja, kot tudi širše gledano od celotnega mednarodnega varnostnega okolja. V tabeli 2 so zbrani tisti elementi, ki so skupni vsem izbranim jedrskim državam, ki tvorijo jedrsko okolje in so od časa hladne vojne doživele velike spremembe.

Tabela 2: Spreminjajoče se jedrsko okolje

JEDRSKO OKOLJE V PRETEKLOSTI	SEDANJOST/
<ul style="list-style-type: none"> • soočanje in konflikti supersil • jedrsko orožje kot center odnosov med silami • bipolarno jedrsko ravnotežje • priznanje obojestranske ranljivosti • odvrčanje temelji na povračilnih ukrepih • konvencionalno ravnotežje • uporaba jedrskega orožja v okviru asimetričnih strategij • veliki, centralizirani načrti za uporabo jedrskega orožja • ogromna infrastruktura • jedrska testiranja • velike sile v pripravljenosti • nadzor oboroževanja se je dotikal večinoma strateškega dela • specifična organizacija jedrskega odločanja 	<ul style="list-style-type: none"> • več virov za konflikte • jedrsko orožje ima manjši pomen, veliko zmanjšanje jedrskega orožja • širjenje orožja za množično uničevanje • ranljivost vedno bolj vprašljiva • večja vloga strateške obrambe • dominacija konvencionalnih sil (predvsem ZDA) • uporaba orožja za množično uničevanje kot asimetrična strategija današnjih groženj • prilagodljivo načrtovanje • manjša infrastruktura • rekonstrukcija sil • nadzor oboroževanja zajema celoto jedrskih zmogljivosti • odločanje o jedrskem orožju nekoliko bolj razpršeno

Celotno mednarodno varnostno okolje z vsemi današnjimi grožnjami predstavlja drug, širši vpliv pri oblikovanju jedrskih politik in opredelitvi vloge jedrskega orožja (o tem v poglavju 4).

Za primerjavo in vrednotenje jedrskih politik je izredno zanimiva tudi kvantitativna primerjava jedrskih poskusov (število, vrsta, sproščena energija, itd.), ki so jih države izvedle v letih od 1945 do 1996, ko je teh pet držav prenehalo z nadaljnimi poskusi. Pri vsaki posamezni državi so bila že opisana njihova testiranja, v Tabeli 3 pa so zbrani podatki o vseh znanih testiranjih v tem obdobju, obenem pa sta vključeni tudi dve državi - Indija in Pakistan, ki sicer nista predmet proučevanja, a sta s svojimi testiranjih v času, ko so se druge jedrske države odpovedale nadaljnjim testiranjem, poskrbeli za dodatno zaskrbljenost v mednarodni javnosti.

Tabela 3: Znani jedrski poskusi v letih 1945 – 1996

LETO	ZDA		SOVJETSKA ZVEZA		VELIKA BRITANIJA		FRANCIJA		KITAJSKA		SKUPAJ
	A	P	A	P	A	P	A	P	A	P	
	<i>A = atmosferski; P = podzemni</i>										
1945	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
1946	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
1947	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1948	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
1949	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
1950	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1951	15	1	2	0	0	0	0	0	0	0	18
1952	10	0	0	0	1	0	0	0	0	0	11
1953	11	0	5	0	2	0	0	0	0	0	18
1954	6	0	10	0	0	0	0	0	0	0	16
1955	17	1	6	0	0	0	0	0	0	0	24
1956	18	0	9	0	6	0	0	0	0	0	33
1957	27	5	16	0	7	0	0	0	0	0	55
1958	62	15	34	0	5	0	0	0	0	0	116
1959	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

1960	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	3
1961	0	9	58	1	0	0	1	1	0	0	71
1962	39	55	78	1	0	2	0	1	0	0	178
1963	4	41	0	0	0	0	0	3	0	0	50
1964	0	39	0	9	0	2	0	3	1	0	60
1965	0	37	0	14	0	1	0	4	1	0	58
1966	0	44	0	18	0	0	5	1	3	0	76
1967	0	39	0	17	0	0	3	0	2	0	64
1968	0	52	0	17	0	0	5	0	1	0	79
1969	0	45	0	19	0	0	0	0	1	1	67
1970	0	38	0	16	0	0	8	0	1	0	64
1971	0	23	0	23	0	0	5	0	1	0	53
1972	0	27	0	24	0	0	3	0	2	0	57
1973	0	23	0	17	0	0	5	0	1	0	48
1974	0	22	0	21	0	1	7	0	1	0	54
1975	0	22	0	19	0	0	0	0	0	1	44
1976	0	20	0	21	0	1	0	2	3	1	51
1977	0	20	0	24	0	0	0	4	1	0	54
1978	0	19	0	31	0	2	0	7	2	1	66
1979	0	15	0	31	0	1	0	10	1	0	58
1980	0	14	0	24	0	3	0	10	1	0	54
1981	0	16	0	21	0	1	0	11	0	0	50
1982	0	18	0	19	0	1	0	12	0	1	49
1983	0	18	0	25	0	1	0	9	0	2	55
1984	0	18	0	27	0	2	0	8	0	2	57
1985	0	17	0	10	0	1	0	8	0	0	36
1986	0	14	0	0	0	1	0	8	0	0	23
1987	0	14	0	23	0	1	0	8	0	1	47
1988	0	15	0	16	0	0	0	8	0	1	40
1989	0	11	0	7	0	1	0	8	0	0	28
1990	0	8	0	1	0	1	0	6	0	2	18
1991	0	7	0	0	0	1	0	6	0	0	14
1992	0	6	0	0	0	0	0	0	0	2	8
1993	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1

1994	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2
1995	0	0	0	0	0	0	0	5	0	2	7
1996	0	0	0	0	0	0	0	1	0	2	3
SKUPAJ	215	815	219	496	21	24	50	160	23	22	2046
	1030	715			45		210		45		

Vir: Bulletin of the Atomic Scientists: Known Nuclear Tests Worldwide, 1996 in Table of Known Nuclear Tests Worldwide, 2002.⁷³

Nedavno sta še dve državi zaznamovali področje jedrskih poskusov. Indija je prvi poskus izvedla že leta 1974, z močjo 2-5 kiloton, s svojimi aktivnostmi pa nadaljevala 11. maja 1998, ko je izvedla 3 nove poskuse. Pri prvem so se istočasno sprožile tri jedrske naprave (12 kiloton) na dveh lokacijah oddaljenih 1 km med seboj, zato to štejejo kot dva testa; tretji pa je sledil dva dni kasneje. Pakistan je kot po verižni reakciji opravil jedrski poskus 28. maja 1998 (9-12 kiloton) in čez dva dni še enega, 5 kiloton (Table of Indian and Pakistani Nuclear Tests, 2002). Jedrski poskusi teh dveh držav niso primerljivi z dolgoletnimi aktivnostmi petih proučevanih držav, v obeh širjenja jedrske tehnologije in napetosti med državama pa zato toliko bolj zaskrbljujoči.

Iz števila jedrskih poskusov proučevanih držav lahko razberemo marsikaj, saj so bili ti vsekakor posledica izvajanja takratne jedrske politike. Od leta 1945, ko je odjeknila prva jedrska eksplozija v ZDA, so si vse države prizadevale pridobiti to orožje in spremeniti razmerje monopolne moči na tem področju. Ko se je to zgodilo, se je v času hladne vojne nenehno oblikovala tudi jedrska politika, ki je slonela (in še sloni) na odvrčanju. Toda bolj se je hladna vojna bližala vrhuncu, bolj je jedrska politika razmišljala o kvalitativni in kvantitativni premoči nad nasprotnikom. Tako je bilo samo v letih 1961/62 izpeljanih 57% vseh jedrskih poskusov v atmosferi ali sproženih 244 megaton energije, kar predstavlja ekvivalent 16,250 bombam nad Hirošimo. Leta 1962 je bilo tudi največ testov, in sicer 178, katerih število se je nato do leta 1984 gibalo konstantno med 50-65 poskusi. V zadnjih 'vzdihljajih' hladne vojne je to število začelo upadati in so v letih 1991/92 prenehali s testiranjem, medtem ko sta dve izjemi: Francija (pred podpisom pogodbe o prepovedi izvajanja jedrskih poskusov) in Kitajska - testirali do leta 1996. Seveda sta od 2046 jedrskih poskusov največkrat to izvedli ZDA in SZ, in sicer kar 85% od skupnega števila. SZ je opravila manj jedrskih poskusov (715) od ZDA (1030), a v skupni moči

⁷³ Za podrobnejše podatke vseh znanih jedrskih poskusov (datum, ura eksplozije, moč posamezne eksplozije in drugi tehnični podatki) glej Oklahoma Geological Survey Observatory: Catalog of Known and Putative Nuclear Explosions From Unclassified Sources, 1996, <http://nuketesting.enviroweb/hew/Library/Catalog>.

285 megaton, kar je veliko več od ZDA (179 megaton).⁷⁴ Vzrok, da se je število jedrskih poskusov vztrajno zmanjševalo s koncem hladne vojne, je bilo poleg delnih omejitev s pogodbami o omejevanju jedrskega orožja (in kasnejših pristopov držav k pogodbi o prepovedi izvajanja jedrskih poskusov) ključno prav spoznanje, da je doseženo jedrsko ravnotežje in da ni več nevarnosti za jedrski spopad. Jedrski poskusi so zahtevali ogromno naporov in finančnih sredstev in so v sodobnem varnostnem okolju postali nesmiselni in nepotrebni. Zaskrbljujoče je le dejstvo, da bi se katera od držav (npr. ZDA, ki razmišlja o miniaturizaciji jedrskega orožja in nekaterih novih tipih bomb) ponovno odločila za jedrske poskuse, kar bi najverjetneje sprožilo verižno reakcijo, a je to malo verjetno.

4.1 VPLIV SODOBNEGA VARNOSTNEGA OKOLJA

4.1.1 VPLIV SODOBNEGA VARNOSTNEGA OKOLJA NA SPREMEMBE V NACIONALNOVARNOSTNIH POLITIKAH IN STRATEGIJAH IZBRANIH DRŽAV

Ob primerjavi nacionalnovarnostnih politik in strategij izbranih jedrskih držav v času hladne vojne in danes je jasno, da so se zgodile očitne spremembe. Države so se zavedle kompleksnosti in negotovosti, ki jo prinašajo v varnostno okolje 'nove' grožnje s svojo nepredvidljivostjo, nekonvencionalnostjo in posledicami. Gunaratna (2001: 46-50) jih imenuje »transnacionalne grožnje«, ki ne poznajo nacionalnih meja in izhajajo večinoma iz nedežavne ravni, kot so oborožene teroristične in kriminalne skupine, a tudi iz določenih avtoritarnih držav, ki podpirajo tovrstne skupine⁷⁵. Širjenje groženj omogočajo zlasti prehodnost nacionalnih mej, velik pretok ljudi, revolucija v komunikacijskem sektorju, možnost potovanja ter prost pretok idej in tehnologij.

⁷⁴ Zanimivo je tudi dejstvo, da je bila moč njunih sproženih jedrskih eksplozij po letu 1963 enaka – 38 megaton.

⁷⁵ Te transnacionalne grožnje uvršča v deset skupin: 1. terorizem, 2. trgovanje z orožjem, 3. širjenje kemičnega, biološkega, radiološkega, jedrskega (v nadaljevanju RKBNO) orožja in raketne tehnologije, 4. migracije, 5. nezakonita proizvodnja in trgovanje z mamili, 6. pranje denarja in izsiljevanja, 7. računalniški kriminal, 8. nalezljive bolezni, 9. okoljske grožnje in 10. piratstvo in ropi na morju.

Med tiste grožnje, ki so najbolj vplivale na potek sprememb v novem varnostnem okolju, spadajo:

- terorizem,
- organiziran kriminal in trgovina z drogo,
- širjenje orožij za množično uničevanje in trgovanje z orožjem

in so tudi zajete v nacionalnovarnostnih politikah in strategijah jadrskih držav.

Novodobni val terorizma se je resda začel v letu 1968, a se ga označuje kot novo dimenzijo po koncu hladne vojne iz naslednjih razlogov:

➤ supersile in njihove 'satelitske' države so iz različnih nagibov v hladni vojni sponzorirale teroristične skupine in jih obenem nadzirale, da stanje hladne vojne ne bi prešlo v pravo jedrsko vojno; ko se je sponzorstvo zmanjšalo ali ukinilo, se je zmanjšal tudi vpliv supersil na te skupine⁷⁶;

➤ z internacionalizacijo novic so teroristične skupine to začele izkoriščati za spektakularne napade⁷⁷;

➤ s svetovno krepitvijo nacionalnih in verskih identitet, se je število konfliktov in terorističnih skupin, ki jih vodita nacionalizem in vera, močno povečalo; razseljene osebe in tokovi beguncev, zlasti iz svetovnega juga na sever, dodatno večajo ta problem, saj so nastajajoče radikalne diaspore in priseljenske skupnosti tarča terorističnih skupin, da bi se zbrala mednarodna politična, finančna in vojaška pomoč za njihove akcije.

Prepovedano orožje in trgovanje z njim predstavlja toliko večjo grožnjo, če vemo, da se danes ena tretjina držav srečuje z notranjimi oboroženimi konflikti in da je kar 90% žrtev civilistov. Po dolgi gospodarski krizi v bivših republikah SZ in v Vzhodni Evropi, so se teroristična gibanja dokopala do orožja, več tisoč ton vojaške opreme in tehnologije, v mnogih primerih celo neposredno prek napak ali nevestnosti posrednikov pri prodaji⁷⁸. Poleg težke oborožitve se skupine opremljajo tudi s tehnologijo za dvojno uporabo (torej ne samo za vojaško), ki jo je

⁷⁶ Obveščevalne agencije Vzhodnega bloka so na primer nadzorovale palestinsko, sirijsko in kurdsko gverilo in teroristične skupine, od konca hladne vojne pa te skupine ne poznajo več omejitev pri izbiri orožja, taktike in tarč.

⁷⁷ Predvsem gre za bombne napade na WTC, New York (1993); Bombajsko borzo (1993); zvezno zgradbo Alfred P. Murrah, Oklahoma City (1995); Centralno banko, Šri Lanka (1996); Khobar Towers, Savdska Arabija (1996); ameriške ambasade v Keniji in Tanzaniji (1998) ter najbolj odmevne WTC, New York (2001) in ugrabitev talcev v gledališču, Moskva (2002).

⁷⁸ Tako je npr. skupina Tamilskih tigrov uspela dobiti 60 ton visoko eksplozivnih sredstev iz Ukrajine, 24 raket zemlja - zrak SAM-14 iz Bolgarije in 32,400 min za minomete 81mm iz Hrvaške.

praktično nemogoče regulirati, saj gre za gliserje, manjša letala, opremo za nočno opazovanje, GPS sisteme, računalnike in zavarovane komunikacijske mreže, ki najdejo mesto predvsem v civilni sferi, teroristi in gverila pa jih uporabljajo za svoje operacije. RKBNO in raketna tehnologija je kljub poskusom Zahoda, da bi preprečili širjenje teh strateških orožij, prišla v roke nekaterim državam. Grožnja jedrskega spopada je največja na indijskem podkontinentu, kjer so nasprotja med Indijo in Pakistanom, državama imetnicama jedrskega orožja, velika. Če se bodo teroristične akcije v Kašmirju stopnjevale v konvencionalno vojno, lahko grožnja jedrske vojne v Južni Aziji postane kruta realnost. Svet, ki se premika k večpolnosti, še bolj povečuje težave pri nadzoru širitve tega orožja in poleg Iraka se države kot so Indija, Myanmar (Burma), Severna Koreja, Pakistan, Tajvan in Tajska močno trudijo, da bi pridobile znanje za izdelavo biološkega in kemičnega orožja.

V okviru migracij predstavljajo največji problem ilegalne migracije, ki so najbolj rastoč posel organiziranega kriminala. Morske tihotapske poti vodijo iz Daljnega Vzhoda in Jugovzhodne Azije preko Indijskega oceana v Afriko in Evropo ter preko Pacifika v Severno Ameriko. Tihotapstvo ljudi se razteza tudi iz Kitajske v Hong Kong, Tajvan, Singapur, Tajsko, Centralno in Severno Ameriko. Kopenska pot sega od Moskve prek Vzhodne do Zahodne Evrope, kjer obmejne kontrole največkrat sprejemajo podkupnine ali spregledajo ponarejene dokumente. Vrednost tovrstnega posla se ocenjuje na več milijard USD, saj npr. ena oseba, ki jo pretihotapijo iz Azije v Evropo ali iz Afrike v Severno Ameriko, plača 20.000-30.000 USD. Tihotapci so v mnogih primerih povezani v mrežo organiziranega kriminala, ki se poleg te dejavnosti ukvarja še z proizvodnjo in trgovino z mamili. Največ mamil v Evropo in Severno Ameriko pride v obliki heroina iz Azije in kokaina iz Latinske Amerike - okoli 90% vsega kokaina v Evropi pride iz Kolumbije in okoli 80% heroina v Severni Ameriki je prišlo iz Myanmara, dokler slednjega ni v proizvodnji opija izrinil Afganistan. Ta je od leta 1994 do leta 1999 povečal proizvodnjo opija s 3.270 na 4.600 ton in prekril 50% obdelovalne zemlje v makova polja, zato ni presenetljivo, da je samo trgovanje z mamili v Pakistan vredno 868 milijonov USD. Posledice pa so velike - samo v Pakistanu je 1,5 milijona odvisnikov od heroina in 2 milijona od kokaina, kar predstavlja vsakega 15-ega odraslega Pakistanca. Veliko število jih je okuženih z AIDS/HIV virusom, porast zlorabe drog pa je evidentno pripomogla k regionalni nestabilnosti. Gledano širše je trgovina z mamili glavni vir za financiranje terorističnih in kriminalnih mrež, zlasti tistih skupin, ki delujejo transnacionalno. Zaskrbljujoče so tudi povezave organiziranega kriminala in terorizma, ki skupaj

širijo mreže, v zameno za financiranje pa teroristi preskrbujejo kriminalne mreže z modernim orožjem.⁷⁹ Dejavnost pranja denarja je naletela na posebej plodna tla v bivši SZ, kjer so se bivši obveščevalci in vojaški častniki znali izogniti oblastem ter razširiti svoje dejavnosti v Evropo, Severno Ameriko in Vzhodno Azijo. Denar iz kriminalnih dejavnosti se vlaga v zakonite posle, zato vladne agencije težko sledijo finančnim tokovom, tudi tej dejavnosti pa se pridružujejo teroristične mreže, ki skušajo z vlaganji v trgovino in posle zmanjšati svojo odvisnost od domače ali mednarodne podpore posameznikov ter držav pokroviteljic.

In kako so se izbrane jedrske države odzvale na tako očitien izbruh opisanih groženj? V tabeli 4 so zbrani podatki o vključenosti tistih groženj, ki jih izbrane države v nacionalnovarnostnih politikah in strategijah največkrat omenjajo.

Tabela 4: Največje grožnje opredeljene v nacionalnovarnostnih politikah/ strategijah izbranih jedrskih držav

	ZDA	RF	VB	Francija	Kitajska
GROŽNJA NAPADA Z JEDRSKIM OROŽJEM S STRANI DRUGIH DRŽAV	DA, toda možnost je minimalna	DA, toda možnost je minimalna	DA, toda možnost je minimalna	DA, toda možnost je minimalna	DA, toda možnost je minimalna
TERORIZEM IN GROŽNJA NAPADA Z OROŽJEM ZA MNOŽIČNO UNIČEVANJE⁸⁰	DA, je prioriteta	DA, je prioriteta	DA, je prioriteta	DA, je prioriteta	NE
KRIMINAL IN DROGE	DA, je prioriteta	DA, je prioriteta	DA, je prioriteta	DA, je prioriteta	NE, kljub velikim težavam
GOSPODARSKE GROŽNJE	DA	DA	DA	v manjšem delu	DA, je prioriteta
OKOLJSKE GROŽNJE	v manjšem delu	DA	DA	v manjšem delu	NE, kljub velikim težavam

⁷⁹ Tako so npr. kosovski Albanci združeno delovali v ZDA, kjer so širili razpečevalsko mrežo, v zameno pa so Kolumbiji pomagali albanskim kriminalnim združbam vzgajati koko in postavili predelovalnice v goratem območju Albanije. Ti tesno sodelujejo z italijansko mafijo in npr. mesto Milano v enem dnevu oskrbijo z okoli 50 kg droge.

⁸⁰ Ta indikator bi lahko zajemal tudi prvo omenjeno grožnjo napada z jedrskim orožjem, a se v tem delu omejuje predvsem na grožnje posameznih teroristov in terorističnih organizacij (ter nekaterih držav, ki podpirajo ta dejanja), da uporabijo za dosego svojih ciljev biološko, kemično, jedrsko (če bodo do tovrstne tehnologije prišli) ali katerokoli drugo orožje za množično uničevanje.

Večina proučevanih držav je spremenjeno varnostno okolje upoštevala pri spremembah v novih nacionalnovarnostnih strategijah. Današnje grožnje varnosti imata dobro opredeljene ZDA in VB, ki največji pomen dajeta terorizmu in orožju za množično uničevanje. Po nedavnih terorističnih napadih v ZDA sta se skupaj povezali v močno koalicijo in napovedali vojno mednarodnemu terorizmu tudi Francija in RF, ki sta kot prioriteto svojega delovanja označili spopad s tovrstnimi grožnjami, a v vseh pogledih nasprotujeta načrtovanemu reševanju vprašanja terorizma z vojaško silo. Kljub dobro razčlenjeni strategiji in stalnem izvajanju le-te, pa se zlasti RF trenutno nemočno sooča z organiziranim kriminalom in terorizmom. Od vseh držav še najbolj izstopa Kitajska, ki je kljub velikim notranjim problemom (od najrazličnejših oblik organiziranega kriminala do ekoloških problemov) še naprej osredotočena na svojo računsko strategijo, katera, ima kot smo videli, namen povečati nacionalne in tehnološke zmožnosti Kitajske, urediti notranji položaj in izboljšati njeno mesto v mednarodnem redu, zato niti ne preseneča, da se v primeru grožnje mednarodnega terorizma le deklarativno zavzema za soočanje s to grožnjo.

4.1.2 VPLIV SODOBNEGA VARNOSTNEGA OKOLJA NA VLOGO JEDRSKEGA OROŽJA

Varnostno okolje hladne vojne je več desetletij oblikovalo mit in realnost jedrskega orožja, predvsem pa zelo natančno opredelilo njegovo vlogo. Zagovorniki obstoja »orožja zadnje izbire«, kot ga imenujejo, poudarjajo, da prav zaradi neverjetnih jedrskih zmogljivosti in škode, ki bi jo oba ideološka in vojaška bloka lahko nanese drug drugemu, v času po 2. svetovni vojni ni bilo spopada večjih razsežnosti. Za slednje je torej politika odvratanja preverljiva in uspešna, nevarnost jedrskega spopada pa je bila zaradi dobro opravljene vloge jedrskega orožja nevtralizirana. Toda danes si nasproti ne stojijo več velike armade, sama grožnja jedrske vojne je zmanjšana na minimum. »Status quo« naj bi bil po velikih zmanjšanjih jedrskih sil v zadnjih letih nadaljnji garant za negotovo prihodnost. To poudarjajo tudi uradne jedrske politike izbranih držav, ki se o sami vlogi jedrskega orožja v trenutnem varnostnem okolju omejujejo le na paradigmo, da ostaja zaradi tendence širjenja jedrske tehnologije bistvo jedrskega orožja nespremenjeno - ne skušajo pa vzpostaviti verjetno nujne povezave z novimi grožnjami izredno prepletenega varnostnega okolja, niti ne govorijo o zmanjšani vlogi jedrskega orožja.

Pri proučevanju jedrskih politik se lahko opazi, da se izbrane države zavedajo novih razmer v svetu, a ni zaslediti uradnega stališča, ki bi kot sredstvo za spopad z novimi grožnjami omenjal

jedrsko orožje. Toda sprejeti razmišljanje o zmanjšani vlogi tega orožja je za zagovornike odvrčanja najmanj nesprejemljivo, saj bi še okrepilo težnje po razorožitvi, kar naj bi bilo nevarno za razmere v svetu, medtem ko vlade skušajo okrepiti legitimnost. Dvomiti o legitimnosti obstoja jedrskega orožja je sicer stvar, ki je na nasprotnem bregu z njegovo zmanjšano vlogo, a je vseeno zanimivo, da obstajajo izjeme, ko se skuša intenzivirati to stopnjo legitimnosti. Tako bodo na primer ZDA po besedah obrambnega ministra Donalda Rumsfelda v prihodnosti integrirale jedrsko orožje in nove nejedrske strateške zmogljivosti. Glede na to, da obračunavajo s terorizmom na podlagi vojne napovedi tej nevarnosti in s pomočjo svojih konvencionalnih sil, to vsaj spominja na pripravljenost o jedrskih povračilnih ukrepih na nejedrske nevarnosti in potemtakem se vloga jedrskega orožja bolj opredeli. Seveda gre v tem primeru le za kritično razmišljanje in ne za uradno sprejeto ameriško politiko.

Dejstvo je, da so bile strategije, kot je bilo jedrsko odvrčanje v hladni vojni, uspešne le v takratnem varnostnem okolju. Danes v varnostnem okolju vladajo nove razmere, toda izbrane jedrske države še naprej izvajajo jedrsko politiko zastraševanja in kot pravi skupna predpostavka, 'utemeljujejo obstoj jedrskega orožja kot sredstva za uspešno odvrčanje resda minimalne možnosti pred jedrskim napadom in hkrati odvrčajo potencialne sovražnike pred uporabo orožja za množično uničevanje'. Očitno spremembo bi bilo moč iskati prav v možni uporabi jedrske sile proti nejedrskim državam, ki ji od vseh proučevanih držav odločno nasprotuje le Kitajska.

Toda pomembno je še eno dejstvo: danes grožnja povračilnih ukrepov z jedrskim orožjem ne deluje, saj so na primer teroristične skupine razbite na več majhnih celic v več državah in kontinentih, vse njihove aktivnosti so prikrite, če pa najdejo zatočišče v državi, ki podpira njihove aktivnosti, so fanatični voditelji pripravljeni tvegati tudi za ceno življenj lastnih ljudi. Torej, če se izbrane jedrske države hipotetično odločijo za uporabo jedrskega orožja, se postavlja pod vprašaj sam cilj delovanja. Organiziran kriminal je prav tako kompleksna grožnja s stališča boja proti njej, saj gre za nezakonite, prikrite dejavnosti, povezane tudi s teroristi, ali za poskuse legalizirati svoje dejavnosti, se preusmeriti na zakonite poti, a z 'umazan' denarjem.

In kakšna je potem sploh vloga jedrskega orožja v sodobnem mednarodnem varnostnem okolju? Za večino izbranih jedrskih držav ostajajo določena stališča nespremenjena - jedrsko orožje je tisto zadnje sredstvo in zadnje zagotovilo za obstoj zlasti v negotovi prihodnosti, ko lahko pride do poslabšanja razmer ali groženj z orožjem za množično uničevanje. Torej je jasno, da bo

jedrsko orožje zaradi okoliščin, ko nekatere države iščejo poti do jedrskega orožja in orožja za množično uničevanje, še vedno imelo edinstveno in nenadomestljivo vlogo znotraj oboroženih sil in politike jedrskih držav. Kljub pozitivnim premikom po hladni vojni bo to orožje ostalo sestavni del globalne varnostne ureditve in strategije odvracanja potencialnih napadalcev. Njegova vloga v sodobnem varnostnem okolju se torej omejuje na slednje, nikakor pa ni primerno za soočanje s sodobnimi grožnjami, ki po svoji značilnostih in oblikah zahtevajo drugačen pristop, strategijo in sredstva.

5.1 SKLEP IN VERIFIKACIJA HIPOTEZ

Tektonske spremembe ob zlomu velike sile hladne vojne so pomenile tako konec kot tudi začetek nečesa. Stanje bipolarnosti in varnostnega okolja zaznamovanega z jedrsko nevarnostjo je po vztrajnih tranzicijskih tokovih zamenjalo stanje, ki se izogiba konfrontaciji velikih sil, a se obenem srečuje z novimi grožnjami. Te povečini niso več nacionalnega značaja, s svojo intenzivnostjo in vplivi dobivajo dodaten, globalen značaj. Ostanke hladnovojnih politik, strategij in orožja se zdijo kot ovira pri soočanju s temi naraščajočimi grožnjami. Izbrane jedrske države so se zavedle ključnih sprememb v jedrskem okolju in varnostnem okolju nasploh, zato so pri zagotavljanju varnosti stopile v ospredje nove prednostne naloge. Spremembe v nacionalnovarnostnih politikah in strategijah so očitne, prav tako na področju jedrskih politik, kjer pa temeljna paradigma jedrskega odvrčanja še vedno ostaja nespremenjena. Vendar se zdi, da je jedrsko orožje kot odvečna »čarobna palica«, saj zaradi specifičnih značilnosti groženj v današnjem varnostnem okolju ni primerna za spopad z njimi.

Cilji analize: predstaviti nacionalnovarnostne politike in strategije izbranih jedrskih držav v sodobnem mednarodnem varnostnem okolju, predstaviti jedrske politike izbranih jedrskih držav v sodobnem mednarodnem varnostnem okolju, ugotoviti in razčleniti spremembe nacionalnovarnostnih politik in jedrskih strategij v spremenjenem varnostnem okolju ter opredeliti vlogo jedrskega orožja v spopadu z današnjimi grožnjami, so v sklopu naloge v celoti doseženi. Izpolnitev teh ciljev je nadalje omogočila preverjanje postavljenih hipotez.

Postavljene so bile štiri hipoteze. Prva se je glasila: ***izbrane jedrske države so se v spremenjenem varnostnem okolju odločile za spremembe v nacionalnovarnostnih politikah in strategijah ter za nove pristope in prioritete pri zagotavljanju nacionalne varnosti.*** Kot smo videli, je sodobno varnostno okolje narekovalo velike spremembe, ki so jih morale jedrske države sprejeti znotraj nacionalnovarnostnih politik in strategij. Hladna vojna je dolga desetletja narekovala medblokovske napetosti, ki so slonele zlasti na dojemanju pričakovanega jedrskega spopada velikih razsežnosti. Temu stanju se je v veliki meri podrejalo celotno življenje in način razmišljanja Evropejcev na obeh straneh, ZDA in Kitajske. Tako so se tudi nacionalnovarnostne politike in strategije skozi ta čas nenehno oblikovale na očitni zahtevi po najboljši obrambi pred

napadom nasprotnega bloka in težnji po prevladi ali zmagi v tej vojni. In zmagala je bila dosežena, a ne z vojaškimi sredstvi – po gospodarskem zlomu vzhodnega bloka se je sesul sistem dvopolnosti in sledile so velike spremembe v mednarodnem varnostnem okolju. Opisana eskalacija in posledice sodobnih groženj kot so terorizem, kriminal, trgovanje z orožjem, s tehnologijo za proizvodnjo orožja za množično uničevanje, droge, gospodarske grožnje, okoljske grožnje, itd. imajo danes že takšne razsežnosti, da so nedvomno postale prioriteta izbranih jedrskih držav v odnosu do varnosti. In to so proučevane države tudi vključile v svoje politike, saj se zavedajo, da je resno ogrožena njihova varnost in nadaljnji razvoj skupnosti. Možnosti konvencionalnega spopada velikih razsežnosti ne omenjajo več, medtem ko možnost jedrskega spopada (če jo že ne izključujejo) ocenjujejo kot minimalno. Primerjalno so bili narejeni veliki ideološki in strukturni premiki pri zagotavljanju varnosti, čeprav se zdi, da kljub spremembam izbrane jedrske države niso popolnoma pripravljene, še manj pa enotne, v spopadu z grožnjami 21. stoletja. Prva hipoteza je na podlagi predstavljenih dejstev potrjena.

Drugo hipotezo: *sodobno mednarodno varnostno okolje je močno zmanjšalo vlogo jedrskega orožja, ki je neprimerno sredstvo za spopad z današnjimi grožnjami varnosti*, pa se lahko potrdi le delno. Za proučevane jedrske države glede na uradna stališča jedrskega orožja danes nima ne drugačne, ne zmanjšane vloge. Zaradi negotove prihodnosti, ko bi se sedanji dobri odnosi med temi državami lahko poslabšali ali bi prišlo kot posledica širjenja jedrske tehnologije in znanj do uporabe jedrskega orožja s strani drugih držav, ima jedrsko orožje še vedno nenadomestljivo vlogo in ostaja center vojaške moči. Gledano kvantitativno so se jedrske sile glede na razmere v sodobnem varnostnem okolju močno zmanjšale, a še vedno ostajajo na nivoju, da zagotavljajo izvajanje politike jedrskega zastraševanja in so zmožne opravljati vlogo poroka njihove suverenosti. Čeprav je jasno, da kljub temu, da te države same ocenjujejo možnost jedrskega spopada kot minimalno in je ohranjanje (ali celo razvoj) kvalitete in velikosti jedrskega orožja daleč od zahtevanih potreb današnjega časa, v katerem naj bi opravljalo svojo vlogo, bi bila hipoteza »o močni zmanjšani vlogi« zgozlj osebno stališče, saj vladna stališča te zmanjšane vloge ne priznavajo. Lahko pa potrdimo drugi del hipoteze, ki predpostavlja, da je jedrsko orožje neprimerno za spopad z današnjimi grožnjami. Kot smo videli, gre za izredno kompleksne pojave, tako po svojih značilnostih kot po oblikah, pri katerih bi bilo najbolje delovati preventivno z odpravljanjem vzrokov, saj so ti pojavi v svojih začetkih razpršeni na manjša žarišča, s postopnim razraščanjem pa pridobivajo na kompleksnosti, prikritosti in

povezanosti – pa naj si gre za kriminal, ilegalno trgovino ali terorizem. Preventivno delovanje je obenem možno tudi v primeru gospodarskih in okoljskih groženj. Metode in posledice uporabe jedrskega orožja nikakor niso primerne pri soočanju s tovrstnimi grožnjami, že ob samem posredovanju ZDA in VB s konvencionalno silo v vojni proti terorizmu si države nikakor niso enotne, da je ta pot pravilna.

Tretja hipotezo: *pri vseh proučevanih državah ostaja strategija odvracanja temelj njihovih jedrskih politik* lahko potrdimo. Resda pri izbranih državah obstajajo različne klasifikacije in oblike jedrskega odvracanja, toda vse preučene uradne jedrske politike, delujejo v okviru te strategije. ZDA se trenutno ukvarjajo s prilagoditvami znotraj strukture odvracanja, saj so ocenile, da novo varnostno okolje zahteva manj opore grožnji s povračilnimi ukrepi in boljšo obrambo. Zato so kljub velikim protestom v mednarodni skupnosti ponovno začeli z aktivnostmi načrtovanja strateške obrambe ali jedrskega ščita. Izgradnja tovrstne obrambe bi imela po mnenju ameriške administracije dovolj velik odvracalni učinek in uspeh pri zagotovitvi varnosti ZDA. Velika Britanija in Francija kljub umiku enega dela strateške jedrske triade ohranjajo enake smernice znotraj minimalnega jedrskega odvracanja. Rusija se kljub dobrim odnosom z Zahodom še posebej opira na jedrsko orožje in politiko jedrskega odvracanja, saj je prišlo na tem prostoru do velike koncentracije konvencionalnih sil, ki z ruskimi niso več primerljive. Tako kot VB in Francija tudi Kitajska izvaja politiko minimalnega odvracanja, kot cilj v prihodnosti pa omenja omejeno odvracanje, ki je strukturno bolj zahtevno in nalaga Kitajski nadaljnje prilagoditve.

Zadnja hipoteza se je glasila: *ob pozitivnem trendu prenehanja izvajanja jedrskih poskusov po koncu hladne vojne se danes le ZDA odločajo za znanstveno in finančno pomoč razvoju novih vrst jedrskega orožja in se nagibajo k njegovi možni uporabi, tudi proti nejedrskim državam*. Kot smo videli ob predstavitvi vseh znanih jedrskih poskusov, so spremembe v varnostnem okolju povzročile zmanjšanje števila in tudi moči testiranih jedrskih bomb. Oboroževalna tekma, ki je tudi ali predvsem na jedrskem področju zahtevala neverjetna finančna sredstva, je imela za posledico ogromno število jedrskih poskusov in posledično velike zaloge jedrskega orožja. Nova realnost v odnosih jedrskih sil je končno pripeljala do sporazuma o prepovedi izvajanja jedrskih poskusov, za katere pa verjetno niti ni bilo več razloga. Še zadnji izpeljani jedrski poskusi Francije in Kitajske v letu 1996 so bili po uradnih zagotovilih nujni, da se je zagotovilo učinkovito izvajanje politike odvracanja. Kljub temu, da uradno od 1992 niso izvedli nobenega jedrskega poskusa, pa prav ZDA prejemajo največ kritik zaradi svojih načrtov

modernizacije jedrskega orožja. Nacionalnovarnostna strategija in nove smernice jedrske politike naj bil bila dokumenta, ki skupaj napovedujeta možno uporabo jedrskega orožja v prihodnosti celo proti nejedrskim državam in kot povračilni ukrep ob napadu z biološkim in kemičnim orožjem. Za razvoj novih sistemov - orožja (med katere spadata npr. razvoj minituarizacije jedrskih glav in orožje za uničenje trdo in globoko utrjenih tarč) je obrambni minister Rumsfeld omenil, da gre le za študijo, v zahtevku znotraj obrambnega proračuna za leto 2004 pa se že pojavlja znesek 15 milijonov USD za razvoj omenjenega Robust Nuclear Earth Penetratorja. Ob tem se pojavljajo še zahtevki 6 milijonov USD za napredne jedrske koncepte in če bo potrebno, dodatnih 25 milijonov USD za program jedrskih poskusov (sprejetje teh denarnih zahtevkov bi pomenilo preklic 10 let veljavnega amandmaja Spratt-Furse, ki prepoveduje vsakršno raziskovanje in razvoj jedrskega orožja manjše moči). Te nove smernice jedrske politike določajo, da morajo razviti nove zmogljivosti, da nevtralizirajo grožnje trdo in globoko utrjenih tarč, da izboljšajo natančnost orožja, da se izognejo civilnim žrtvam ter da locirajo in uničijo skladišča biološkega in kemičnega orožja. Ker v primeru podzemnih 'bunkerjev' konvencionalno orožje ni uspešno, saj učinkovito deluje le ob natančnih obveščevalnih podatkih in nima dokončne rušilne moči, je potreben razvoj novih sistemov za uničenje teh tarč. Med možne tarče pa ta dokument omenja države, ki hranijo orožje za množično uničevanje in dajejo zatočišče teroristom - Severna Koreja, Irak, Iran, Sirija in Libija. Ob navedenih dejstvih lahko zadnjo hipotezo potrdimo.

V sklepni besedi bi želel dodati še razmišljanje, da proučevane jedrske države kljub izboljšanim odnosom še vedno niso našle skupne poti za boj proti grožnjam v sodobnem varnostnem okolju. Vse po vrsti se srečujejo s temi grožnjami, a se njihov pogled pri zagotavljanju varnosti močno razlikuje. Ostre akcije ZDA in VB sprožajo kritične reakcije, nadaljnja uporaba orožja (potencialno tudi jedrskega) pa lahko pripelje do novih preobratov v že tako kompleksnem varnostnem okolju.

6 LITERATURA

6.1 KNJIGE

1. Barnett, A. Doak (1977): *China and the Major Powers in East Asia*. Brookings Institution, Washington, D.C.
2. Buzan, Barry (1991): *People States & Fear*. Harvester Wheatsheaf, New York, London, Toronto, Sydney, Tokyo, Singapore.
3. Gaddis, John Lewis (1993): *The Cold War, the Long Peace, and the Future*. Oxford University Press, New York.
4. Gittings, John (1974) *The World and China, 1922-1972*. Harper & Row, New York.
5. Grizold, Anton (1999): *Evropska varnost*. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
6. Grizold A., Tatalović S., Cvrtić V. (1999): *Suvremeni sistemi nacionalne sigurnosti*. Fakultet političkih znanosti. Zagreb.
7. Grizold A., Ferfila B. (2000): *Varnostne politike velesil*. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
8. Grošelj, Klemen (2000) *Analiza nacionalnovarnostnega sistema Ruske federacije – diplomsko delo*. FDV, Ljubljana.
9. Jacobsen, Carl G. (1990): *Strategic power USA/USSR*. The Macmillan Press Ltd, UK.
10. Lubi, Darko (1999): *Jedrsko širjenje po hladni vojni*. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
11. Midgley, Mary (1985): *Deterrence, Provocation and the Martian Temperament*. Thinking about Nuclear Weapons. Croom Helm, London.
- 12. Prezelj, Iztok (2000) Varnost sodobne družbe kot večdimenzionalni pojav (oblikovanje metodološkega modela proučevanja ogrožanja varnosti) – magistrsko delo. FDV, Ljubljana.**
- 13. Sarkesian, Sam C., Williams Allen John, Cimbala, Stephen J. (2002): U.S. National Security-Policymakers, Processes and Politics. Lynne Rienner Publishers, London, UK.**
- 14. Swaine, Michael D., Tellis, Ashley J. (2000): Interpreting China's Grand Strategy. RAND Corporation, Santa Monica, California.**
- 15. Yost, David S. (1999): The US and Nuclear Deterrence in Europe. International Institute for Strategic Studies, London, UK.**
16. (2000) *Cambridgeov podatkovnik*. DZS, Ljubljana.
17. (1999) *Defense and Foreign Affairs Handbook*. The International Strategic Association Studies, Alexandria, Virginia, USA.
18. (1993) *International Military And Defence Encyclopedia*. Brassey's, US.
19. (1999) *Jane's Sentinel: Russia and the CIS*. Jane's Information Group Limited, Coulsdon, UK.
20. (2000) *Jane's World Armies*. Jane's Information Group Limited, Coulsdon, UK.
21. (1999) *Strategic Survey*. International Institute for Strategic Studies, London, UK.
22. (1984) *Tehnička enciklopedija*. Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, št.9, str:431-535.
23. (2002/2003) *The Military Balance*. International Institute for Strategic Studies. Arundel House, London, UK.

24. (1997) The World Bank, Sharing Rising Incomes: Disparities in China. The World Bank, Washington, D.C., USA.
25. (1973) Vojna enciklopedija. Redakcija Vojne enciklopedije, Beograd, št.6, II.izdanje, str:168-196.
26. (1981) Vojni leksikon. Vojnoizdavački zavod, Beograd, str: 329-334, 489-490.

6.2 ČLANKI

1. Anžič, Andrej (2002): Mednarodni terorizem-varnostni izziv in dileme. Teorija in praksa, l. 39, št. 3, str. 454-466. FDV, Ljubljana.
1. Donnelly, Chris (2000/2001): Rethinking security. NATO Review, DIP, Brussels, Belgium.
- 2. Galeotti, Mark (2000): Chinese crime's global reach. Jane's Intelligence Review, vol.12, št.11, str.10-11. Jane's Information Group Limited, Coulsdon, UK.**
- 3. Galeotti, Mark (2000): Inside the Russian Mafiya. Jane's Intelligence Review, vol.12, št.3, str. 8-9. Jane's Information Group Limited, Coulsdon, UK.**
4. Galeotti, Mark (2001): Putin reinvents the KGB. Jane's Intelligence Review, vol.13, št.3, str. 8-9. Jane's Information Group Limited, Coulsdon, UK.
5. Galeotti, Mark (2000): Russia's criminals go global. Jane's Intelligence Review, vol.12, št.3, str. 10-14. Jane's Information Group Limited, Coulsdon, UK.
6. Gordon, Philip (1997): France and Virtual Nuclear Deterrence. Nuclear Weapons in a Transformed World. Macmillan Press Ltd, UK.
7. Grizold, Anton (1998): Perspektive sodobne varnosti. Iz obramboslovnih raziskav II. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, str.2-13.
8. Grizold, Anton (1996): Posameznikova varnost in obveščevalne službe. Zbornik strokovno-znanstvenih razprav.Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije, Ljubljana, str. 108-115.
9. Gunaratna, Rohan (2001): Transnational threats in the post-Cold War era. Jane's Intelligence Review, vol.13, št.1, str. 46-50. Jane's Information Group Limited, Coulsdon, UK.
10. McDermott, Jeremy (2003): Financing insurgents in Colombia. Jane's Intelligence Review, vol.15, št.2, str.16-19. Jane's Information Group Limited, Coulsdon, UK.
11. Prezelj, Iztok (2001a): Grožnje varnosti, varnostna tveganja in izzivi v sodobni družbi. Teorija in praksa, l.38, št.1, str.127-141. FDV,Ljubljana.
12. Prezelj, Iztok (2001b): Vojaško ogrožanje nacionalne in mednarodne varnosti po koncu hladne vojne. Teorija in praksa, l.38, št.5, str.848-860. FDV, Ljubljana.

6.3 RAZISKOVALNA POROČILA

1. Istenič Čebulj, Dunja (2000): Velika Britanija in nevojaški vidiki tveganja. Strateške in varnostne analize, št. 1, Urad za vojaške zadeve, Center za strateške študije, MORS, Ljubljana.
2. (2000) The Concept Of National Security: The Nuclear Factor. PIR-Center for Policy Studies in Russia, www.nyu.edu/globalbeat/nuclear/PIR0100.html (29.03.2003).
3. (1998) U.S. Nuclear Policy in the 21st Century – A Fresh Look at National Strategy and Requirements. Center for Counterproliferation Research, National Defense University and Center for Global Security Research, Lawrence Livermore National Laboratory, USA.

6.4 MEDMREŽNI VIRI

1. Sokov, Nikolai (2000): A New Old Direction in Russia's Nuclear Policy, www.acronym.org.uk/50newold.htm (30.03.2003).
2. Robinson, Paul C. (2001): A White Paper: Pursuing a New Nuclear Weapons Policy for the 21st Century. Sandia National Laboratories, www.sandia.gov/media/whitepaper/2001-04-Robinson.htm (10.04.2003).
3. (1996) Bulletin of the Atomic Scientists: Known Nuclear Tests Worldwide, www.thebulletin.org/issues/nukenotes/mj96nukenote.html (14.05.2003).
4. (2002) Bush podpisal zakon o domovinski varnosti, http://24ur.com/naslovnica/svet/20021125_2017561.php (26.11.2002).
5. (2000) China Doctrine Overview, <http://www.fas.org/nuke/guide/china/doctrine/overview.htm> (14.06.2003).
6. China's Nuclear Doctrine, www.nti.org/db/china/doctrine.htm (28.03.2003).
7. Bates, Gill, Mulvenon, James (1999): China's Nuclear Weapons Principles, www.fas.org/irp/nic/china_wmd.html (14.06.2003)
8. Cohen, Ariel (2002): Curbing U.S. Enthusiasm, The Russia-China Alliance, <http://www.nationalreview.com/cohen/cohen090402.asp> (26.11.2003).
9. Flexible Response, www.nuclearfiles.org/kinuclearweapons/strat_flexible.html (16.05.2003).
10. (1998) France Doctrine, <http://www.fas.org/nuke/guide/france/doctrine/> (14.06.2003).
11. (2001) Gallery of U.S. Nuclear Tests, <http://nuketesting.enviroweb.org/hew/Usa/Tests> (14.05.2003).
12. (2002) Gibraltar rejects joint rule, <http://www.cnn.com/2002/WORLD/europe/11/08/gibraltar/index.html> (20.11.2002).
13. Reaves, Jessica (2002): Homeland Security: A Primer, <http://www.time.com/time/nation/article/0,8599,391161,00.html> (26.11.2002).
14. (2002) Kitajska ima novo vodstvo, http://24ur.com/naslovnica/svet/20021114_2017078.php (14.11.2002).
15. Massive retaliation, www.nuclearfiles.org/kinuclearweapons/strat_mr.html (16.05.2003).
16. Members of the Intelligence Community, <http://www.intelligence.gov/1-members.shtml> (11.11.2002).
17. Mutual Assured Destruction, www.nuclearfiles.org/kinuclearweapons/strat_mad.html (16.05.2003).
18. Hearst, David (2003): Nato directionless on nuclear policy, www.guardian.co.uk/nato/story/0,12667,876965,00.htm (02.04.2003).

19. Pikayev, Alexander (2000): Nuclear De-emphasizing in Russia's Military Thinking: Phantom or Reality, www.fas.harvard.edu/~ponars/POLICY%20MEMOS/Pikayev179.html (29.03.2003).
20. Nuclear Deterrence, www.nuclearfiles.org/kinuclearweapons/strat_deterrence.html (16.05.2003).
21. Sloan, Stanley R. (2001): Nuclear Forces: The Ultimate Guarantor, www.armscontrol.org/act/1997_04/SLOAN.asp (04.04.2003).
22. Blair, Bruce G. (2002): Nuclear Time Wrap, www.cdi.org/program/issue/document.cfm?DocumentID=186&IssueID=43&StartRow=11&ListRows=10&appendURL=&Orderby=DateLastUpdated&ProgramID=32&issueID=43 (16.05.2003).
23. (1998) Robertson's Review: Modern Forces for Modern World, <http://www.fas.org/nuke/guide/uk/doctrine/sdr98/keypoint.htm> (14.06.2003).
24. Manilov, Valeriy (2003): Russia to update its national security doctrine, <http://www.cdi.org/russia/242-3-pr.cfm> (14.06.2003).
25. Arbatov, Alexei (1997): Russian Military Doctrine and Strategic Nuclear Forces to the Year 2000 and Beyond, <http://www.fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/arbato.htm> (14.06.2003).
26. Wallander, Celeste A. (2000): Russian National Security Policy in 2000, <http://www.fas.harvard.edu/~ponars/POLICY%20MEMOS/Wallander102.html> (29.03.2003).
27. (1999) Russian Nuclear Weapons Policy and Doctrine, www.fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/99-059.pdf (29.03.2003).
28. (2002) Russian Nuke Defences Maintained. Associated Press, <http://www.ransac.org/new-web-site/index-oldbrowser.html> (14.06.2003).
29. Hitchens, Teresa (2003): Slipping Down the Nuclear Slope: Bush Administration Nuclear Policy Lowers Bar Against Usage, www.cdi.org/program/document.cfm?DocumentID=882&StartRow=1&ListRows=10&appendURL=&Orderby=D.DateLastUpdated&ProgramID=32from_page=index.cfm (16.05.2003).
30. Nunn, Sam, Perry, William, Habiger, Eugene (2002): Still Missing: A Nuclear Strategy. Washington Post, <http://www.ransac.org/new-web-site/index-oldbrowser.html> (14.06.2003).
31. (1998) Strategic Defence Review, <http://www.fas.org/nuke/guide/uk/doctrine/sdr98/chapt04.htm> (14.06.2003).
32. Nacht, Michael, Woodrow, Tom (1998): Strategic Trends in China. Institute for National Strategic Studies, National Defense University, www.fas.org/nuke/guide/china/doctrine/chinasess6.html (14.06.2003).
33. (2002) Table of Indian and Pakistani Nuclear Tests, www.nrdc.org/nuclear/nudb/datab22.asp (14.05.2003).
34. (2002) Table of Known Nuclear Tests Worldwide, www.nrdc.org/nuclear/nudb/datab15.asp (14.05.2003).
35. Feinstein, Dianne (2003): The Danger of U.S. Nuclear Weapons Development, www.cdi.org/friendlyversion/printversion.cfm?documentID=1019&from_page=../program/document.cfm (16.05.2003).
36. Felgenhauer, Pavel (2003): The Military Reform Card, <http://www.cdi.org/russia/258-4.cfm> (14.06.2003).
37. The National Security Council, <http://www.whitehouse.gov/nsc/> (9.11.2002).
38. Blank, Stephen J. (2000): Threats To Russian Security, www.fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/thrussec.pdf (14.06.2003)

39. (1997) Weapons Policy: Nuclear Deterrence Past and Future, www.nap.edu/readingroom/books/fun (16.05.2003)
40. (2002) What The Government's Defense Contract For 2003 Will Look Like, <http://www.ransac.org/new-web-site/index-oldbrowser.html> (14.06.2003).

6. 5 DOKUMENTI

1. (2002) China's National Defense 2002. White Paper of the Government, Information Office of the State Council of the People's Republic of China, www.china.org.cn/e-white/20021209/II.htm (28.03.2003).
2. (2000) France's foreign policy in relation to security and disarmament, www.diplomatie.gouv.fr/frmonde/desarm/index.gb.html (21.01.2003).
3. (2000) Konceptij Nacionalnoji bezopastnosti rossijkoji federaciji. Ukaz predsednika RF št.24 z dne 10.1.2000, Moskva.
4. (2001) NATO's Nuclear Forces in the New Security Environment, www.nato.int/docu/handbook/2001/hb0206.htm (02.04.2003).
5. (2001) Nuclear Deterrence, www.mod.uk/aboutus/factfiles/nuclear.htm (02.04.2003).
6. (2002) Nuclear Posture Review, www.globalsecurity.org/wmd/library/policy/dod/npr.htm (16.05.2003).
7. (2001) Nuclear Policy, www.nato.int/docu/handbook/2001/hb0702.htm (02.04.2003).
8. (2000) Russian Military Doctrine, <http://www.freerepublic.com/forum/a394aa0466bfe.htm> (14.06.2003).
9. (2001) The Future Strategic Context for Defence, www.mod.uk/issues/strategic_context/summary.htm (21.01.2003).
10. (2001) The Military Dimension, www.mod.uk/issues/strategic_context/military.htm (21.01.2003).
11. (2001) The Physical Dimension, www.mod.uk/issues/strategic_context/physical.htm (21.01.2003).
12. (2001) The Political Dimension, www.mod.uk/issues/strategic_context/political.htm (21.01.2003).
13. The National Defence, www.defense.gouv.fr/english/def_natio/index-a.html (21.01.2003).
14. (2002) The National Security Strategy of the United States of America, www.whitehouse.gov/nsc/nssall.html (9.11.2002).
15. (2003) The National Strategy for Combating Terrorism, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/02/20030214-7.html> (14.06.2003)
16. (2000) The new security challenges, www.diplomatie.gouv.fr/frmonde/desarm/index.gb.html (21.01.2003).
17. (2001) The Technological Dimension, www.mod.uk/issues/strategic_context/technological.htm (21.01.2003).
18. (2000) Weapons Control, www.diplomatie.gouv.fr/frmonde/desarm/index.gb.html (21.01.2003).

